

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
ชุดโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง

เรื่อง

ความหลากหลายทางวัฒนธรรม
กรณีศึกษากลุ่มมอญ-กะเหรี่ยงภูมิภาคตะวันตก

โดย

สุรินทร์ เหลือละมัย

บุญชู สุขเจริญ

สมชาย ศรีสุข

เบญจรัชต์ เมืองไทย

กันยายน ๒๕๔๕

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

ความหลากหลายทางวัฒนธรรม
กรณีศึกษากลุ่มมอญ-กะเหรี่ยงภูมิภาคตะวันตก

โดย

สุรินทร์ เหลือละมัย : นักวิชาการท้องถิ่นอำเภอจอมบึง
บุญชู สุขเจริญ : นักวิชาการศึกษาประจำอำเภอสังขละบุรี
สมชาย ศรีสุข : นักวิชาการศึกษาประจำอำเภอสังขละบุรี
เบญจรัตน์ เมืองไทย

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ชุดโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง

บทคัดย่อ

งานศึกษาเรื่อง สังคมวัฒนธรรมมอญและกะเหรี่ยงในภูมิภาคตะวันตก มีเป้าหมายในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์มอญและกะเหรี่ยงในภูมิภาคตะวันตก เพื่อทำความเข้าใจถึงความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมของมอญและกะเหรี่ยง ที่ต่างก็มีเอกลักษณ์และการเคลื่อนไหวเพื่อเปลี่ยนแปลง ปรับตัว ตามเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น โดยเลือกทำการศึกษากลุ่มมอญกะเหรี่ยงที่สังขละบุรี และกะเหรี่ยงเขตวัฒนธรรมราชบุรี

ผลการศึกษาพบว่า มอญและกะเหรี่ยงที่สังขละบุรี มีการสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกันมาอย่างยาวนาน แม้แต่ละกลุ่มจะมีเอกลักษณ์และแบบแผนทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง แต่ต่างก็มีศูนย์กลางความศรัทธาอยู่ที่หลวงพ่อดุตตะ พระภิกษุชาวมอญที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ และการหลอมรวมวัฒนธรรมของคนกลุ่มต่าง ๆ

อย่างไรก็ตามมอญและกะเหรี่ยงต่างประสบกับความเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการพัฒนาและการติดต่อสัมพันธ์กับเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายการจัดการต่อชนกลุ่มน้อยและผู้พลัดถิ่นของรัฐ ที่จำกัดสิทธิความเป็นพลเมือง ทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ได้รับความกดดันทั้งในแง่การดำรงชีพ การถูกเอารัดเอาเปรียบ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสำนึกความเป็นมอญหรือความเป็นกะเหรี่ยง และการปรับตัวเพื่อยอมรับและต่อต้าน การจัดการของรัฐในหลายระดับ เช่น มอญได้ฟื้นฟูแบบแผนประเพณีต่าง ๆ พร้อมกับการเคลื่อนไหวให้ชาวมอญยังคงยึดมั่นในคำสอนของหลวงพ่อดุตตะเพื่อให้ได้รับสิทธิความเป็นพลเมืองในสังคมไทย ขณะที่กะเหรี่ยงในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ได้ตอกย้ำอุดมการณ์ของลัทธิญาฮีและวิถีแห่งการเป็นกะเหรี่ยงที่แท้ เพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบจากการพัฒนาของรัฐ เป็นต้น

ส่วนกะเหรี่ยงในเขตวัฒนธรรมราชบุรี ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลง ปรับตัว และผสมกลมกลืนกับผู้คนภายนอกมากกว่าชาวกะเหรี่ยงในทุ่งใหญ่นเรศวร ได้มีการปรับเปลี่ยนทั้งในแง่ความเชื่อ วิถีชีวิต และการประกอบประเพณีพิธีกรรมมาเป็นเวลานาน ขณะเดียวกันก็มีการรื้อฟื้นอัตลักษณ์แห่งความเป็นกะเหรี่ยงขึ้นมาท่ามกลางการเรียนรู้ การตีความใหม่และการสังสรรค์ทางวัฒนธรรมของผู้คนที่หลากหลายมากขึ้น

การศึกษารังนี้ยังทำให้พบว่า สภาพการณ์เกี่ยวกับการยอมรับและการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมไทยที่ผ่านมา ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งและผลกระทบต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นของคนกลุ่มต่าง ๆ ที่ถูกจัดเป็นชนกลุ่มน้อยในสังคมไทยจำนวนมาก รัฐจึงควรตระหนักต่อคุณค่าของชีวิต วัฒนธรรมของคนท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติของผู้คนต่างกลุ่มต่างชาติพันธุ์ในสังคมไทยด้วย

คำนำ

งานศึกษาชิ้นนี้ สำเร็จลุล่วงลงได้ ด้วยความร่วมมือร่วมใจของพี่น้องชาวมอญและกะเหรี่ยงในเขตอำเภอสังขละบุรี และจังหวัดราชบุรี โดยขอกราบขอบพระคุณ ดร.สุเทพ สุนทรมาลี และ รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม ที่กรุณาให้แนวทางการศึกษาและให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาแก่ทีมวิจัย มาโดยตลอด หากงานศึกษาชิ้นนี้มีข้อผิดพลาดประการใด คณะผู้ศึกษาขออภัยไว้แต่เพียงผู้เดียว

คณะผู้ศึกษา

สารบัญ

	หน้า
บทนำ	๑
๑ ภูมิภาคตะวันตก	๔
ภูมิศาสตร์สภาพแวดล้อมและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์	๔
กะเหรี่ยงและมอญในภูมิภาคตะวันตก	๑๐
๒ มอญและกะเหรี่ยงที่สังขละบุรี	๑๒
ภูมิศาสตร์สภาพแวดล้อมอำเภอสังขละบุรี	๑๒
การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของมอญและกะเหรี่ยง	๑๓
หลวงพ่อดุตตะมะหลวงพ่อบุญของมอญและกะเหรี่ยง	๑๕
เชื้อนเขาแหลมกับการเปลี่ยนแปลงของสังขละบุรี	๑๖
กะเหรี่ยงทุ่งใหญ่น ความเปลี่ยนแปลงและแรงกดดันจากการพัฒนา	๒๔
อัตลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่สังขละบุรี	๒๙
๓ กะเหรี่ยงราชบุรี : การรื้อฟื้นอัตลักษณ์ในกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลง	๓๙
๔ บทสรุป	๕๐
บรรณานุกรม	๕๓

สารบัญภาพ

	หน้า
ลุ่มน้ำแม่กลอง ลุ่มน้ำสำคัญในภูมิภาคตะวันตก	๓
ทะเลสาบเขื่อนเขาแหลม อำเภอสังขละบุรี	๑๗
ทัศนียภาพฝั่งหมู่บ้านมอญ	๑๗
วัดเก่าซึ่งจมอยู่ใต้ทะเลสาบเขื่อนเขาแหลม	๑๘
เจดีย์พุทธคยา บริเวณวัดวังกัวยากรามในปัจจุบัน	๑๘
ชาวมอญเก็บผักตามชายน้ำ	๒๒
ตลาดชุมชนวัดวังกัวยากรมเช้า	๒๓
บ้านเรือนชาวกะเหรี่ยงในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร	๒๕
ผู้ชายกะเหรี่ยง มุ่งมวยไว้บนศีรษะด้านหน้า	๒๕
โบคู่ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมของชาวกะเหรี่ยง	๒๘
การแต่งกายของหญิงที่แต่งงานแล้ว	๒๘
เด็กกะเหรี่ยงเรียนหนังสือในโรงเรียน	๒๙
ชาวมอญทำพิธีสวดมนต์ก่อนรดน้ำต้นไม้ในวันมาฆบูชา	๓๒
การออกธำเนาะในงานเฉลิมฉลองวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ	๓๓
บ้านเรือนชาวมอญที่มีฐานะยากจน	๓๔
หญิงมอญ ไปส่งข้าวญาติผู้ใหญ่ที่วัดในวันพระ	๓๖
หญิงชายชาวมอญออกไปทำงานรับจ้างนอกหมู่บ้าน	๓๗
แผนที่แสดงเส้นทางอพยพตามตำนานของกะเหรี่ยงโพล่ง	๔๐
การกระจายของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี	๔๑
กะเหรี่ยงโพล่ง สมัยมณฑลราชบุรี พ.ศ.๒๔๖๘	
ชายและหญิงในชุดแบกโง่ไปทำไร่	๔๗
ชาวกะเหรี่ยงราชบุรีนำของป่าไปขายที่ร้านขายยาไทยสมบุญ	
เมืองราชบุรีในอดีต	๔๘
ผู้เฒ่าชาวกะเหรี่ยงผูกแขนเรียกขวัญให้ผู้ว่าราชการจังหวัดราชบุรี	๔๘
ชาวกะเหรี่ยงสงวนเจ้าอาวาสวัดแจ้งเจริญ หลวงพ่อกะเหรี่ยงองค์ปัจจุบัน	๔๙
พิธียกเสาเจดีย์หรือเสาหลักบ้านขึ้นใหม่	๔๙

บทนำ

ภูมิภาคตะวันตก เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นดินแดนที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์อันยาวนาน มีความสืบเนื่องในการอยู่อาศัยจากการอยู่ในเส้นทางคมนาคมโบราณ ซึ่งนอกจากจะมีการตั้งถิ่นฐานของชนกลุ่มต่าง ๆ มาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ยังเป็นเขตเคลื่อนไหวของกลุ่มชนอันหลากหลาย ทั้งกลุ่มคนไทย มอญ กะเหรี่ยง ละว้า ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เข้ามาอยู่อาศัยในดินแดนประเทศไทยระยะแรก จนมีบทบาทและความสำคัญมากขึ้นเมื่อพื้นที่แห่งนี้ได้กลายเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการทำสงครามระหว่างไทยกับพม่ามาตั้งแต่ปลายกรุงศรีอยุธยาจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

บ้านเมืองเหล่านี้ได้ทวีความสำคัญมากขึ้น ในฐานะเมืองด่านชายแดน ซึ่งมีคนไทยในท้องถิ่น คนมอญ และกะเหรี่ยง เป็นกำลังหลักในการทำสงครามและการตระเวนด่าน สอดแนมและส่งข่าวคราวของข้าศึกให้ราชสำนักทราบ หัวหน้ากลุ่มคนมอญและกะเหรี่ยง มักได้รับการแต่งตั้งให้มีตำแหน่งหน้าที่ของทางราชการ กระทั่งได้รับการผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของไทยอย่างสมบูรณ์ เมื่อมีการรวมอำนาจการปกครองเข้าสู่ศูนย์กลางในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕

บ้านเมืองเหล่านี้ต่างเจริญเติบโตและมีการขยายตัวมากขึ้นด้วยเงื่อนไขของการพัฒนาประเทศ มีการอพยพเข้ามาของพวกลาวและจีน ที่ต่างเข้ามาบุกเบิกพื้นที่ทำไร่และทำการค้า ทำให้หลายแห่งกลายเป็นบ้านเมืองที่เป็นย่านการค้าและศูนย์กลางธุรกิจของท้องถิ่น เช่น ที่บ้านโป่ง โพนารามและเมืองกาญจนบุรี จนถึงปัจจุบันภูมิภาคตะวันตกได้เปลี่ยนโฉมหน้าไปสู่การเป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรมหลากชนิด ชุมชนท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ต่างก็มีการเปลี่ยนแปลง ปรับตัว เพื่อให้อยู่รอดทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรม ในขณะที่ชุมชนภายในบางแห่งที่อยู่ห่างไกลออกไป ยังคงธำรงรักษาแบบแผนทางวัฒนธรรมของตนเองเอาไว้ ภายใต้กระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

การศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมในภูมิภาคตะวันตก ครั้งนี้ ได้เลือกทำการศึกษา ชุมชนมอญ และกะเหรี่ยงในเขตอำเภอสังขละบุรีและกลุ่มกะเหรี่ยงในเขตจังหวัดราชบุรี ซึ่งกระจายกันอยู่ในเขตอำเภอสวนผึ้ง อำเภอจอมบึง กิ่งอำเภอบ้านคา อำเภอวัดเพลงและอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี

โดยชุมชนมอญที่อำเภอสังขละบุรีนั้น นับเป็นกลุ่มที่อพยพเข้ามาที่หลังกลุ่มอื่น ๆ ในราวปี พ.ศ.๒๔๙๒ กระทั่งอพยพเข้ามาะลอกใหญ่อีกครั้งในปี พ.ศ.๒๕๑๙ คนมอญเหล่านี้มิได้ถูกยอมรับในฐานะส่วนหนึ่งของพลเมืองไทย เช่นเดียวกับชาวมอญที่เข้ามาในสมัยกรุงศรีอยุธยาและตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ หากแต่มีการแบ่งแยกว่าเป็นกลุ่มมอญพลัดถิ่น หรือผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติพม่า อย่างไรก็ตาม สำนักความเป็นมอญและการปรับตัวเพื่อการอยู่อาศัยในบริบทสังคมไทยในชุมชนมอญแห่งนี้ ได้ดำเนินไปอย่างน่าสนใจและท้าทายต่อมุมมองในการแก้ปัญหาของรัฐอย่างยิ่ง

ส่วนชาวกะเหรี่ยงทั้งที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอสังขละบุรีและราชบุรี เป็นกลุ่มที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานถาวรอยู่ในประเทศไทยมาตั้งแต่ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยกลุ่มหนึ่งอาศัยอยู่บริเวณต้นน้ำแควใหญ่ ในเขต

รักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรปัจจุบัน กับอีกกลุ่มหนึ่งที่อพยพเข้ามาทางด้านบ้องตี้ แล้วกระจายกันตั้งถิ่นฐาน อยู่แถบริมลำน้ำภาชี ลงไปจนถึงจังหวัดเพชรบุรีและประจวบคีรีขันธ์

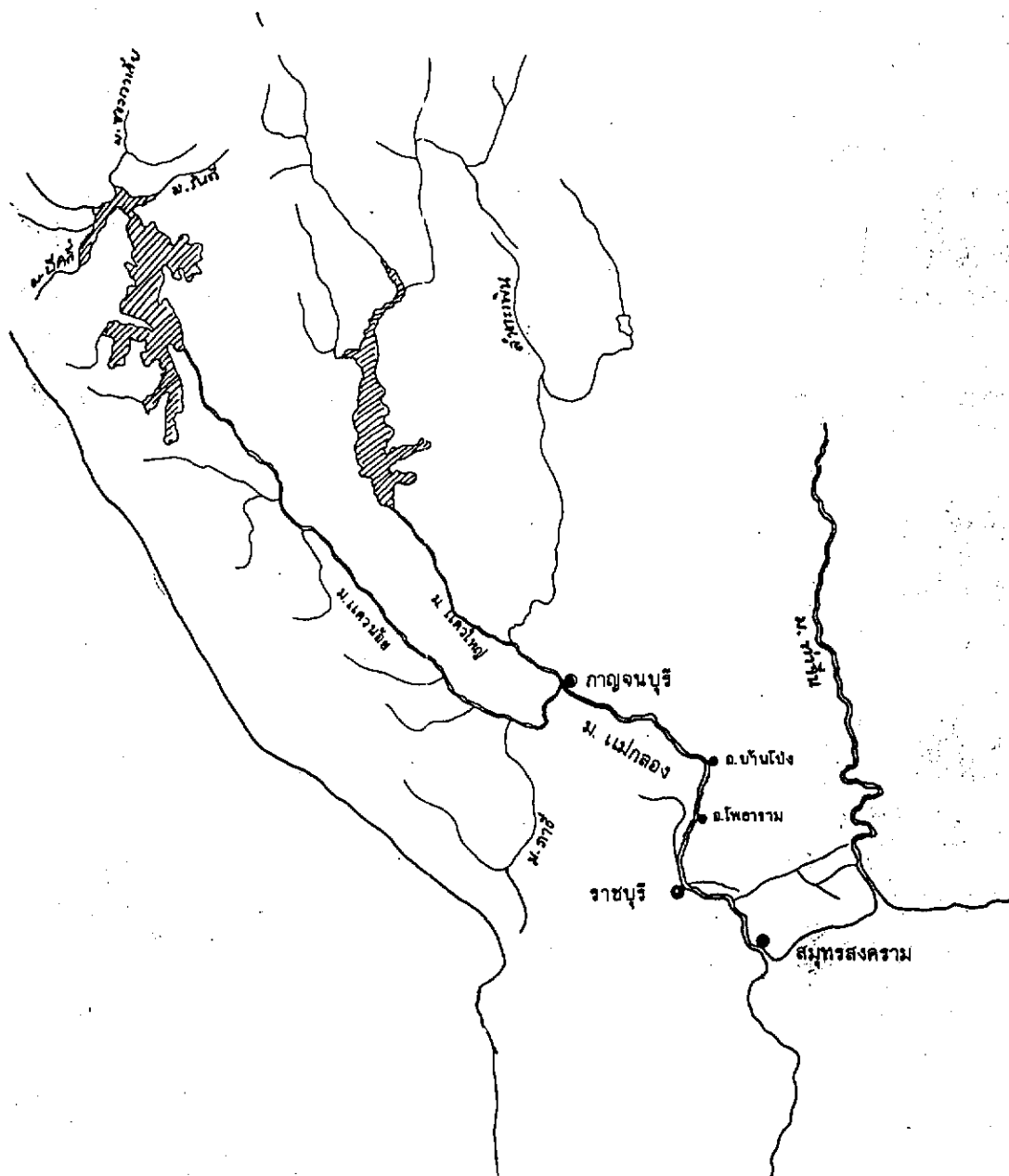
การศึกษาครั้งนี้ คณะผู้ศึกษาได้มุ่งทำความเข้าใจอัตลักษณ์และความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ของผู้คนแต่ละกลุ่มที่ต่างก็มีวิถีชีวิต ความเชื่อ ตลอดจนประเพณีพิธีกรรมของตนเอง ขณะเดียวกัน ก็มีการ สัมผัสสัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่น ๆ และสังคมภายนอกตลอดเวลา จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลง ปรับตัว ภายใต้ ปัจจัยแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง

โดยการศึกษาครั้งนี้ ได้บรรลุมิติวัตถุประสงค์อย่างน้อยใน ๓ ประการด้วยกัน คือ

หนึ่ง ทำให้เข้าใจถึงชีวิตวัฒนธรรมและการอยู่อาศัยของกลุ่มคนที่หลากหลายในภูมิภาคตะวันตกซึ่งมี การสัมผัสสัมพันธ์หรือกระทั่งขัดแย้งกันตามภาวะการณ์ทางสังคม และกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

สอง ทำให้เข้าใจถึงการสังสรรค์ทางวัฒนธรรมของชนกลุ่มต่าง ๆ ว่าเกิดขึ้นจากเงื่อนไขปัจจัยอันหลากหลาย ทั้งด้านที่เป็นปัจจัยภายใน ได้แก่ ลักษณะทางวัฒนธรรมที่มีมาแต่เดิมของกลุ่มชนนั้น ๆ ที่ก่อให้เกิดความ แตกต่างหรือความคล้ายคลึงกันทั้งในด้านความคิด วิถีชีวิตและความเชื่อ และส่วนที่เป็นปัจจัยภายนอก ได้แก่ เงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับภาวะแวดล้อมของสังคม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลง ซึ่งภาวะการณ์ เหล่านี้เกิดขึ้นอย่างซับซ้อนและเกาะเกี่ยวเชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวม

ท้ายสุด ยังทำให้เข้าใจว่าความแตกต่างหลากหลายและการสังสรรค์ทางวัฒนธรรมนั้น เกิดขึ้นในหลาย กลุ่ม หลายระดับ ตั้งแต่ระดับกลุ่มท้องถิ่นไปจนถึงการสังสรรค์ระหว่างท้องถิ่นกับรัฐ ตามเงื่อนไขแวดล้อมต่าง ๆ ที่ ส่งผลต่อการต่อรองอำนาจ ความรู้สึกต่ำต้อยและความเท่าเทียม ตลอดจนการปรับตัวเพื่อประกาศถึงศักดิ์ศรี ความภาคภูมิใจและการมีพื้นที่ทางวัฒนธรรมของตนเองอยู่ในสังคมไทย

ลุ่มน้ำแม่กลอง ลุ่มน้ำสำคัญในภูมิภาคตะวันตก

๑. ภูมิภาคตะวันตก

◆ ภูมิศาสตร์สภาพแวดล้อมและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์

สภาพภูมิศาสตร์ของภูมิภาคตะวันตก ประกอบไปด้วยพื้นที่ที่เป็นเขตเทือกเขาและที่สูงแถบแนวพรมแดนตะวันตก คือเขตเทือกเขาตะนาวศรีซึ่งก่อตัวขึ้นในพื้นที่อำเภอสังขละบุรีแล้วทอดตัวยาวลงมาในแนวเหนือใต้ผ่านจังหวัดราชบุรี เพชรบุรีและไปสิ้นสุดที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พื้นที่ทางตอนเหนือของเทือกเขาตะนาวศรียังต่อเนื่องกับเขตเทือกเขาและที่สูงของทิวเขาถนนธงชัยที่ทอดตัวลงมาจากอำเภออุ้มผางจังหวัดตาก โดยมีปลายเทือกเขาอยู่ในพื้นที่บางส่วนของอำเภอสังขละบุรีและอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานีซึ่งครอบคลุมผืนป่าอันอุดมสมบูรณ์ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

เขตเทือกเขาสูงและที่สูงเหล่านี้ ประกอบด้วยที่ราบลุ่มน้ำแคบ ๆ ระหว่างทิวเขา สลับกับเขาลูกโดดกระจายอยู่ทั่วไป ผืนป่าอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่ตอนบนนั้นเป็นต้นกำเนิดของลำน้ำแม่กลองซึ่งเกิดจากการไหลมารวมกันของแควสองสาย คือ แควใหญ่และแควน้อย

โดยแควใหญ่นั้น มีต้นกำเนิดมาจากห้วยแม่กลองและห้วยแม่จันซึ่งไหลมารวมกันเป็นแม่น้ำแควใหญ่หรือแควศรีสวัสดิ์ ในเขตอำเภออุ้มผางจังหวัดตาก ก่อนจะไหลลงสู่จังหวัดกาญจนบุรี ไปรวมกับลำน้ำแควน้อย ซึ่งมีต้นกำเนิดจากลำน้ำสำคัญสามสายในอำเภอสังขละบุรี ได้แก่ ลำน้ำรันตี บิดลีและของกาเลีย ซึ่งไหลมารวมกันบริเวณสามประสบ อันเป็นที่ตั้งของอำเภอสังขละบุรีเดิม กลายเป็นลำน้ำแควน้อย แควทั้งสองนี้ได้ไหลมารวมกันที่ปากแพรก จ.กาญจนบุรีกลายเป็นลำน้ำแม่กลอง ซึ่งไหลจากอำเภอเมือง ลงสู่อำเภอท่าม่วง ท่ามะกา ไปยังอำเภอบ้านโป่ง อำเภอโพธารามและอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ก่อนที่จะไหลลงสู่ทะเลที่จังหวัดสมุทรสงคราม

พื้นที่สองฝั่งลำน้ำแม่กลองนับจากปากแพรกลงมาจึงเป็นเขตที่ราบลุ่มน้ำอันอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานและการทำการเกษตร ซึ่งเป็นอยู่ช้ำวช้ำน้ำและเรียกสวนไร่นาผลิตพืชผลหล่อเลี้ยงผู้คนในภูมิภาคตะวันตกและภาคกลางมายาวนานจนถึงปัจจุบัน

ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ซึ่งประกอบไปด้วยเขตภูเขาอันเป็นแหล่งทรัพยากร แร่ธาตุและของป่าที่สำคัญตลอดจนพื้นที่ราบลุ่มน้ำซึ่งเหมาะสมต่อการทำการเกษตร ทำให้ภูมิภาคตะวันตกเป็นดินแดนที่มีประวัติการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ และมีการตั้งถิ่นฐานต่อมาอย่างสืบเนื่องกระทั่งล่วงเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ และเป็นดินแดนแรก ๆ ที่มีการก่อตัวของบ้านเมืองและรัฐ อันเกิดจากการค้าและการคมนาคมติดต่อทั้งทางบกและทะเลของบ้านเมืองในอินเดีย จีน เวียดนาม กับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังปรากฏหลักฐานเป็นแหล่งโบราณคดีในสมัยทวารวดีบนเส้นทางคมนาคมในลำน้ำแควน้อย จังหวัดกาญจนบุรี เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านวังปะโท อ.สังขละบุรี บ้านท่าหวี อำเภอลาดหญ้า ที่พงตึก อ.ท่ามะกา

เขตที่สูงและเทือกเขาในภูมิภาคตะวันตกนั้นนับเป็นเขตต่อแดนและมีเส้นทางคมนาคมข้ามป่าเขาและที่สูงไปมาระหว่างพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาทางฝั่งตะวันออกกับที่ราบลุ่มแม่น้ำอิระวดีและแม่น้ำสาละวินอันเป็นบ้าน

เมืองของพวกเขาอยู่และพม่าทางทิศตะวันตก พื้นที่เหล่านี้จึงเป็นเส้นทางคมนาคมโบราณที่มีชนกลุ่มต่าง ๆ เคลื่อนไหวไปมาอยู่โดยตลอดและมีชุมชนอาศัยอยู่ในเขตที่สูงนี้เรื่อยมา

การตั้งหลักแหล่งของมนุษย์ในลุ่มน้ำแควน้อย แควใหญ่ ย้อนหลังไปได้ไม่น้อยกว่าหนึ่งหมื่นปี ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์และมีการอยู่อาศัยสืบเนื่องต่อมาจนถึงสมัยที่รู้จักการทำเครื่องมือเครื่องใช้ด้วยโลหะ และยังพบแหล่งภาพเขียนสีที่สะท้อนถึงการรวมกลุ่มในการทำพิธีกรรมหรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน เช่น ภาพเขียนสีที่ถ้ำรูป อ.ไทรโยค ภาพเขียนสีที่ถ้ำตาด้วง อ.เมือง หรือภาพเขียนที่เขาดง อ.ศรีสวัสดิ์ (ธิดา สาระยา ๒๕๒๗:๓๒๔)

ขณะเดียวกันบริเวณที่ราบลุ่มน้ำตอนล่างก็มีพัฒนาการของบ้านเมืองที่สัมพันธ์กับชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ บริเวณบ้านลาดหญ้าของลุ่มน้ำแควใหญ่และบ้านท่ากิเลนของลุ่มน้ำแควน้อย อันเป็นที่ราบกว้างใหญ่เหนือบริเวณปากแพรกขึ้นไปและเป็นบริเวณที่เหมาะสมกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และเมื่อเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ ก็เกิดเป็นชุมชนใหญ่และกลายเป็นเมือง เช่น เมืองสิงห์ เมืองครุฑในลุ่มน้ำแควน้อย และเมืองกาญจนบุรีเก่าบริเวณตีนเขาชนไก่ ในลุ่มน้ำแควใหญ่ ซึ่งเมืองเหล่านี้นับเป็นเมืองด่านบนเส้นทางคมนาคมจากหุบเขาและซอกเขาลงสู่บริเวณที่ราบลุ่มน้ำแม่กลองซึ่งสามารถเดินทางออกสู่ทะเลได้และยังมีเส้นทางเดินตัดไปทางตะวันออกเฉียงใต้ ผ่านอำเภอนมทวนเข้าสู่อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี สู่ลุ่มน้ำท่าจีนและลุ่มน้ำเจ้าพระยาที่กว้างใหญ่ต่อไป (ศรีศักร วัลลิโภดม ๒๕๓๖:๓๔)

จากหลักฐานทางโบราณคดี ชุมชนมนุษย์บริเวณลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่างนำเกิดขึ้นในราว ๒,๕๐๐ ปีที่ผ่านมา อันเป็นยุคสำริด-เหล็ก ที่มีการติดต่อคมนาคมทั้งทางบกทางทะเลระหว่างชุมชนในประเทศจีนตอนใต้ เวียดนามกับแผ่นดินใหญ่และหมู่เกาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งได้มีชุมชนเกิดขึ้นตามชายทะเลแถบจังหวัดราชบุรี การคมนาคมติดต่อถึงกันทั้งภายในและภายนอกนี้ทำให้มีการเคลื่อนที่และโยกย้ายของชนกลุ่มต่าง ๆ เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณลุ่มน้ำแม่กลองเป็นจำนวนมาก

กระทั่งชุมชนบริเวณลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่างพัฒนาเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ ที่เรียกว่า สมัยทวารวดี ซึ่งเกิดเมืองและรัฐอย่างกว้างขวางในลุ่มน้ำเจ้าพระยา โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองอุทอง เมืองนครปฐมและเมืองคูบัว บ้านเมืองเหล่านี้ได้ส่งอิทธิพลทางศิลปวัฒนธรรมสู่บ้านเมืองทั้งใกล้และไกลผ่านลุ่มน้ำลำคลองเข้าสู่บ้านเมืองบริเวณชายขอบ ควบคู่ไปกับการสังสรรค์ทางเศรษฐกิจกับชุมชนที่อยู่ตามราวป่าและเทือกเขา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าผู้คนที่อยู่บริเวณเมืองศูนย์กลางกับผู้คนที่อยู่ไกลออกไป ย่อมมีความแตกต่างกันทั้งทางด้านวิถีชีวิตและคติความเชื่อ อย่างไรก็ดี การขยายตัวทางเศรษฐกิจของบ้านเมืองศูนย์กลาง ก็ทำให้เกิดการติดต่อสังสรรค์กันของกลุ่มคนต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ชุมชนบนเส้นทางคมนาคมเหล่านั้นจึงเติบโตและเกิดเป็นเมืองเล็ก ๆ ขึ้น ดังเห็นได้จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบวัตถุทางวัฒนธรรมต่าง ๆ

อาจกล่าวได้ว่าพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กลองในภูมิภาคตะวันตก มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนอันหลากหลายและติดต่อกับโลกภายนอกมาเป็นเวลานาน และเมื่อมีความพยายามสร้างอำนาจรัฐให้เป็นระบบรวมศูนย์ยิ่งขึ้น อำนาจจากศูนย์กลางทั้งโดยระบบกษัตริย์และการควบคุมอย่างอื่นได้บีบคั้นเข้าสู่พื้นที่เหล่านี้ มีการสร้างความ

รับรู้เกี่ยวกับพรมแดน อันหมายถึง ชุมชนและดินแดนตรงพรมแดนแห่งอำนาจระหว่างรัฐและชุมชนบ้านเมืองตามแนวพรมแดนที่รู้จักกันในนาม เมืองด่าน ในประวัติศาสตร์สมัยหลัง ซึ่งอันที่จริง เมืองด่าน คือชุมชนบนเส้นทางด่านซึ่งมีชนเผ่าและชนชาติ ต่างสภาพแวดล้อม ต่างชีวิตความเป็นอยู่สังสรรค์กันอยู่เสมอ และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมขึ้นในคนหลายกลุ่มหลายพวก บางแห่งเจริญเติบโตเป็นเมือง มีผู้คนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และบางเมืองก็ผูกพันกับแกนอำนาจรัฐมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยกรุงศรีอยุธยา(ธิดาสารยา ๒๕๓๗:๓๓๐-๓๓๑)

เมื่อกรุงศรีอยุธยาสถาปนาขึ้นราชอาณาจักรนั้น เมืองราชบุรีและเมืองกาญจนบุรี ได้เป็นเมืองที่มีความสำคัญมากขึ้น โดยเมืองราชบุรี เป็นเมืองท่าค้าขายกับต่างประเทศ ส่วนเมืองกาญจนบุรี คือเมืองที่เป็นชุมทางสินค้าระหว่างเส้นทางน้ำกับทางบก เนื่องจากมีเส้นทางบกจากเมืองกาญจนบุรีมายังลำน้ำแม่กลองที่เมืองราชบุรีได้ขณะเดียวกัน ที่ตั้งของเมืองกาญจนบุรีที่เขาชนไก่ ริมแม่น้ำแควใหญ่ มีลำตะเพินซึ่งไหลมาจากอำเภอบ่อพลอยเป็นเส้นทางที่สัมพันธ์กับบ้านเมืองแถบอุทัยธานีและสุพรรณบุรี ทั้งยังสามารถเดินทางขึ้นไปตามลำน้ำแควน้อยสู่ด่านพระเจดีย์สามองค์ได้

นอกเหนือจากความสำคัญในฐานะเส้นทางการค้าในพรมแดนตะวันตก เส้นทางคมนาคมชายขอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเส้นทางตามลำน้ำแควน้อยผ่านเทือกเขาทางตะวันตกขึ้นไปยังด่านเจดีย์สามองค์ ยังได้กลายเป็นเส้นทางยุทธศาสตร์สำคัญในการทำสงครามระหว่างไทยกับพม่า มาตั้งแต่ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ สงครามนับเป็นตัวแปรสำคัญต่อการเคลื่อนย้ายของผู้คนบริเวณชายแดน การกวาดต้อน การส่งสมกำลังและความเข้มแข็ง อันนำไปสู่การปะทะสังสรรค์ระหว่างกลุ่มคนอันหลากหลายในดินแดนภูมิภาคตะวันตก ซึ่งมีพัฒนาการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

◆ ท้องถิ่นและผู้คนในภูมิภาคตะวันตก

เมื่อเส้นทางคมนาคมชายขอบได้กลายเป็นยุทธศาสตร์ในการทำสงครามระหว่างไทยกับพม่านั้น กลุ่มคนที่มีความสำคัญมากขึ้นในภูมิภาคตะวันตกคือ พวกมอญและกะเหรี่ยง แม้ว่าชนกลุ่มดั้งเดิมที่สันนิษฐานว่าอาศัยอยู่ในพื้นที่เหล่านี้มีทั้งพวกยางแดง กะเหรี่ยง ลัวะ ละว้าและพวกไทย โดยพวกมอญนั้นเป็นกลุ่มที่เดินทางค้าขายและเคลื่อนไหวยู่บนเส้นทางคมนาคมโบราณเหล่านี้มาเป็นเวลานานแล้ว

ด้วยเหตุที่มอญและกะเหรี่ยงตั้งถิ่นฐานและสัญจรไปมาบนเส้นทางคมนาคมชายขอบเหล่านี้มาเป็นเวลานาน จึงทำให้มีความชำนาญเส้นทางและรู้จักภูมิประเทศเป็นอย่างดี เมื่อมีสงครามระหว่างไทยกับพม่า พวกมอญและกะเหรี่ยงจึงมักถูกเกณฑ์เข้าเป็นกำลังในการรบและทำหน้าที่สอดแนมส่งข่าวบริเวณชายแดนให้ราชสำนักทราบ และตั้งแต่สมัยปลายกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา ประเทศไทยได้ขยายอำนาจจัดตั้งชุมชนของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นเป็นเมืองด่าน มีการส่งเจ้าหน้าที่ไปปกครองดูแลและมักแต่งตั้งให้หัวหน้าชนกลุ่มต่าง ๆ มีตำแหน่งทางราชการ ดังปรากฏหลักฐานการตั้งด่านรามัญ ๗ หัวเมืองในภูมิภาคตะวันตก ซึ่งล้วนอยู่ในเขตจังหวัดกาญจนบุรีในลุ่มน้ำแควน้อยทั้งสิ้น

เมืองด่านทั้งหมดนี้จะมีเจ้าเมืองหรือผู้สำเร็จราชการเมืองเป็นผู้ดูแล เจ้าเมืองจะมียศเป็นพระ เช่น พระศรีสุวรรณศรี ชาวกะเหรี่ยง เป็นเจ้าเมืองสังขละบุรี นอกจากนั้นจะมีนายกอง นายด่านคอยดูแล พลเมืองมีฐานะเป็นไพร่ส่วย มีหน้าที่ต้องส่งส่วยและเงินปีแก่ราชสำนักและคอยตระเวนด่านสืบข่าวความเคลื่อนไหวของข้าศึกยามปลอดภัยจากสงคราม และเมื่อมีสงครามก็จะเข้าเป็นกำลังในการรบ บ้างก็มีหน้าที่ในการจัดเตรียมเสบียงอาหารให้กับกองทัพและเป็นผู้นำทาง

นอกจากการจัดตั้งเมืองด่านต่าง ๆ เมืองกาญจนบุรี ซึ่งเป็นชุมทางคมนาคมระหว่างทางบกกับทางน้ำยังได้กลายเป็นเมืองด่านรับศึกพม่า เนื่องจากถ้าพม่าเข้าตีเมืองกาญจนบุรีได้ก็สามารถเดินดัดเข้าสู่สุพรรณบุรีและเข้าตีพระนครได้

ภายหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในภูมิภาคตะวันตกอย่างมาก เนื่องจากผู้คนบางส่วนถูกกวาดต้อนไปพร้อมกับสงคราม บางส่วนหลบหนีเข้าป่า หลายแห่งกลายเป็นหมู่บ้านร้าง ผู้คนแอบแฝงดำรงชีพอยู่ตามป่าเขาเสียเป็นส่วนใหญ่ บางแห่งก็เกิดชุมชนขึ้นมาใหม่ นอกจากนี้ ความเข้มแข็งของพม่าทำให้พวกกะเหรี่ยงและมอญในลุ่มน้ำสาละวินถูกกดขี่อย่างหนัก กระทั่งมีการอพยพเข้ามาดินแดนประเทศไทยของพวกมอญและกะเหรี่ยงจำนวนมาก โดยได้เกิดชุมชนกะเหรี่ยงขนาดใหญ่ขึ้นบริเวณต้นลำน้ำแควใหญ่และลำน้ำแควน้อยที่มีการอยู่อาศัยต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน ขณะที่กะเหรี่ยงบางส่วนอพยพเข้ามาทางด้านบ้องตี้และอยู่อาศัยอยู่ตามเขตลำน้ำภาชีในอำเภอสวนผึ้งและอำเภोजอมบึง ในจังหวัดราชบุรี

เมื่อมีการย้ายพระนครจากกรุงศรีอยุธยาลงมาอยู่ที่ธนบุรีและกรุงเทพฯ นั้น การเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์ในการสงครามทำให้พื้นที่ลุ่มน้ำแม่กลองตอนบนลดความสำคัญลง และบ้านเมืองบริเวณลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่าง โดยเฉพาะเมืองราชบุรี มีความสำคัญมากขึ้น ทั้งยังโปรดให้มีการย้ายเมืองกาญจนบุรีเก่าบริเวณเขาชนไก่ ลงมาอยู่ที่ปากแพรกตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นต้นมา เนื่องจากถ้าพม่ายกทัพลงมาตามลำน้ำแควน้อยจนถึงปากแพรกก็สามารถเดินทางได้ทั้งทางบกและทางน้ำเข้าสู่เมืองราชบุรี นครปฐมและกรุงเทพฯ ขณะเดียวกัน ไทยก็ใช้บริเวณปากแพรกเป็นที่ชุมนุมทัพเพื่อขึ้นไปต่อสู้กับพม่า ดังสมัยรัชกาลที่ ๑ ที่มีการยกทัพขึ้นไปตามลำน้ำแควน้อย และการรบกับพม่าจนได้ชัยชนะที่สามสบและทำดินแดง ซึ่งพม่าได้ยกกองทัพเข้ามาทางด้านพระเจดีย์สามองค์ และสร้างค่ายขนาดใหญ่ขึ้นที่สามสบ ในอำเภอสังขละบุรี

บ้านเมืองในภูมิภาคตะวันตก โดยเฉพาะบริเวณลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่างนั้น มีการขยายตัวมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ซึ่งเริ่มมีชุมชนสวนผลไม้เกิดขึ้นบริเวณปากน้ำแม่กลองจากตัวเมืองสมุทรสงครามขึ้นมาจนถึงเมืองราชบุรี และเมื่อเข้าสู่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ ทรงมุ่งสร้างความเข้มแข็งให้กับเมืองราชบุรีโดยการกวาดต้อนผู้คนจากที่ต่าง ๆ เช่น เขมร ลาวครั้ง ลาวยวน ลาวพวน ลาวโซ่ง และมอญเข้ามาอยู่ในหัวเมืองราชบุรีเพื่อให้มีกำลังคนป้องกันการรุกรานพระนคร ในสมัยนี้จึงมีผู้คนต่างเผ่าพันธุ์เข้ามาตั้งหลักแหล่งในภูมิภาคตะวันตกเป็นจำนวนมาก

พวกมอญจะกระจ่ายกันอยู่ในอำเภอบ้านโป่งและอำเภอโพธาราม ส่วนลาวยวนกระจ่ายกันอยู่หลายแห่ง เช่น ที่บ้านคูบัว บ้านบางกระบือ และลำพยอม ตลยตจนสองฝั่งลำน้ำแม่กลองจากอำเภอโพธารามลงไปจนถึงเจ็ดเสมียน อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี (ศรีศักร วัลลิโภดม ๒๕๓๖:๕๔)

นอกจากพวกลาว เขมร และมอญแล้ว ยังมีคนจีนซึ่งเข้ามาอยู่ในลุ่มน้ำแม่กลองในราวรัชกาลที่ ๓ ซึ่งเป็นการเข้ามาพร้อมกับการขยายตัวของการค้าแบบเสรีและการส่งเสริมให้มีการขยายพื้นที่ทางการเกษตรกรรมออกไปอย่างกว้างขวาง กระทั่งสมัยรัชกาลที่ ๔ มีการขุดคลองภาษีเจริญและคลองดำเนินสะดวกเพื่อขยายเส้นทางคมนาคมจากเมืองธนบุรีไปยังแม่น้ำท่าจีนและแม่น้ำแม่กลอง ทำให้มีการขยายตัวของชุมชนจากแม่น้ำท่าจีนเข้าสู่แม่น้ำแม่กลองไปตามคลองดำเนินสะดวก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพวกคนจีนที่เข้าไปทำไร่ทำนา ปลูกผัก ทำสวนผลไม้ และสวนมะพร้าว เกิดเป็นย่านอุตสาหกรรมน้ำตาลมะพร้าวและชุมชนริมน้ำที่เรียกกันว่า สวนนอก คู่กันกับ สวนใน แถบฝั่งธนบุรี (ศรีศักร วัลลิโภดม ๒๕๓๖:๕๕)

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ลงมา ชาวจีนจำนวนมาก ได้อพยพเข้าสู่ดินแดนภายในมากขึ้น โดยนอกจากจะทำไร่และทำสวนแล้ว ในระยะนั้นรัฐยังส่งเสริมให้มีการทำไร่อ้อย เพื่อขยายอุตสาหกรรมน้ำตาลในการส่งออก ชาวจีนบางกลุ่มได้อพยพเข้าไปเป็นแรงงานในไร่อ้อย ทำการรับจ้างและเข้าเป็นคนกลางในการค้าข้าวและสินค้าอุปโภคบริโภค จนเกิดถิ่นฐานย่านตลาดขึ้นตามที่ต่าง ๆ และขยายตัวเป็นชุมชนเมืองในเวลาต่อมา เช่น บ้านโป่ง โพธาราม ท่าเรือ ท่ามะกา คนจีนเหล่านี้มักผสมกลมกลืนกับผู้คนที่ย้ายอยู่เดิมในท้องถิ่น พร้อมทั้งนำคติความเชื่อและแบบแผนการดำเนินชีวิตของตนเองเข้าไปผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย เช่น การผสมผสานความเชื่อเกี่ยวกับนับถือผีบรรพบุรุษหรือผีบ้านผีเรือนของคนไทยและคนมอญ เข้ากับประเพณีการนับถือเจ้าที่และการตั้งศาลเจ้าจีนเอาไว้ตามย่านศูนย์กลางชุมชนของคนจีน ซึ่งในท้องถิ่นลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่างนั้นจะพบการตั้งศาลเจ้าแม่เป็กโพธิ์เป็นจำนวนมากในเขตอำเภอบ้านโป่งและอำเภอโพธาราม

ส่วนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรีนั้นพบว่ามีการตั้งศาลเจ้าอยู่ตามเมืองและย่านตลาดต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน ในชุมชนเก่าแก่บางแห่ง เช่น ที่บ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี อันเป็นชุมชนซึ่งตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมโบราณที่สามารถเดินตัดผ่านไปยังจังหวัดสุพรรณบุรีและเข้าสู่พื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา ยังพบร่องรอยการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างมอญ ไทยและจีน ที่ปรากฏผ่านแบบแผนทางวัฒนธรรม การดำรงชีพและคติความเชื่อของชุมชนที่เป็นการกลืนกลายระหว่างการนับถือผีบรรพบุรุษของมอญ การนับถือผีบ้านของคนไทยตลอดจนการนับถือเจ้าและการตั้งศาลเจ้ากลางบ้านอันเกิดจากอิทธิพลของคนจีนด้วย (เบญจวิทย์ เมืองไทย ๒๕๔๓)

และในสมัยรัชกาลที่ ๕ นี้ ยังได้มีการปฏิรูปการปกครองในระบบมณฑลเทศาภิบาล เพื่อเป็นการจัดระเบียบและรวบรวมอำนาจการปกครองไว้ที่ศูนย์กลาง ภูมิภาคตะวันตกยังคงเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการจัดการปกครองและรวมไว้เป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยอย่างถาวร บ้านเมืองในภูมิภาคตะวันตกได้ถูกรวบรวมให้ขึ้นอยู่กับมณฑลราชบุรี ได้แก่ เมืองกาญจนบุรี เมืองราชบุรี เมืองเพชรบุรี เมืองสมุทรสงคราม เมืองปราณบุรีและเมืองประจวบคีรีขันธ์ อีกทั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ต่างก็เคยเสด็จพระราชดำเนินเพื่อเยี่ยม

เยียนประชาชนในภูมิภาคตะวันตกหลายครั้ง รวมถึงการเสด็จไปยังหมู่บ้านของพวกมอญและกะเหรี่ยงในภูมิภาคนี้ด้วย

การพัฒนาประเทศและก้าวเข้าสู่ระบบการค้าเสรี ยังเป็นปัจจัยสำคัญในการเปลี่ยนโฉมหน้าของภูมิภาคตะวันตกจากดินแดนบ้านป่า ไปสู่การแผ้วถางพื้นที่รกร้างให้เป็นriegสวนไร่ในการเกษตรกรรมและการปลูกพืชไร่ซึ่งเป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมต่าง ๆ ในยุคที่ข้าว น้ำตาลและยาสูบ ได้กลายเป็นสินค้าออกสำคัญแทนแร่ธาตุและของป่าที่เคยมีมาแต่เดิม

ราชบุรี ได้กลายเป็นศูนย์กลางการค้าในภูมิภาคตะวันตกเมื่อมีการสร้างทางรถไฟจากสถานีบางกอกน้อยผ่านราชบุรีไปยังเพชรบุรีในปี พ.ศ.๒๔๔๔ ทั้งยังมีการตัดถนนหนทางเข้าสู่พื้นที่แถบนี้มากขึ้นจนราชบุรี สามารถติดต่อคมนาคมกับสังคมใกล้เคียงได้โดยสะดวก โภคารามและบ้านโป่งได้กลายเป็นย่านตลาดและชุมทางการค้าที่สำคัญ เนื่องจากเป็นจุดเชื่อมต่อกับจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งอยู่ลึกเข้าไปภายในและสามารถติดต่อกับชุมชนต่าง ๆ โดยรอบได้ทั้งทางบกและทางน้ำ โดยมีชาวจีนเป็นผู้บุกเบิกการเกษตรและอุตสาหกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำสวนผัก การเลี้ยงหมู การผลิตน้ำตาล อุตสาหกรรมยอยหิน และการผลิตโอ่งที่เฟื่องฟูขึ้นในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ (สุตารา สุจายาและสาธิมา พุ่มศิริ ๒๕๔๑:๘๕-๘๘)

เมื่อการเกษตรและอุตสาหกรรมต่าง ๆ ในราชบุรีเจริญรุดหน้า ก็เริ่มมีการขยายตัวของการผลิตเข้าสู่พื้นที่ที่เป็นดินแดนภายในแถบอำเภอท่ามะกา ท่าม่วงและอำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ส่วนพื้นที่ป่าเขาแถบอำเภอสวนผึ้งและอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรีและเขตลุ่มน้ำแม่กลองตอนบนเหนือปากแควกั้นขึ้นไปได้กลายเป็นแหล่งสัมปทานเหมืองแร่และสัมปทานไม้ ซึ่งมักมีนายทุนจากภายนอกเข้าไปอยู่อาศัยและทำธุรกิจเหล่านี้ แม้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่เดิมจะยังคงดำรงชีพด้วยการตัดไม้ หาชของป่า ตีผึ้ง และเผาถ่าน แต่พื้นที่ป่าที่ถูกทำลายลงพร้อมกับการสัมปทาน ทำให้ชาวบ้านซึ่งเคยพึ่งพาอาศัยป่า เข้าไปบุกรุกจับจองพื้นที่ทำไร่ซึ่งมีการแผ้วถางป่าอย่างรวดเร็วภายหลังธุรกิจการทำเหมืองแร่ขบเซาลงและเหมืองแร่หลายแห่งปิดตัวไป บ้านป่าในภูมิภาคตะวันตกหลายแห่งจึงเปลี่ยนสภาพไปเป็นพื้นที่ทำไร่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไร่อ้อยและไร่ข้าวโพด ทั้งยังมีการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมน้ำตาลในภูมิภาคนี้จำนวนมากตั้งแต่ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นต้นมา

ปัจจุบันดินแดนภูมิภาคตะวันตกมีความเปลี่ยนแปลงไปมาก ทั้งในแง่ภูมิศาสตร์สภาพแวดล้อมและการดำรงชีวิตของผู้คน จากพื้นที่ป่าเขารกร้างได้กลายเป็นเขตเกษตรอุตสาหกรรมที่รื้อนแล้ง อันทำให้วงจรชีวิตและความอุดมสมบูรณ์ที่มีมาแต่เดิมไม่อาจวนคืนมาได้อีก วิถีชีวิตของผู้คนที่ต้องเปลี่ยนไปสู่การดิ้นรนต่อสู้อยู่ท่ามกลางภาวะเศรษฐกิจที่บีบรัด การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม ความขัดแย้ง และความเอาวัดเอาเปรียบที่เกิดขึ้น

◆ กะเหรี่ยงและมอญในภูมิภาคตะวันตก

กะเหรี่ยงและมอญนับเป็นกลุ่มคนที่เคลื่อนไหวนับพันปีบนดินแดนภูมิภาคตะวันตกมาเป็นเวลานาน โดยมอญนับเป็นชนชาติที่เก่าแก่และมั่งคั่งในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นชาติที่มีความสัมพันธ์กับบ้านเมืองในกลุ่มน้ำเจ้าพระยามาช้านาน การอพยพของชาวมอญเข้ามาอยู่อาศัยในประเทศไทยนั้น ส่วนมากมักเป็นการอพยพลี้ภัยเข้ามาหรือถูกกวาดต้อนเป็นเชลยสงครามนับตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนเรศวรได้นำเอาพระมหาเถรคันฉ่อง พระยาเกียรติ พระยารามผู้นำมอญและชาวมอญเข้ามาให้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพระนครศรีอยุธยา และในสมัยต่อมา เช่น สมัยพระนารายณ์ สมัยพระเจ้าบรมโกศ และสมัยกรุงธนบุรี ก็มีการอพยพเข้ามาเป็นระลอก และมักตั้งหลักแหล่งอยู่ตามริมแม่น้ำสายต่าง ๆ

โดยในภูมิภาคตะวันตกนั้น มีชาวมอญตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณลำน้ำแควน้อยลงมาจนถึงลำน้ำแม่กลองแถบอำเภอบ้านโป่ง โพธาราม จังหวัดราชบุรี ชุมชนมอญบนฝั่งลำน้ำแม่กลองปัจจุบันที่เป็นชุมชนใหญ่ อยู่ในพื้นที่ตำบลคู้พยอม บ้านม่วงและนครชุมนิในอำเภอบ้านโป่ง ส่วนในเขตอำเภอโพธารามมีชุมชนมอญอยู่ในตำบลสร้อยฟ้า ตำบลชำแระและคลองตากต ระยะหลังยังมีมอญที่กระจายไปอยู่แถบอำเภอบางแพ ดำเนินสะดวก และอำเภอเขาชัยวันในจังหวัดเพชรบุรีด้วย

ด้วยวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวมอญที่คล้ายคลึงกับคนไทย ประกอบกับการอยู่อาศัยในประเทศไทยมาเป็นเวลานาน ทำให้ชาวมอญเหล่านี้มีการผสมกลมกลืนกับคนไทย ทั้งโดยการแต่งงานและการศึกษาซึ่งลูกหลานมอญรุ่นใหม่ต่างก็ได้รับการศึกษาแบบไทย และมีสำนึกว่าตนเองเป็นคนไทย โดยยังคงเอกลักษณ์ความเป็นมอญเอาไว้ผ่านประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อบางประการในชุมชน

ส่วนชาวกะเหรี่ยงได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยระลอกใหญ่ในราวปลายกรุงศรีอยุธยาจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องจากพม่าขัดแย้งกับมอญ กะเหรี่ยงซึ่งมีความสัมพันธ์ที่ดีกับมอญจึงได้รับผลกระทบไปด้วย โดยการอพยพครั้งใหญ่เกิดขึ้นประมาณ พ.ศ. ๒๓๑๗-๒๓๑๘ ในสมัยพระเจ้าอลองพญา กษัตริย์พม่าซึ่งทำสงครามกับมอญ พวกมอญพ่ายแพ้ถูกพม่าฆ่าฟันล้มตายเป็นอันมาก กะเหรี่ยงซึ่งเป็นมิตรกับมอญและอาศัยอยู่ใกล้เคียงดินแดนมอญจึงอพยพหลบหนีเข้ามาด้วย นอกจากนั้น ยังมีการอพยพเข้ามาอีกครั้งในสมัยที่อังกฤษยึดพม่าได้ กะเหรี่ยงไม่ยอมอ่อนน้อมต่ออังกฤษจึงพากันเข้ามาอาศัยอยู่ในดินแดนไทย โดยกลุ่มหนึ่งคือพวกที่เข้ามาอยู่ในภูมิภาคตะวันตกของไทย ในขณะที่กะเหรี่ยงบางกลุ่มเข้าไปตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในเขตภาคเหนือ ในจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูนและตาก (สุจิตลักษณ์ ตีเมดุงและสรินยา คำเมือง ๒๕๔๐:๖)

กะเหรี่ยงในภูมิภาคตะวันตกนั้น ส่วนมากเป็นกะเหรี่ยงโปหรือที่เรียกตัวเองว่า โพล่ง เยอโพล่ง หรือ ฮอันมีความหมายว่า “คน” ตามคำบอกเล่าของพวกกะเหรี่ยงในเขตอำเภอสังขละบุรีนั้น กล่าวกันว่ากะเหรี่ยงในภูมิภาคตะวันตกเป็นกลุ่มที่อพยพมาจากเมืองถลอ่อง เมืองขวยกะบ่อง และเมืองเมกะวะ ซึ่งเป็นดินแดนของมอญเมื่อกว่าร้อยปีก่อน กะเหรี่ยงเหล่านี้เป็นกะเหรี่ยงโปหรือโพล่ง ที่มักถูกพม่าจับไปเป็นทาส ก่อตั้งและทำทารุณกรรม พวกกะเหรี่ยงจึงหนีไปอยู่บริเวณบ้านทิวโยไหวหรือห้วยบุแดง ซึ่งปัจจุบันอยู่บริเวณบ้านไถ่บ่องในประเทศไทยพม่าแล้วจึงอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในบริเวณประเทศไทย

ส่วนกะเหรี่ยงอีกกลุ่มซึ่งเป็นกะเหรี่ยงจากเมืองทวาย ได้อพยพเข้ามาทางด้านบ้องตี้และด้านสิงขรในเขต จังหวัดราชบุรีแล้วกระจายกันตั้งถิ่นฐานอยู่ตามริมลำน้ำภาชีในเขตอำเภอสวนผึ้งและอำเภोजอมบึง จังหวัด ราชบุรี บางส่วนได้อพยพไปทางตะวันออกและตั้งถิ่นฐานในแถบอำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี บางส่วน อพยพลงไปทางตอนใต้ตั้งถิ่นฐานอยู่ตั้งแต่กิ่งอำเภอบ้านคา อำเภอปากท่อ อำเภอวัดเพลง จนถึงเขตต้นน้ำ เพชรบุรีและป่าละอูในจังหวัดเพชรบุรีและประจวบคีรีขันธ์

ปัจจุบันชาวกะเหรี่ยงในภูมิภาคตะวันตกนั้น อยู่อาศัยกระจัดกระจายกันอยู่ทั่วไปในจังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี อุทัยธานี สุพรรณบุรี เพชรบุรีและประจวบคีรีขันธ์ ชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่มักตั้งถิ่นฐานตามบริเวณที่ราบ แดบ ๆ ริมลำน้ำ ในเขตเทือกเขาและที่สูง โดยเฉพาะในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร อำเภอสังขละบุรี มี ชุมชนชาวกะเหรี่ยงกลุ่มใหญ่ตั้งถิ่นฐานสืบเนื่องกันมาไม่ต่ำกว่า ๒๐๐ ปี ส่วนในจังหวัดราชบุรีนั้นมีชาวกะเหรี่ยง อาศัยกระจัดกระจายกันอยู่ตามริมลำน้ำภาชีในอำเภอสวนผึ้ง อำเภोजอมบึง กิ่งอำเภอบ้านคา อำเภอวัดเพลง และอำเภอปากท่อ ซึ่งคาดว่าชุมชนเหล่านี้มีอายุมาไม่ต่ำกว่า ๒๐๐ ปีเช่นกัน

๒. มอญและกะเหรี่ยงที่สังขละบุรี

สังขละบุรีนับเป็นเมืองปลายแดนตะวันตกในจังหวัดกาญจนบุรี ที่ติดต่อกับพม่าทางด้านพระเจดีย์สามองค์ พื้นที่ส่วนใหญ่ของตัวอำเภอซึ่งเต็มไปด้วยผืนป่าและขุนเขาใหญ่น้อยบอกเล่าความเป็นมาถึงการเป็นถิ่นฐานบ้านป่าของสังขละบุรีได้เป็นอย่างดี ด้วยหนทางไกลและความยากลำบากในการเดินทางที่วกกันว่า จะต้องล่องเรือขึ้นมาตามลำน้ำแควน้อยจนถึงทองผาภูมิ แล้วเดินป่า ขี่ช้างอีกหลายวันกว่าจะถึงตัวอำเภอ ทำให้กว่า ๒๐ ปีก่อนสังขละบุรีคือดินแดนชนบทอันห่างไกลและยากยิ่งต่อการเข้าถึง แต่ไม่ว่าสังขละบุรีจะเป็นพื้นที่ที่ปราศจากการสังสรรค์กับคนภายนอก หากผืนป่าและความอุดมสมบูรณ์ตลอดจนการเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ชายแดนก็ได้ดึงดูดผู้คนเข้ามายังดินแดนแห่งนี้อย่างไม่ขาดสาย กระทั่งการสร้างเขื่อนเขาแหลมเมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๗ ที่ทำให้นถนนหนทางและการคมนาคมสะดวกมากขึ้น ยิ่งทำให้สังขละบุรีเผยตัวแก่ผู้คนภายนอกในฐานะแหล่งท่องเที่ยวที่มีมนต์เสน่ห์ของสายหมอก ขุนเขาและวิถีชีวิตของชนพื้นเมืองชาวมอญและชาวกะเหรี่ยง

◆ ภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมอำเภอสังขละบุรี

อำเภอสังขละบุรี เป็นอำเภอหนึ่งในจำนวน ๑๓ อำเภอของจังหวัดกาญจนบุรี อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ห่างจากจังหวัด ๒๑๗ กิโลเมตร สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปเป็นป่า เทือกเขาและลำน้ำ มีพื้นที่ทั้งหมด ๓,๓๕๐ ตารางกิโลเมตร ทิศเหนือติดต่อกับประเทศพม่าและบางส่วนของอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก ทิศตะวันตกติดต่อกับประเทศพม่า ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก และอำเภอทองผาภูมิ ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

สภาพแวดล้อมของตัวอำเภอเดิมเป็นป่าดิบ มีที่ราบหุบเขาเพียง ๑๕ เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ โดยมีลำน้ำสำคัญสามสายซึ่งไหลมาบรรจบกันที่ลำน้ำแควน้อย บริเวณที่เรียกว่า สามประสบ ได้แก่

-ลำน้ำของกาเลีย มีต้นน้ำมาจากบ้านไล่โว่ บ้านหมิงเชิง ตำบลไล่โว่ ไหลผ่านบ้านทิวใหม่ บ้านไล่โว่ ป่อง บ้านชะลอม บ้านสะเนฟอง บ้านแม่ติ้ว ก่อนจะแยกออกเป็นสองสาย สายหนึ่งไหลลงลำน้ำแม่กะสะ เข้าสู่ประเทศพม่า อีกสายหนึ่งไหลผ่านหมู่บ้านของกาเลีย ไหลลงสู่แม่น้ำแควน้อยที่บริเวณสามประสบ

-ลำน้ำรันตี มีต้นน้ำมาจากเทือกเขาใหญ่ ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ไหลผ่านหมู่บ้านเกาะสะเค็ง บ้านกองม้องทะ บ้านเกริงสะตา บ้านหนองโป่งโค้ง ก่อนจะไหลลงสู่แม่น้ำแควน้อย

-ลำน้ำบีคลี่ เป็นลำน้ำที่มีกำเนิดจากลำห้วยสองสาย ชาวบ้านเรียกว่าลำห้วยสองพี่น้อง ในประเทศพม่า ห้วยสองพี่น้องไหลมาบรรจบกันที่บ้านขี้แดงเจ้ง และไหลผ่านบ้านกุยจะโถ บ้านนุ่งลุ บ้านนุ่งไก่อ บ้านโล่งตะโก่ง บ้านคูผาตุ้ บ้านทุ่งมาลัย และไหลลงสู่แม่น้ำแควน้อยที่บริเวณสามประสบเช่นกัน

โดยลำน้ำแควน้อยที่เกิดจากการไหลมารวมกันของลำห้วยทั้งสามสาย ได้ไหลผ่านไปยังอำเภอทองผาภูมิ ก่อนจะไหลไปรวมกับแม่น้ำแควใหญ่กลายเป็นแม่น้ำแม่กลองที่ปากแพรก อ.เมือง กาญจนบุรี

นอกเหนือจากลำน้ำทั้งสามสาย สังขละบุรียังมีป่าไม้และสัตว์ป่าจำนวนมาก มีแร่ธาตุที่สำคัญหลายชนิด เช่น ตะกั่ว วุลแฟรม พลวง ดีบุก ทำให้ในอดีตมีนายทุนเข้ามาทำเหมืองแร่ในสังขละบุรีจำนวนมาก พื้นที่บางส่วนของอำเภอ ยังอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์

เมื่อประมาณ ๕๐ ปีที่ผ่านมา อำเภอสังขละบุรีไม่มีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกเช่นในปัจจุบัน ผู้ที่จะเดินทางไปยังตัวอำเภอ จะต้องนั่งเรือจากลำน้ำแควน้อยขึ้นไปจนถึงทองผาภูมิ และที่ข้างไปยังตัวอำเภอ ส่วนในเขตอำเภอเองซึ่งพื้นที่เป็นป่าทึบ ชาวบ้านจะเดินทางติดต่อกันด้วยทางเดินเท้า หรือใช้ลำน้ำในการสัญจรไปมา โดยชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมตั้งบ้านเรือนตามริมลำน้ำ แต่ละหมู่บ้านจะอยู่ห่าง ๆ กัน จนกระทั่งมีการตั้งสังขละบุรีขึ้นเป็นอำเภอ โดยมีการก่อสร้างตัวอำเภอบริเวณริมฝั่งตะวันออกของลำน้ำแควน้อย เมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีก่อน บ้านเมืองจึงเริ่มเจริญมากขึ้น

ภายหลังการสร้างเขื่อนเขาแหลม เมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๗ ได้มีการย้ายตัวอำเภอสังขละบุรีขึ้นมาอยู่ทางทิศเหนือ ห่างจากอำเภอเดิมประมาณ ๓๐ กิโลเมตร โดยอำเภอเดิมได้จมอยู่ใต้อ่างเก็บน้ำเขื่อนเขาแหลม ป่าไม้และสัตว์ป่าถูกทำลายไปเป็นจำนวนมาก ทำให้สังขละบุรีไม่อุดมสมบูรณ์เช่นในอดีต

ตัวอำเภอปัจจุบันประกอบด้วยพื้นที่สองฝั่ง ซึ่งถูกคั่นไว้ด้วยทะเลสาบเขื่อนเขาแหลม แยกออกเป็นฝั่งอำเภอ หรือที่เรียกว่า ฝั่งไทย เป็นที่ตั้งของตัวอำเภอ ตลาด โรงเรียน โรงพยาบาล และสถานที่ราชการ ตลอดจนร้านค้า บ้านเรือนของชาวบ้านทั้งมอญและกะเหรี่ยงที่เคยอาศัยอยู่ในเขตสุขาภิบาลเดิม นอกจากนี้ฝั่งอำเภอยังเป็นที่ตั้งของวัดศรีสุวรรณ ซึ่งเป็นวัดของชาวกะเหรี่ยง โบสถ์คริสต์ มัสยิดของมุสลิมซึ่งอพยพมาจากพม่า และกองร้อยตำรวจตระเวนชายแดน

อีกฝั่งหนึ่งของตัวอำเภอ คือชุมชนมอญ ซึ่งอยู่ห่างจากตัวอำเภอประมาณ ๕ กิโลเมตร โดยมีแม่น้ำของกาเลียกั้นอยู่ หมู่บ้านมอญได้แบ่งออกเป็นซอย จำนวน ๗ ซอย มีโรงเรียน และตลาด ซึ่งการไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้สร้างทดแทนให้

ปัจจุบันเส้นทางคมนาคมในตัวอำเภอสะดวกมากขึ้น โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้สร้างทางหลวงหมายเลข ๓๒๓ จากอำเภอทองผาภูมิมาจนถึงสังขละบุรีและสร้างสะพานคอนกรีตข้ามแม่น้ำของกาเลียไปยังหมู่บ้านมอญ และหมู่บ้านอื่น ๆ ที่อยู่โดยรอบด้วย นอกจากนี้ยังมีทางแยกจากทางหลวงหมายเลข ๓๒๓ ไปยังด่านเจดีย์สามองค์ ซึ่งพัฒนาขึ้นเป็นย่านการค้าชายแดนด้วย

♦ การอพยพเข้ามำตั้งถิ่นฐานของมอญและกะเหรี่ยง

ย้อนกลับไปในอดีต ผืนดินอันอุดมและที่ราบลุ่มระหว่างลำห้วยต่าง ๆ ในเขตต้นน้ำแควน้อย ซึ่งประกอบไปด้วยลำน้ำสามสาย ได้แก่ รันตี ปิคลีและของกาเลีย คือหลักแหล่งสำคัญในการตั้งถิ่นฐานของชาวมอญและชาวกะเหรี่ยงที่อพยพโยกย้ายจากลุ่มน้ำสาละวินเข้าสู่ดินแดนประเทศไทย เมื่อมีการตั้งอำเภอวังกะหรือสังขละบุรีขึ้น

เมื่อ พ.ศ.๒๔๓๘ นั้น ประชากรส่วนใหญ่ในสังขละบุรีเป็นชาวกะเหรี่ยง มีพวกมอญอยู่เพียงส่วนน้อยเท่านั้น มีการตั้งบ้านเรือนอยู่กันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ไม่เกิน ๓๐ หลังคาเรือน กระจายกันอยู่ตามลำน้ำทั้งสามสาย ดังปรากฏชื่อหมู่บ้านเก่า เช่น บ้านตะล่องเต้ง บ้านคูผาตู บ้านทุ่งมาลัยหรือห้วยมาลัย บ้านชิดังแจ่ง บ้านเวียงคะดี เป็นต้น บางส่วนตั้งถิ่นฐานลึกเข้าไปในบริเวณต้นน้ำแควใหญ่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร มีหมู่บ้านสำคัญ ๆ เช่น บ้านสะเนฟอง บ้านกองม่องทะ บ้านเกาะตะเต้ง บ้านไล่วาบองบ้านทิววยโหว่ และบ้านจะแก เป็นต้น

การอพยพของชาวกะเหรี่ยงเข้ามาอาศัยอยู่ในอำเภอสังขละบุรีนั้น เล่ากันว่าเมื่อแรกที่เข้ามาได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมลำห้วยต่าง ๆ ในเขตต้นน้ำ โดยมีบ้านทิววยโหว่เป็นหมู่บ้านใหญ่ มีคนหลายกลุ่ม เช่น มอญ กะเหรี่ยง ตองซู่ มอระชา ลาว พม่า อาศัยอยู่ด้วยกัน ภายหลังจึงค่อยแยกย้ายกันไปตั้งที่อยู่อาศัยของตนเองแถบริมลำน้ำรันตี ปิคลีและของกาเลีย ส่วนชาวบ้านที่บ้านทิววยโหว่ได้อพยพไปอาศัยอยู่ที่บ้านตะนิฟองหรือบ้านสะเนฟองในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรปัจจุบัน สันนิษฐานว่าเดิมบ้านตะนิฟองเป็นท่าแพและเป็นศูนย์กลางการคมนาคมระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ และยังเป็นที่ทำการของพระศรีสุวรรณคีรีเจ้าเมืองสังขละบุรีคนแรกซึ่งเป็นชาวกะเหรี่ยง เนื่องจากวัดสะเนฟองเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตที่รัชกาลที่ ๓ ทรงพระราชทานให้กับพระศรีสุวรรณคีรีเพื่อเป็นพระคู่เมืองสังขละบุรี

ภายหลังอำเภอวังกะได้เปลี่ยนชื่อเป็นสังขละบุรีและย้ายอำเภอมาตั้งอยู่บริเวณบ้านนิเถะ บริเวณฝั่งตะวันออกของลำน้ำแควน้อยนั้น บ้านนิเถะ บ้านโหล่น้ำและบ้านวังกะได้กลายเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ มีคนอาศัยอยู่ถึง ๔๐๐-๕๐๐ คน การย้ายอำเภอมาตั้งอยู่บริเวณบ้านนิเถะนั้น สันนิษฐานว่าน่าจะด้วยทำเลที่ตั้งที่สะดวกต่อการคมนาคมติดต่อกับภายนอกผ่านลงไปตามลำน้ำแควน้อย และหมู่บ้านที่อยู่โดยรอบก็สามารถเดินทางล่องลงมายังนิเถะได้สะดวกโดยทางเรือ เมื่อชาวกะเหรี่ยงย้ายมาอยู่ที่นิเถะนั้นได้มีการสร้างวัดนิเถะ(วัดศรีสุวรรณในปัจจุบัน) และศาลเจ้าปู่ขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางและเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวกะเหรี่ยงด้วย

ส่วนการอพยพเข้ามาของชาวมอญนั้น กล่าวกันว่ามีชาวมอญกลุ่มแรก ๆ อพยพเข้ามาอยู่ในสังขละบุรีในราวปี พ.ศ.๒๔๕๐ ซึ่งส่วนใหญ่จะมาอาศัยปะปนอยู่กับพวกกะเหรี่ยงตามหมู่บ้านต่าง ๆ เช่น ที่บ้านนิเถะ บ้านโหล่น้ำ หลังจากนั้นจึงมีครอบครัวชาวมอญซึ่งส่วนใหญ่อพยพมาจากเมืองมะละแหม่งมาสมทบมากขึ้น โดยกลุ่มที่หลบหนีภัยสงครามจากการปราบปรามของทหารพม่า ซึ่งได้ปราบปรามชนกลุ่มน้อยกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งมอญ การอพยพจะใช้การเดินทางนานประมาณเดือนครึ่ง เมื่อมาถึงสังขละบุรี ก็ได้รับความช่วยเหลืออย่างดีจากชาวกะเหรี่ยง มอญจึงอยู่ปะปนกับพวกกะเหรี่ยงและเลี้ยงชีพด้วยการตากถางป่าลงทำไร่ข้าว รับจ้างดายหญ้า ทำนา และรับจ้างทั่วไป

ในราวปี พ.ศ.๒๔๙๕ ได้มีชาวมอญจากโมกกะเนียงและมะละแหม่งอพยพเข้ามาในประเทศไทย และอาศัยอยู่กับชาวกะเหรี่ยงที่บ้านนิเถะจำนวนมาก หลวงพ่ออุตตมะซึ่งเป็นพระภิกษุชาวมอญ ซึ่งอพยพเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๙๒ จึงนำชาวมอญเหล่านี้ไปอาศัยอยู่ที่บ้านวังกะลาง ริมฝั่งตะวันออกของลำน้ำแควน้อย ซึ่งอยู่ระหว่างบ้านวังกะและบ้านละว้า ได้ริเริ่มสร้างโบสถ์น้ำและกุฏิสงฆ์ขึ้นที่นั่นเป็นครั้งแรก หลังจากนั้นยังมีชาวมอญอพยพเข้ามาอีกเป็นจำนวนมากและอยู่กระจัดกระจายกันทั่วบ้านนิเถะ หลวงพ่ออุตตมะจึงปรึกษากับ

นายอำเภอสังฆะบุรีเพื่อจัดตั้งหมู่บ้านขึ้น โดยขอที่ตรงข้ามกับที่ว่าการอำเภอ บริเวณที่เรียกว่าสามประสบ ซึ่งเป็นจุดรวมของลำน้ำรันตี บิดลี้และของกาเลีย โดยหลวงพ่อดุตตะมะได้รับรองกับทางราชการว่า คนมอญจะช่วยกันทำให้อำเภอสังฆะบุรีเจริญรุ่งเรือง โดยหลวงพ่อได้เรียกคนมอญมาประชุมชี้แจงว่า การที่ชาวมอญได้มาอยู่ร่วมกันโดยมีที่ดินให้สร้างหมู่บ้านเพราะความเมตตาช่วยเหลือของราชการไทย จึงขอให้ทุกคนปฏิบัติตามข้อกำหนดกฎหมายของประเทศไทย และปฏิบัติตามคำสอนของหลวงพ่อดุตตะมะอย่างเคร่งครัด โดยหลวงพ่อได้ตั้งจิตอธิษฐานว่าใครก็ตามที่เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านนี้ ต้องปฏิบัติตามกฎ 3 ข้อ คือ หนึ่ง ห้ามดื่มสุรา สอง ห้ามเล่นการพนัน และสามห้ามลักทรัพย์และห้ามผิดลูกผิดเมียใคร

◆ หลวงพ่อดุตตะมะ หลวงพ่อใหญ่ของมอญและกะเหรี่ยง

หลวงพ่อดุตตะมะ เป็นพระสงฆ์ชาวมอญซึ่งมีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่บ้านโมกกะเนียง เมืองมะละแหม่ง เกิดเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๔ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีจอ จุลศักราช ๑๒๗๒ (พ.ศ.๒๔๕๓) นับเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาอำเภอสังฆะบุรีในด้านต่าง ๆ และเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวมอญและกะเหรี่ยงในสังฆะบุรี โดยท่านได้เดินทางเข้ามาในประเทศไทยทางด่านพระเจดีย์สามองค์เมื่อปี พ.ศ.๒๔๙๒ เมื่อเข้ามาในประเทศไทยหลวงพ่อดุตตะมะได้รับความช่วยเหลือจากชาวมอญจากพระประแดงที่ขึ้นมาทำสัมปทานเหมืองแร่ที่บ้านอิต้อง โดยพาไปพบกับพระภิกษุชาวกะเหรี่ยง ชื่อหลวงพ่อโตแนมที่วัดท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ และจำวัดอยู่ที่ท่าขนุนระยะหนึ่ง ระหว่างนั้นยังมีโอกาสเดินทางไปยังพระปฐมเจดีย์ และชุมนุมมอญในประเทศไทยในที่ต่าง ๆ เช่น ที่แม่กลอง สมุทรสาคร หลังจากจำพรรษาที่วัดท่าขนุน หลวงพ่อดุตตะมะได้เดินทางไปจำพรรษาที่วัดปรังกาสิ ซึ่งเป็นชุมชนชาวกะเหรี่ยงเป็นโอกาสให้ท่านได้สอนภาษามอญแก่พระภิกษุและเด็กชาวกะเหรี่ยงด้วย

ภายหลังการรวบรวมชาวมอญมาอยู่รวมกันที่บริเวณตรงข้ามตัวอำเภอสังฆะบุรีนั้น ชาวกะเหรี่ยงฝั่งอำเภอสังฆะบุรีได้มานิมนต์ให้หลวงพ่อดุตตะมะไปจำพรรษาที่วัดนิเาะซึ่งกลายเป็นวัดร้าง ทำให้ทั้งชาวกะเหรี่ยงในละแวกใกล้เคียงและชาวมอญจึงต่างพากันมาทำบุญที่วัดนิเาะ โดยชาวมอญจะต่อแพข้ามน้ำมาเมื่อถึงงานบุญเทศกาลออกพรรษาหรือทอดกฐิน จะมีทั้งกะเหรี่ยงและมอญมาทำบุญร่วมกันเป็นอันมาก

ภายหลังหลวงพ่อเห็นว่าพวกมอญต้องต่อแพข้ามน้ำมาวัด ทำให้ได้รับความลำบากทั้งมอญและกะเหรี่ยงจึงร่วมมือร่วมใจกันสร้างวัดหลวงพ่อดุตตะมะขึ้นในพื้นที่ชุมนุมมอญฝั่งตะวันตกของลำน้ำแควน้อยในปี พ.ศ.๒๔๙๙ ก่อนจะเปลี่ยนชื่อเป็นวัดวังกวีเวการามในเวลาต่อมา

แม้จะมีการสร้างวัดหลวงพ่อดุตตะมะขึ้นเพื่อให้ชาวมอญได้รับความสะดวกในการทำบุญนั้น มอญและกะเหรี่ยงในระยะนั้นก็ได้มีการแบ่งแยกกลุ่มกันแต่อย่างใด หลวงพ่อดุตตะมะได้สร้างสะพานเชื่อมฝั่งมอญและฝั่งกะเหรี่ยงเข้าด้วยกัน ทำให้กะเหรี่ยงและมอญยังคงไปมาหาสู่และช่วยเหลือกันทั้งในการทำมาหากินและการประกอบประเพณีพิธีกรรมเนื่องในเทศกาลต่าง ๆ อยู่เสมอ เล่ากันว่าเมื่อชาวกะเหรี่ยงมีงานที่วัดนิเาะ มอญก็จะไปเที่ยวและร่วมงานด้วย เมื่อมอญมีงานประเพณีต่าง ๆ กะเหรี่ยงก็จะข้ามฝั่งมาร่วมด้วย

หลวงพ่อดูตมะ จึงเป็นหลวงพ่อบูใหญ่ที่ทั้งชาวกะเหรี่ยงและชาวมอญให้ความเคารพนับถือ โดยท่านเน้นให้ชาวบ้านทุกกลุ่มสามัคคีกลมเกลียวกัน กระทั่งในปี พ.ศ.๒๕๑๔ หลวงพ่อดูตั้งใจจะสร้างเจดีย์ใหญ่ที่สามประสบ เพื่อให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวมอญและกะเหรี่ยงที่สังขละบุรี โดยท่านได้ตระเวนหาพื้นที่ที่จะสร้างเจดีย์หลายแห่ง ในที่สุด ปี พ.ศ.๒๕๑๙ ท่านได้ตัดสินใจว่าจะสร้างเจดีย์จำลองแบบเจดีย์พุทธคยาเพื่อเป็นสัญลักษณ์ถึงพระพุทธองค์ โดยสร้างไว้ใกล้กับเจดีย์สามประสบ หลวงพ่อดูตมะเริ่มสร้างเจดีย์พุทธคยาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๒๐ โดยเดินทางไปศรีลังกาเพื่อขอประทานพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานเป็นยอดเจดีย์พุทธคยาที่สังขละบุรี

◆ เชื้อนเขาแหลมกับการเปลี่ยนแปลงของสังขละบุรี

การสร้างเขื่อนเขาแหลมที่เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๒๔ และแล้วเสร็จในปี พ.ศ.๒๕๒๗ ได้ก่อผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวมอญและชาวกะเหรี่ยง โดยพื้นที่อ่างเก็บน้ำได้ท่วมพื้นที่อำเภอเดิมและวัดหลายแห่ง ชาวบ้านต้องอพยพโยกย้ายไปยังที่ตั้งบ้านเรือนแห่งใหม่ที่มีการไฟฟ้าฝ่ายผลิตจัดสรรให้เป็นที่อยู่อาศัยครอบครัวละ ๑ ไร่และเป็นที่ทำกินครอบครัวละ ๑๔ ไร่ ในขณะที่ชาวมอญ ซึ่งถือว่าเป็นผู้พลัดถิ่นนั้น ไม่ได้รับการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้แต่อย่างใด หลวงพ่อดูตมะ จึงต้องเจรจากับการไฟฟ้าฝ่ายผลิตเพื่อขอที่ดินสร้างวัดขึ้นมาใหม่ และแบ่งให้เป็นที่อยู่อาศัยของชาวมอญครอบครัวละ ๑ งาน โดยชาวมอญต้องสูญเสียที่ทำกินของตนเองไป จึงได้รับความลำบากในการดำรงชีวิตมากขึ้น

กล่าวกันว่าเดิมนั้นลำน้ำรันตี ปกติและของกาเลียเป็นเพียงลำห้วยเล็ก ๆ ที่ชาวบ้านสามารถสัญจรไปมาหาสู่กันได้โดยไม่ลำบากมากนัก ทั้งพื้นที่ราบริมลำห้วยทั้งสามสายยังเป็นที่ไร่นาหล่อเลี้ยงชีวิตของชาวบ้าน ผสมผสานไปกับการพึ่งพาธรรมชาติ การล่าสัตว์และการหาของป่ามาไว้เพื่อยังชีพ การสร้างเขื่อนเขาแหลมซึ่งทำให้ผืนดินอันอุดม บ้านเรือนและสถานที่สำคัญทางศาสนาจมลงใต้ผืนน้ำ ส่งผลให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ประสบความเดือดร้อนในการดำรงชีพ เมื่อต้องอพยพไปอยู่ ณ ที่แห่งใหม่ซึ่งการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ จัดสรรให้บนที่สูง ไม่เหมาะกับการทำเกษตร

◆ สังขละบุรีในปัจจุบัน

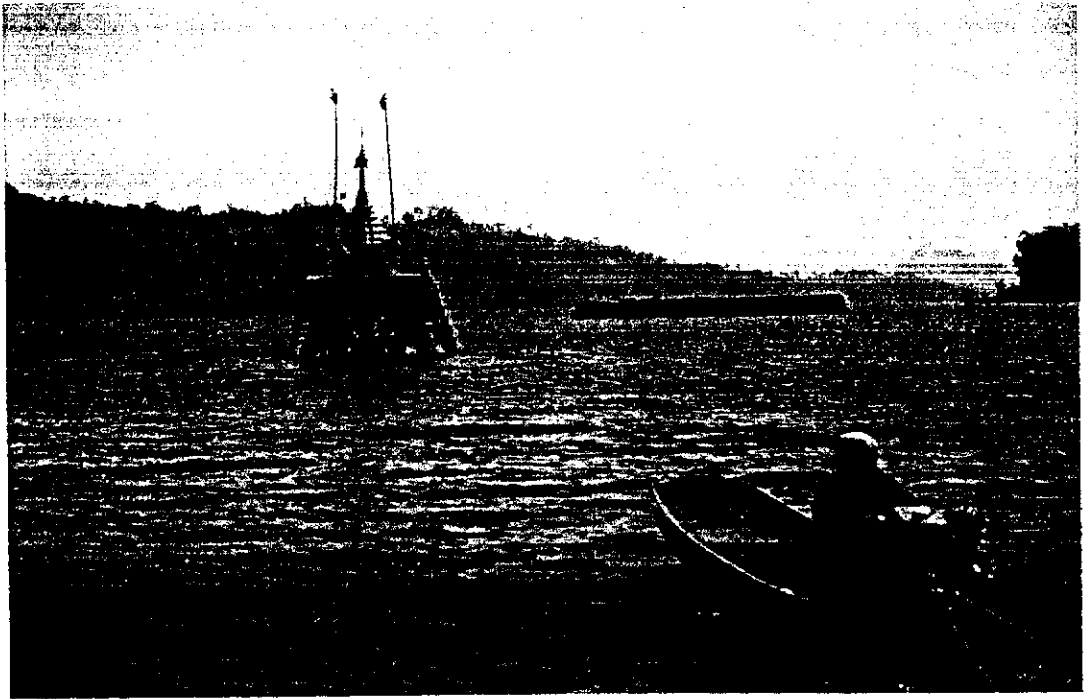
เมื่อสูญเสียที่ทำกินอันสมบูรณ์ไป ประกอบกับบ้านเมืองเจริญขึ้น ชาวกะเหรี่ยงจำนวนหนึ่งได้ถอยร่นเข้าไปอยู่ในเขตต้นน้ำบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรกับญาติพี่น้องของตนเอง มอญเก่าบางกลุ่มขึ้นมาอาศัยอยู่ในพื้นที่ตัวอำเภอปะปนกับกะเหรี่ยง บ้างก็โยกย้ายขึ้นไปอยู่บนที่สูงใกล้กับที่ตั้งชุมชนเดิม บ้างไปอยู่ในที่จัดสรรซึ่งอยู่รอบนอก มีการบุกเบิกพื้นที่ตั้งหมู่บ้านขึ้นมาใหม่ เช่น บ้านหม่องสะเทอ บ้านห้วยมาลัย บ้านใหม่พัฒนา ซึ่งหมู่บ้านเหล่านี้มีกรศึกษาโครงสร้างหมู่บ้านแบบเดิมเอาไว้ ทั้งยังเป็นการอาศัยอยู่ร่วมกันระหว่างมอญกับกะเหรี่ยง

ทะเลสาบเขื่อนเขาแหลม อำเภอวังชะบุรี

ทัศนียภาพฝั่งหมู่บ้านมอญ

วัดเก่าซึ่งจมอยู่ใต้ทะเลสาบเขื่อนเขาแหลม

เจดีย์พุทธคยา บริเวณวัดวังกวีเวการามในปัจจุบัน

วัดวังกวิเวการาม ได้รับการจัดสรรที่ดินแห่งใหม่บริเวณเนินเขาที่ชันลาดด้วยลำน้ำของกาเลียและลำน้ำปีคลี่ ราว ๖๐๐ ไร่เศษ นอกจากแบ่งพื้นที่ให้ชาวมอญอยู่อาศัยครอบครัพละ ๑ งานแล้ว หลวงพ่ออุตตมะได้ดำเนินการสร้างวัด โรงเรียน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตลาด ขึ้นมาใหม่ พร้อมกับสร้างสะพานไม้เชื่อมพื้นที่ฝั่งไทยและฝั่งมอญเข้าด้วยกัน

สังขละบุรีในปัจจุบันจึงเป็นเมืองที่ตั้งอยู่บนเนินเขาทางตอนเหนือของพื้นที่อำเภอเดิม ย่านใจกลางเมืองคือตัวอำเภอซึ่งแบ่งเป็นสองฝั่ง เรียกว่า “ฝั่งไทย” กับ “ฝั่งมอญ”

ฝั่งไทย คือพื้นที่ที่ทางการไฟฟ้าฝ่ายผลิตสร้างให้ใหม่ เป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอ โรงเรียน โรงพยาบาล สถานีตำรวจ สถานีราชการและย่านตลาดการค้าซึ่งก่อสร้างเป็นเรือนแถวแบ่งเป็นล็อก ๆ นอกจากนั้นเป็นบ้านเรือนของชาวกะเหรี่ยงและพวกมอญเก่าที่อพยพขึ้นมาจากบ้านวังกะ บ้านนิเถะและบ้านไหล่น้ำซึ่งตั้งเรียงรายปะปนกันไปทั้งมอญและกะเหรี่ยง พร้อมกันนี้ยังได้ย้ายวัดนิเถะ(วัดศรีสุวรรณ)และศาลเจ้าปู่(หรือศาลเจ้าพ่อศรีสุวรรณ)ของชาวกะเหรี่ยงขึ้นมาไว้ยังฝั่งไทยด้วย นอกเหนือจากบ้านเรือนของชาวมอญและชาวกะเหรี่ยง ฝั่งไทยยังแทรกด้วยบ้านเรือนของคนไทยและพวกข้าราชการซึ่งย้ายเข้ามาอยู่ภายหลัง โบสถ์คริสต์ของพวกกะเหรี่ยง สะกอกที่อพยพมาจากพม่า (ชาวสังขละบุรีเรียกว่ากะหร่าง) พื้นที่บริเวณริมอ่างเก็บน้ำนั้นมักแปรสภาพเป็นรีสอร์ต ซึ่งมีนายทุนเป็นคนไทยหรือคนจีนจากภายนอกเข้ามาเป็นผู้ประกอบการ ส่วนถนนที่ตัดผ่านตัวอำเภอด้านนอกไปยังวัดวังฯ นั้นยังมีสุเหร่าและชุมชนของพวกมุสลิมที่มาจากพม่า ตลอดจนบ้านเรือนของชาวอีสานที่เข้ามาเป็นแรงงานสร้างเขื่อนและปักหลักอยู่ที่สังขละบุรีอย่างถาวรด้วย

ปัจจุบันสภาพแวดล้อมของตัวอำเภอฝั่งไทย ได้เปลี่ยนแปลงไปมาก แม้จะมีบ้านเรือนของชาวมอญและชาวกะเหรี่ยงแทรกสลับอยู่กับร้านรวงและรีสอร์ต แต่บ้านเรือนเหล่านั้นก็มักเป็นเปลี่ยนสภาพไปเป็นแบบบ้านเรือนของคนไทยทั่วไป ชาวมอญและชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในฝั่งอำเภอมักมีวิถีชีวิต การแต่งกายแบบเดียวกับคนไทย บางกลุ่มนิยมขายที่ดินทำกินและเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น ค้าขาย รับจ้าง ลูกหลานของคนกลุ่มนี้ยังมีโอกาสในการศึกษาเล่าเรียนและเดินทางออกไปนอกพื้นที่มากกว่าคนกลุ่มอื่น ๆ คนรุ่นหลัง ๆ จึงนิยมประกอบอาชีพและมีวิถีชีวิตแบบเดียวกับคนไทย บ้างก็เข้าทำงานในบริษัทเอกชนหรือรับราชการ ตลอดจนอพยพโยกย้ายไปทำงานและอาศัยอยู่ในเมืองกาญจนบุรี กรุงเทพฯ หรือที่อื่น ๆ

นอกเหนือจากภาษาพูดในเวลาปกติจึงไม่อาจจำแนกแยกแยะได้ว่าใครเป็นมอญ กะเหรี่ยงหรือไทย อย่างไรก็ตามในเทศกาลงานบุญต่าง ๆ ของชาวกะเหรี่ยง ก็จะมีชาวกะเหรี่ยงทั้งจากเขตอำเภอและที่อาศัยอยู่ตามหมู่บ้านรอบ ๆ อำเภอตลอดจนชาวกะเหรี่ยงในเขตทุ่งใหญ่นเรศวร มาชุมนุมกันอยู่ที่วัดนิเถะหรือวัดศรีสุวรรณจำนวนมาก

ส่วนอีกฟากหนึ่งของทะเลสาบเขื่อนเขาแหลม คือที่ตั้งของหมู่บ้านมอญพลัดถิ่นในบริเวณวัดวังกวิเวการามที่เรียกว่า ฝั่งมอญ พื้นที่ฝั่งไทยและฝั่งมอญนี้ถูกเชื่อมเข้าด้วยกันผ่านสะพานไม้ที่หลวงพ่ออุตตมะร่วมกับชาวมอญและชาวกะเหรี่ยงช่วยกันสร้างขึ้นใหม่

สุดปลายสะพานไม้คือถนนสายหลักในหมู่บ้านมอญ ที่บ้างก็เรียกว่า “หมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง” หรือ “ชุมชนวัดวังกั” ถนนเส้นนี้ทอดขึ้นสู่เนินลูกย่อม ๆ ไปบรรจบกับถนนลาดยางที่ตัดอ้อมมาจากตัวอำเภอ บริเวณตลาดวัดวังกัฯ ก่อนจะทอดยาวไปจนถึงที่ตั้งพระอุโบสถและเจดีย์พุทธคยา ถนนลาดยางที่ตัดจากตัวอำเภอข้ามห้วยของกาเลียมายังหมู่บ้านมอญนี้ ยังมีทางแยกที่สามารถเดินทางไปสู่หมู่บ้านรอบนอก เช่น บ้านหม่องสะเทอ บ้านห้วยมาลัย บ้านใหม่พัฒนา และบ้านอื่น ๆ ที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกริมลำน้ำปึกลี อันทำให้การคมนาคมระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ สะดวกขึ้นด้วย

เดิมนั้นบ้านมอญพลัดถิ่นเป็นเพียงหมู่บ้านเล็ก ๆ เมื่ออพยพโยกย้ายกันขึ้นมาอยู่ในที่แห่งใหม่ต่างก็ใช้เกวียนขนข้าวของและเดินเท้าขึ้นมา การอยู่อาศัยในพื้นที่อันจำกัดประกอบกับการขยายตัวของสมาชิกในชุมชนทำให้บ้านเรือนในชุมชนหนาแน่นขึ้นอย่างรวดเร็ว การคมนาคมที่สะดวกยังทำให้ความเจริญด้านวัตถุป่าไหลเข้าสู่ชุมชนได้อย่างสะดวก เช่น จะมีพ่อค้าแม่ค้าจากเมืองนำเอาสินค้าทุกชนิดมาขายเมื่อมีตลาดนัดหรือมหรสพในเทศกาลต่าง ๆ ชาวบ้านนิยมซื้ออาหารจกัรยานยนต์และรถยนต์มาขับมากกว่าการเดินเท้าและการใช้เกวียนเช่นในอดีต

โครงสร้างทางกายภาพในชุมชนมอญปัจจุบันจึงเป็นโครงสร้างแบบชุมชนเมือง ที่ประกอบไปด้วยบ้านเรือน ถนนหนทาง ตลาด วัดและโรงเรียน โดยเฉพาะบริเวณถนนสายหลักที่ทอดขึ้นมาจากสะพานไม้นั้น เต็มไปด้วยร้านรวงที่ขายของชำและอาหาร ร้านขายอัญมณี โรงสีและโรงภาพยนตร์ บ้างก็ประกอบอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น เย็บผ้า มวนบุหรี่ ฯลฯ บ้านเรือนในถนนสายหลักนี้ส่วนใหญ่เป็นเรือนเครื่องสับที่สร้างด้วยไม้จริงซึ่งเป็นลักษณะบ้านเรือนของผู้ที่มีฐานะ ในขณะที่บ้านเรือนของชาวบ้านส่วนใหญ่จะสร้างด้วยไม้ไผ่ หลังคามุงแฝกแทรกอยู่ในถนนสายหลักและกระจายอยู่ทั่วไปตามซอยต่าง ๆ ในชุมชน เอกลักษณ์ของบ้านเรือนมอญที่สังขละบุรีคือการสร้างหิ้งพระยื่นออกมาจากส่วนหนึ่งของตัวบ้าน คนที่มีฐานะจะประดับตกแต่งหิ้งพระด้วยกระจกสิ่งงดงามแต่คนทั่วไปจะสร้างหิ้งพระแบบง่าย ๆ เหตุที่มีการสร้างหิ้งพระยื่นออกมาจากส่วนหนึ่งของตัวบ้านนี้เพราะความเชื่อว่า พระเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ควรอยู่ในพื้นที่ที่แยกต่างหากจากส่วนที่อยู่อาศัย ผนังบ้านยังนิยมปลูกดอกพุทและต้นไม้ชนิดหนึ่งที่มีดอกเล็ก ๆ สีขาว ก้านดอกเป็นสีส้มสำหรับเก็บมาร้อยใส่ก้านมะพร้าวนำไปถวายพระทุก ๆ วันพระ

ในบริเวณหมู่บ้านมอญนี้เดิมจะมีบ้านเรือนของคนอีกกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในเรือนแพ ปัจจุบันทางราชการให้ขึ้นมายุบนฝั่งแล้วทั้งหมด คนเหล่านี้จะสร้างเรือนแบบง่าย ๆ อาศัยอยู่ขายตลิ่งริมเขื่อน ซึ่งบางส่วนเป็นมอญจากประเทศพม่าที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่กับญาติพี่น้องเป็นการชั่วคราว เมื่อถึงฤดูน้ำหลาก ก็จะขึ้นไปอาศัยอยู่กับญาติ ๆ ในหมู่บ้าน เมื่อน้ำลดก็จะกลับลงมาปลูกผักตามชายตลิ่งและหาปลาเพื่อเลี้ยงชีพ

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางกายภาพในสังขละบุรีนั้น เกิดขึ้นพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการดำรงชีพ อันส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนท้องถิ่นในหลายระดับด้วยกัน

ในหมู่ชาวมอญด้วยกันนั้น กล่าวได้ว่าเดิมเมื่ออยู่อาศัยกันเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ผู้คนไปมาหาสู่และรู้จักกันแทบจะทั่วถึงกันทั้งหมด ทั้งยังมีหลวงพ่อดุตตะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่สำคัญ เมื่อลงหลักปักฐานอยู่ในเมืองไทยนั้น หลวงพ่อดุตตะได้อบรมชาวมอญอยู่เสมอว่าจะต้องสำนึกในพระคุณของแผ่นดินไทย และประเพณีปฏิบัติตนอยู่ในศีลในธรรม หลวงพ่อจะออกกฎในหมู่บ้านโดยห้ามไม่ให้มีการลักขโมย ไม่ให้มีการเล่ห์สุราและของ

มีเนมากระทั้งเล่นการพนันต่าง ๆ ที่ชาวบ้านต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ถึงปัจจุบันแม้ชาวบ้านบางส่วนจะคงยึดมั่นในกฎเกณฑ์เหล่านี้แต่ด้วยเหตุที่หมู่บ้านขยายใหญ่ขึ้น มีผู้คนเพิ่มขึ้นจำนวนมาก ทั้งยังมีคนต่างถิ่นที่แต่งงานผสมผสานกับคนมอญเข้ามาอยู่อาศัย ทั้งคนไทยและกะเหรี่ยงทำให้การควบคุมดูแลและการเคารพต่อกฎเกณฑ์ของหลวงพ่อดุตตะมะเสื่อมคลายลง

การดูแลปกครองหมู่บ้านมอญและกะเหรี่ยงยังมีลักษณะเป็นทางการและมีการใช้กฎหมายควบคุมบังคับมากขึ้น โดยเมื่ออยู่ที่หมู่บ้านเดิมนั้นจะไม่มีกำนันผู้ใหญ่บ้านเข้ามายุ่งเกี่ยวในหมู่บ้านมอญ หลวงพ่อดุตตะมะจะให้ชาวมอญเลือกหัวหน้าบ้านหรือนายบ้านของตนเอง แล้วหลวงพ่อจะเป็นผู้แต่งตั้ง คนที่ได้รับเลือกเป็นหัวหน้าบ้านจะเป็นคนที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและมีการสืบทอดกันทางสายเลือดทำหน้าที่ดูแลปกครองลูกบ้าน ซึ่งถ้ามีใครทำผิด ก็จะมีการลงโทษให้เช็ดหلاب เช่น ถ้าลักทรัพย์ก็จะถูกไล่ออกนอกหมู่บ้าน ถ้ามีการผิดลูกเมียผู้อื่น ๆ จะถูกนำมาโกนผมเป็นแฉก ๆ เพื่อประจานผู้อื่น

เมื่ออพยพมาอยู่ในพื้นที่แห่งใหม่ บ้านมอญพลัดถิ่น ซึ่งขึ้นอยู่กับพื้นที่หมู่ที่ ๒ ตำบลหนองสูงถูกจัดแบ่งพื้นที่เป็นล็อก ๆ จึงเรียกล็อกที่แบ่งกันตั้งบ้านเรือนว่า คุ่ม มีการแต่งตั้งหัวหน้าคุ่มขึ้นมาดูแล พร้อมกันนั้นยังมีกำนันผู้ใหญ่บ้านเข้ามาปกครองเช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่น ๆ ทว่า ชาวมอญอพยพเหล่านี้มิได้มีสิทธิในการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านแต่อย่างใด ผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาทำหน้าที่ดูแลปกครองจึงมักเป็นคนไทยหรือไม่ก็เป็นชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในฝั่งตรงข้าม และหลวงพ่อก็กียกภาระการปกครองดูแลให้เป็นเรื่องของผู้ใหญ่บ้าน ในขณะที่หัวหน้าคุ่มทำหน้าที่ดูแลและประสานงานกับผู้ใหญ่บ้าน กำนันและเจ้าหน้าที่ของรัฐ แต่หัวหน้าคุ่มก็มักไม่มีอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจและการควบคุมบังคับเมื่อมีการกระทำผิดได้ การที่บ้านเมืองเจริญและสามารถติดต่อกับสังคมภายนอกได้สะดวกยังทำให้มีค่านิยมใหม่ ๆ เข้ามาเป็นจำนวนมาก ทั้งการแพร่ระบาดของยาเสพติด วิดีโอหนังโป๊และการเล่นหวย

นอกเหนือจากพื้นที่ฝั่งไทยและฝั่งมอญบริเวณริมเขื่อนเขาแหลมแล้ว ยังมีหมู่บ้านที่อยู่โดยรอบตัวอำเภอ ซึ่งมีทั้งหมู่บ้านเก่า เช่น บ้านเวียงคะดี ซึ่งอยู่ริมลำน้ำปิงคลี และหมู่บ้านซึ่งเป็นพื้นที่จัดสรรของการไฟฟ้าฝ่ายผลิต เช่น บ้านหม่องสะเทอ บ้านห้วยมาลัย บ้านใหม่พัฒนา หมู่บ้านเหล่านี้ จะมีทั้งชาวมอญและชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ปะปนโดยชาวบ้านกล่าวว่าทั้งมอญและกะเหรี่ยงอยู่กันเหมือนพี่น้อง บ้างก็เป็นญาติมีการแต่งงานกัน สภาพแวดล้อมของหมู่บ้านจะคล้ายคลึงกับสภาพหมู่บ้านเดิมก่อนการสร้างเขื่อน โดยบ้านเรือนทั้งบ้านมอญและบ้านกะเหรี่ยงจะสร้างด้วยไม้ไผ่ขัด ถนนในหมู่บ้านเป็นดินทุบแน่นร่วนด้วยไม้ใหญ่ และจะมีลานกลางบ้านและบ่อน้ำที่ชาวบ้านใช้ร่วมกัน

ชาวบ้านเหล่านี้จะมีที่ทำกินที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตจัดสรรให้ ไกลออกไปตามเนินเขาสลับซับซ้อนคร้วเรือนละ ๑๔ ไร่ อย่างไรก็ตาม พื้นที่สูงเหล่านี้มักขาดแคลนน้ำ ทำให้ผลผลิตข้าวไร่ของชาวบ้านไม่ดีนัก ชาวบ้านบางแห่งเช่นที่หม่องสะเทอและห้วยมาลัยจะมีอาชีพเสริมในการทำไม้กวาด หรือออกไปหาของป่าและรับจ้างทำไร่ เมื่อถึงเทศกาลงานบุญใหญ่ ๆ จึงจะพากันเข้าไปทำบุญที่วัดหลวงพ่อดุตตะมะหรือวัดนิเอะ แต่ถ้าเป็นวันพระทั่วไป ชาวบ้านก็จะไปทำบุญยังวัดใกล้หมู่บ้านที่หลวงพ่อดุตตะมะมาสร้างไว้ให้

ชาวมอญเก็บผักตามซำน้ำ

ตลาดชุมชนวัดวังก้อมเช้า

◆ กระเหรี่ยงทุ่งใหญ่น้ำเคียว: ความเปลี่ยนแปลงและแรงกดดันจากการพัฒนา

นอกเหนือจากชาวกระเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตัวอำเภอสังขละบุรีและหมู่บ้านใหม่ที่มีการไฟฟ้าฝ่ายผลิตจัดสรรให้ ยังมีชาวกระเหรี่ยงอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งอาศัยอยู่ตามริมลำห้วยต่าง ๆ ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร โดยจะมีการอยู่อาศัยกันเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ประมาณ 30-100 หลังคาเรือน กระจายกันอยู่ทั้งในเขตอำเภอสังขละบุรีต่อเนื่องกับเขตต้นน้ำแควใหญ่ในอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก

ชาวกระเหรี่ยงเหล่านี้จะยังชีพอยู่ด้วยการทำไร่ข้าว พร้อมกับการปลูกผลไม้และพืชผักสวนครัว เช่น พริก พัก แฟง ถั่วเขียว เอาไว้สำหรับบริโภค ทว่าข้าวถือเป็นของสำคัญที่สุดในการอยู่รอดของชาวกระเหรี่ยง เชื่อกันว่าขอให้มีข้าวกินก็จะมีชีวิตอยู่ได้แบบแผนการผลิตของชาวกระเหรี่ยงโดยเฉพาะการทำไร่ชาวนั้น ชี้ให้เห็นว่าชาวกระเหรี่ยงเชื่อว่าสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่ดำรงชีวิตอยู่นั้นล้วนมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน ทั้งแผ่นดิน อากาศ คน สัตว์ ต้นไม้ และสิ่งคุ้มครองมนุษย์และธรรมชาติ โดยสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติล้วนมีเจ้าคุ้มครองอยู่ทั้งสิ้น มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติซึ่งเป็นผู้เข้ามาใช้ ดังนั้น ชาวกระเหรี่ยงจึงเป็นกลุ่มที่ปฏิบัติตามธรรมชาติด้วยความเคารพ และเป็นพื้นฐานแห่งวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตของกระเหรี่ยง

นอกเหนือจากพิภพ ชาวกระเหรี่ยงยังมีความเชื่อหลัก ๆ คือการนับถือ ช่งทะวี หรือเจ้าธรณีผู้คุ้มครองผืนดิน ซึ่งถือเป็นเทพที่มีความสำคัญ อันเนื่องมาจากชาวกระเหรี่ยงเชื่อว่าทุกคนล้วนเกิดและเติบโตขึ้นมาจากผืนดิน ยิ่งกว่านั้นผืนดินยังมีความสำคัญในการทำไร่ข้าวซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีวิต การเลือกพื้นที่ทำไร่ การพินไร่ และการกระทำใดก็ตามที่เกี่ยวกับผืนดิน เช่น การสร้างบ้านและการสร้างยุ้งข้าวต้องมีการบอกกล่าวช่งทะวีเพื่อเป็นการเคารพและขออนุญาตจากเจ้าของพื้นที่แท้จริงเสียก่อนทุกครั้ง

ชาวกระเหรี่ยงยังผูกพันกับแม่น้ำเนื่องจากมักมีการตั้งหมู่บ้านอยู่ตามริมลำน้ำต่าง ๆ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองผืนน้ำในความเชื่อของชาวกระเหรี่ยงคือ โฟโตกิ ซึ่งจะทำหน้าที่คุ้มครองดูแลแหล่งน้ำทั้งปวงทั้งในยามหน้าน้ำและยามแล้ง ในเดือนพฤศจิกายนของทุกปี ชาวกระเหรี่ยงจะทำพิธีคารวะและขอขมาต่อแม่น้ำ จะมีการทำกระทงด้วยกาบกล้วยและใบตอง ทำเป็นแพเล็ก ๆ บรรจุน้ำผลไม้ เช่น กล้วย แดง พัก มัน และดอกไม้ ธูปเทียนถวายแก่โฟโตกิ แล้วนำกระทงลอยลงสู่แม่น้ำเพื่อขอขมาต่อโฟโตกิ หลังจากนั้นจึงไปรับศีลจากพระ

นอกเหนือจากการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองธรรมชาติแล้ว ชาวกระเหรี่ยงยังถือว่าพระพุทธคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองชีวิตคนกระเหรี่ยงและเป็นแก่นแท้ของความเป็นคน เพราะวิถีแห่งการเป็นกระเหรี่ยงที่แท้คือการมีศีลมีธรรม ซึ่งเกิดจากภาวะของการถูกกดขี่จากคนพม่าและมอญในประวัติศาสตร์การต่อสู้อันยาวนาน การต่อสู้เพื่อให้กระเหรี่ยงได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพุทธศาสนา ทำให้มีการเกิดขึ้นของ ฤๅษี ในฐานะผู้นำชนชาติกระเหรี่ยงเมื่อหลายร้อยปีก่อน เพื่อเป็นศูนย์รวมทางวัฒนธรรมของชนชาวกระเหรี่ยง และมีวิถีความเป็นพุทธในวิถีทางและโลกทัศน์แบบกระเหรี่ยงคือ การมีชีวิตที่สมถะ ไม่ละโมภย์ ถ่อมตน รักความสงบ เคารพในธรรมชาติและเอื้อเฟื้อ (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี ๒๕๓๙:๑๑๓) และอุดมการณ์เกี่ยวกับฤๅษีนี้เองที่เป็นกลไกสำคัญให้ชาวกระเหรี่ยงในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรสามารถสืบทอดอัตลักษณ์และดำรงแบบแผนทางวัฒนธรรมของตนเองมาได้อย่างต่อเนื่อง

บ้านเรียนชาวกะเหรี่ยงในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร

ผู้ขายกะเหรี่ยง มุ่นมวอไว้บนศีรษะด้านหน้า

แม้ว่าชาวกะเหรี่ยงในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร จะอยู่อาศัยในประเทศไทยมาเป็นเวลานาน และมีแบบแผนชีวิตวัฒนธรรมเป็นของตนเอง แต่รัฐก็ยังจัดให้ชาวกะเหรี่ยงเป็นชนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่งในสังคมไทย การอาศัยอยู่ในเขตป่าก็มิได้หมายความว่าชาวกะเหรี่ยงเหล่านี้จะไม่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาหรือการ

เปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการสังสรรค์กับสังคมภายนอก ซึ่งแท้จริงแล้วคนนอกได้เข้ามาสู่พื้นที่แห่งนี้มาเป็นเวลานานแล้ว แม้การปะทะสังสรรค์นั้นจะไม่ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางกายภาพมากนัก หากแต่ได้สร้างผลสะท้อนถึงมโนทัศน์ต่อโลกและชีวิตของชาวกะเหรี่ยง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความผูกพันระหว่างคนกับป่า และสิ่งคุ้มครองชีวิตในธรรมชาติที่สะท้อนผ่านความสมถะและวิถีชีวิตอันเรียบง่ายของชาวกะเหรี่ยง ไปจนถึงความรู้สึกต่ำต้อยทางวัฒนธรรมในฐานะ ผู้ด้อยความเจริญ

งานศึกษาของ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (๒๕๓๙) ได้ชี้ให้เห็นการเปลี่ยนผ่านของสังคมกะเหรี่ยงในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ว่าเกิดจากการเข้ามาของคนอย่างน้อย ๒ กลุ่มด้วยกัน คือ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พ.ค.ท.) และการเข้ามาของหน่วยงานรัฐ เพื่อสร้างความเป็นไทยและจัดการความด้อยพัฒนาในพื้นที่แห่งนี้

แม้ว่ารัฐนั้นจะแผ่อำนาจเข้ามาในหมู่บ้านกะเหรี่ยงตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ มาแล้ว แต่ยุคนั้นข้าราชการส่วนใหญ่ที่เป็นคนนอกสามารถเข้าถึงชุมชนได้น้อยมาก ทว่าการเข้ามาแต่ละครั้งมักมีการใช้อำนาจและสร้างภาวะกดดันให้กับชาวกะเหรี่ยง เช่น เข้ามาบังคับให้ชาวบ้านเลี้ยงเปิดเลี้ยงไก่ หังที่ชาวกะเหรี่ยงจะไม่เลี้ยงสัตว์ปีก เพราะเชื่อว่าทำให้ผีตอเคลือบ ผันฟ้าไม่ตกตามฤดูกาล แต่เมื่อถูกบังคับ ก็ต้องผินประเพณีความเชื่อของตนเองด้วยความไม่เต็มใจ (ปิ่นแก้ว ๒๕๓๙:๑๔๖)

เมื่อ พ.ค.ท.หรือที่กะเหรี่ยงเรียกว่าพวกปฏิวัติ เคลื่อนไหวเข้ามาในพื้นที่ป่าทุ่งใหญ่ฯ นับแต่ปี ๒๕๑๔ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่บ้านจะแกนั้น อุดมการณ์ในการผลิตและการจัดการทรัพยากรในระบบวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงได้รับการเข็ดหลาบอย่างมาก เนื่องจากมีความสอดคล้องกับอุดมการณ์สังคมนิยมของ พ.ค.ท. อย่างไรก็ตาม มโนทัศน์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง พุทธ-ผี-ธรรมชาติ ของชาวกะเหรี่ยงกลับถูกปฏิเสธและโต้แย้งว่าไม่เป็นวิทยาศาสตร์และไม่สามารถอธิบายได้ด้วยระบบเหตุผล ซึ่งเป็นเหตุให้คนหนุ่มสาวชาวกะเหรี่ยงที่เข้าร่วมกับ พ.ค.ท.ในยุคนั้นเริ่มปฏิเสธประเพณีความเชื่อและรากฐานทางวัฒนธรรมเดิมของตนเอง ซึ่งส่งผลต่อการอธิบายรากฐานแนวคิดของความเป็นกะเหรี่ยงที่แท้ที่มีจิตวิญญาณและระบบคุณค่าเป็นองค์ประกอบหลักของผู้คนรุ่นต่อมา และคนกลุ่มนี้เองที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่ายที่สุดเมื่อบริบททางสังคมและเงื่อนไขต่าง ๆ เปลี่ยนไป

หน่วยทหารของรัฐคือหน่วยราชการแรกที่ก้าวเข้ามาแทนที่ พ.ค.ท. ในปี ๒๕๒๕ ทหารได้เข้ามา "พัฒนา" หมู่บ้านที่จะแกด้วยการจัดซื้อบ้านใหม่ ขุดเหมื่อนำน้ำเข้านา สร้างศาลาประชาคม สร้างถังซีเมนต์เก็บน้ำขนาดใหญ่ สร้างสถานีอนามัย และโรงเรียน เริ่มมีการเก็บภาษีที่ดินในปี ๒๕๒๙ ติดตั้งพลังงานไฟฟ้าแสงอาทิตย์ปี ๒๕๓๔ และต่อน้ำประปาจากลำห้วยเข้าหมู่บ้านเมื่อปี ๒๕๓๕ ซึ่งการพัฒนาทั้งหมดนี้ดำเนินไปโดยที่ชาวกะเหรี่ยงมิได้มีส่วนร่วมแต่อย่างใด (ปิ่นแก้ว ๒๕๓๙:๑๕๓)

โรงเรียนและครู คือหน่วยราชการต่อมาที่เข้ามาในชุมชนกะเหรี่ยง มีการสร้างโรงเรียนขึ้นที่จะแกในปี ๒๕๒๘ นอกจากนี้ยังมีการสร้างโรงเรียนในหมู่บ้านอื่น ๆ เช่น โรงเรียนบ้านกองมืองทะ โรงเรียนบ้านเกาะสะเคิง โรงเรียนเหล่านี้จะมี ครูจากการศึกษานอกโรงเรียน (ก.ศ.น.) เข้ามาทำการสอน พื้นที่บางแห่งที่อยู่ลึกเข้าไปเช่น หมู่บ้านในหุบแม่น้ำจันจะมีตำรวจตระเวนชายแดนทำหน้าที่สอนหนังสือ ซึ่งจะสอนให้เด็กกะเหรี่ยงเรียนรู้ภาษาไทยและ

วิชาการอื่น ๆ ตามหลักสูตรที่ใช้กับนักเรียนในเมือง เช่น วิชาคณิตศาสตร์ การคำนวณกำไรขาดทุนที่ชาวกะเหรี่ยงไม่เคยรู้จักมาก่อน และวิชาสังคมศาสตร์ที่ทำให้เด็ก ๆ ได้รับรู้ถึงความเจริญและความแตกต่างระหว่างชนบทกับเมือง กระทั่งความด้อยพัฒนาและล้าหลังในกลุ่มของตนเอง

โรงเรียนเป็นกลไกสำคัญในการดึงเด็ก ๆ ออกจากระบบการผลิตและการเรียนรู้วิถีชีวิตในระบบวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบความรู้ คุณค่าและวิถีแห่งความเป็นกะเหรี่ยงในยุคต่อมา

ในขณะที่ระบบภาษีที่ดิน ส่งผลสะท้อนต่อมโนทัศน์ "การไม่เป็นเจ้าของ" ของชาวกะเหรี่ยงอย่างรุนแรง เพราะกะเหรี่ยงเชื่อว่าผืนดินเป็นของธรรมชาติและสิ่งคุ้มครองธรรมชาติ ที่ดินจึงเป็นของชุมชนส่วนรวม และทุกคนจะมีหลักประกันในการผลิตที่เพียงพอจากการ "ไม่ครอบครองที่ดิน" เพราะครอบครัวใดมีคนมากก็ใช้ที่ดินมาก ครอบครัวใดมีคนน้อยก็ใช้ที่ดินน้อย ทั้งยังสามารถผันเปลี่ยนหมุนเวียนกันใช้ เมื่อผู้ใช้ที่ดินเดิมทิ้งที่ไว้ให้พื้นตัว จะกลับมาใช้ที่ดินผืนเดิมอีก หรือคนอื่น ๆ อาจเข้ามาใช้ก็ได้

การบังคับใช้ระบบภาษีที่ดิน ได้ทำให้เกิดระบบกรรมสิทธิ์ในที่ดินขึ้น และทำให้ระบบไร่หมุนเวียนที่มีอยู่เดิมได้รับผลกระทบไปด้วย เพราะที่ดินถูกจำกัดจำนวนลง และชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ที่ดินที่ถูกทิ้งไว้ได้ เพราะผู้ใช้ที่ดินเดิมได้เสียภาษีและเข้าครอบครองที่ดินนั้น

การครอบครองที่ดินและระบบกรรมสิทธิ์นี้ ยังเป็นเงื่อนไขให้คนภายนอกกรุกรานเข้าไปในพื้นที่ของชาวกะเหรี่ยงในป่าห้วยใหญ่แควว โดยการซื้อขายเปลี่ยนมือที่ดินสามารถพบเห็นได้ในหมู่บ้านที่อยู่ตามชายขอบป่า เช่น บ้านกองม่องทะ บ้านสะเนพ่อง ซึ่งมีนายทุนเข้าไปซื้อเพื่อทำสวนผลไม้ทิ้งไว้จำนวนมาก

ปัจจุบัน แม้ชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยใหญ่แคววจะยังคงดำรงชีพด้วยการทำไร่ข้าว สืบทอดประเพณีความเชื่อ อันสะท้อนให้เห็นถึงจิตวิญญาณของความเป็นกะเหรี่ยง แต่พวกเขาก็ต้องประสบกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงนานาประการ เช่น ความไม่มั่นคงในที่ดินและการจัดการระบบไร่หมุนเวียน การเปลี่ยนแปลงอาชีพที่หน่วยงานราชการเข้ามาส่งเสริม เช่น การเลี้ยงเปิดเลี้ยงไก่ ตลอดจนการส่งเสริมการผลิตเพื่อขายซึ่งขัดกับหลักศีลธรรมของชาวกะเหรี่ยงที่สอนให้ใช้ชีวิตอย่างสมถะ เรียบง่าย ไม่ละโมภและไม่สะสม ปัญหาเด็กกะเหรี่ยงรุ่นใหม่ที่ได้รับค่านิยมใหม่ผ่านระบบการศึกษาซึ่งพบว่ามีเด็กชายชาวกะเหรี่ยงพากันอพยพเข้าไปทำงานในเมืองเป็นจำนวนมาก แม้จะกลับมาในหมู่บ้านเป็นครั้งคราวเมื่อมีงานบุญประเพณีต่าง ๆ แต่พวกเขาก็ไม่อาจจะกลับไปดำรงชีวิตเจกเช่นบรรพบุรุษได้อีก

การรุกรานของสิ่งที่แปลกแยกกับระบบศีลธรรมความเชื่อของชาวกะเหรี่ยงนี้ กล่าวกันว่าเป็นการรุกรานเข้ามาของสิ่งอัปมงคล และสิ่งอัปมงคลนี้ก็จะยิ่งรุกรานเข้าสู่พื้นที่ภายในของชาวกะเหรี่ยงมากขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าชาวกะเหรี่ยงไม่ช่วยกันรักษาประเพณีวัฒนธรรมของกะเหรี่ยงเอาไว้ และถ้าเมื่อใดที่สิ่งอัปมงคลเหล่านี้เข้าถึงพื้นที่ศูนย์กลางทางความเชื่อของชาวกะเหรี่ยง คือเขตที่อยู่ของฤๅษี ซึ่งกินอาณาบริเวณตั้งแต่บ้านเลตองคู้ ในอำเภอรุ่มผาง จังหวัดตาก จนถึงบ้านสะเนพ่อง ในตำบลไล่โว่ อำเภอสังखละบุรีก็จะทำให้ชาวกะเหรี่ยงสูญเสียความเป็นคนและวัฒนธรรมของตนเอง

โบคู้ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม
ของชาวกะเหรี่ยง

การแต่งกายของหญิงที่แต่งงานแล้ว

เด็กกะเหรี่ยง เรียนหนังสือในโรงเรียน

◆ อัตลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่สังขละบุรี

เมื่อมองสังขละบุรีผ่านประวัติศาสตร์และพัฒนาการของพื้นที่ จะเห็นได้ว่า สังขละบุรีคือส่วนหนึ่งในพื้นที่ของสังคมไทยมาช้านาน แม้จะเป็นเมืองด่านที่ห่างไกลและกันดาร ทว่าพื้นที่แห่งนี้ก็กลับมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์อย่างยิ่งวด ด้วยการเป็นรอยต่อของบ้านเมืองในลุ่มน้ำเจ้าพระยากับดินแดนของพวกพม่าและมอญในลุ่มน้ำสาละวินและลุ่มน้ำอิระวดี ที่ทำให้มีการสวมทับอำนาจและดึงเอาพื้นที่เหล่านี้ไว้ในดินแดนประเทศไทย มอญและกะเหรี่ยงจึงเป็นกลุ่มชนที่ได้รับการยอมรับจากราชสำนักในโครงสร้างการปกครองสมัยโบราณ ดังเห็นได้จากการแต่งตั้งชาวกะเหรี่ยงและชาวมอญขึ้นเป็นเจ้าเมืองดูแลปกครองผู้คนในพื้นที่ แม้กระทั่งสมัยรัชกาลที่ ๓ ซึ่งได้พระราชทานพระแก้วมรกตให้กับพระศรีสุพรรณศิริเจ้าเมืองสังขละบุรี อันชี้ให้เห็นว่ามีการยอมรับชาวกะเหรี่ยงเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยตลอดมา

การเข้ามายังประเทศไทยของหลวงพ่อดุตตะ พระภิกษุชาวมอญซึ่งนอกจากจะเป็นศูนย์รวมน้ำใจของทั้งชาวมอญและชาวกะเหรี่ยงแล้วยังได้รับการยอมรับจากสังคมไทยว่าเป็นพระภิกษุที่มีวัฏปฏิบัติอันน่าเลื่อมใสศรัทธา ยิ่ง ลูกศิษย์ลูกหาของหลวงพ่อดุตตะในปัจจุบันจึงมิได้จำกัดอยู่เพียงผู้คนในสังขละบุรีเท่านั้น หากแต่เป็นที่เคารพศรัทธาทั้งจากชาวเมืองกาญจนบุรีและชาวมอญกลุ่มอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย รวมไปถึงพวกทหารตำรวจก็มักเข้ามาเป็นศิษย์หลวงพ่อดุตตะเนื่องจากท่านเป็นพระที่มีชื่อเสียงทางด้านไสยคุณ

นับแต่การเดินทางเข้าสู่ประเทศไทยเมื่อกว่า ๕๐ ปีก่อน และได้รับสัญชาติไทยแล้วในปัจจุบัน หลวงพ่อดุตตะได้พยายามอย่างยิ่งที่จะแสวงหาการยอมรับจากสังคมไทย ดังเห็นได้จากการที่ท่านเข้ารายงานตัวต่อเจ้า

คณะจังหวัดกาญจนบุรีสมัยนั้น การเดินทางไปยังชุมชนไทยและมอญทั่วอาณาจักรในช่วงเวลาต่าง ๆ เหล่านี้เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความยอมรับและสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างชาวมอญอพยพกับคนไทยและคนมอญกลุ่มอื่น ๆ จนถึงทุกวันนี้หลวงพ่อดุตตะยังคงดำเนินการเหล่านี้้อย่างต่อเนื่อง ดังเห็นได้จากการมีบทบาทสำคัญในการสร้างวัดและเจดีย์มอญตามหมู่บ้านและชุมชนมอญในที่ต่าง ๆ อยู่เสมอ

ในระดับท้องถิ่นนั้น หลวงพ่อดุตตะเป็นแกนกลางสำคัญในการอยู่ร่วมกันระหว่างชาวมอญและชาวกระเหรี่ยงในสังขละบุรี ดังเห็นได้จากการที่ท่านเข้าจำพรรษาในวัดกระเหรี่ยง สอนภาษามอญให้กับพระภิกษุและเด็กชาวกระเหรี่ยง กระทั่งการเคลื่อนไหวเพื่อทำนุบำรุงศาสนาท่านก็ได้ละเลยที่จะนิมนต์พระสงฆ์ชาวกระเหรี่ยงเข้าร่วมด้วยเสมอ ท่านยังเป็นผู้นำในการพัฒนาก่อร่างสร้างชุมชนจากการร่วมแรงร่วมใจของทั้งกระเหรี่ยงและมอญ แม้กระทั้งการสร้างสะพานไม้เชื่อมฝั่งไทยและมอญเข้าด้วยกันก็ด้วยการเล็งเห็นความสำคัญของการสังสรรค์กันระหว่างคนมอญ กระเหรี่ยงและผู้คนกลุ่มอื่น ๆ และเมื่อมีข้าราชการคนไทยเข้ามาในพื้นที่ ท่านก็จะดูแลเอื้อเฟื้อต่อคนเหล่านั้นเสมอ

ระหว่างชาวมอญและชาวกระเหรี่ยงในสังขละบุรี จึงมีการอยู่ร่วมกันและช่วยเหลือเกื้อกูลกันมานานแล้ว เมื่อมอญอพยพเข้ามา ก็อาศัยและแบ่งที่ทำกินจากชาวกระเหรี่ยง ทั้งยังมีการแต่งงานข้ามกลุ่มกันอยู่เสมอ ๆ เมื่อถึงงานบุญประเพณีต่าง ๆ ก็มีการเดินทางข้ามฝั่งกันไปมาเพื่อทำบุญและช่วยงานกัน

แม้ความเปลี่ยนแปลงที่อย่างกรายเข้ามาพร้อมกับการสร้างเขื่อนเขาแหลม จะเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มคนมอญและกระเหรี่ยงในหลายด้านด้วยกัน ทว่าการสังสรรค์กันระหว่างกลุ่มก็ยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง การสังสรรค์กันนี้ผันแปรไปตามสภาพของยุคสมัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะพึ่งพากันทางด้านเศรษฐกิจได้มีวิวัฒนาการไปเพื่อความอยู่รอดอย่างไม่มีที่สิ้นสุด แม้โดยทั่วไปแล้วการแต่งงานข้ามกลุ่มจะยังคงมีอย่างต่อเนื่องและขยายตัวกว้างขวางขึ้นด้วย พบว่าจะมีทั้งหญิงมอญแต่งงานกับชายกระเหรี่ยง และหญิงกระเหรี่ยงที่แต่งงานกับชายชาวมอญ นอกจากนั้น ยังมีการแต่งงานกันระหว่างคนมอญกับคนไทย หรือการแต่งงานของชาวมอญที่สังขละบุรีกับชาวมอญกลุ่มอื่นที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมาเป็นเวลานานแล้ว เช่น การแต่งงานกับพวกมอญพระประแดง หรือมอญแถบปทุมธานี ในขณะที่การแต่งงานระหว่างคนไทยกับกระเหรี่ยงหรือมอญที่อื่น ๆ กับกระเหรี่ยง พบว่ามีอยู่น้อยมาก

ในโครงสร้างสังคมแบบใหม่ ตลาด โรงเรียน สถานที่ราชการและโรงงาน คือพื้นที่ในการสังสรรค์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นทดแทนการสังสรรค์ทางวัฒนธรรมในงานบุญประเพณีต่าง ๆ และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชีวิตประจำวัน มอญซึ่งขาดแคลนที่ทำกินจะต้องออกไปเป็นแรงงานรับจ้าง ทั้งการรับจ้างทำงานในไร่นาของชาวกระเหรี่ยงและคนไทย หรือการทำงานรับจ้างเย็บผ้าอยู่ในโรงงาน เป็นพนักงานบริการในรีสอร์ทของคนไทย ทุกเช้าตรู่จะมีชาวมอญเดินแบกจอบ เสียม และปืนโตเดินข้ามสะพานไม้ไปทำงานยังฝั่งไทยอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน ความจำเป็นในการติดต่อราชการเพื่อดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ ยังทำให้มอญและกระเหรี่ยงต้องสังสรรค์กับคนไทยและคนกลุ่มอื่น ๆ มากขึ้นด้วย

ในด้านของงานบุญประเพณีและการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ นั้นกลับมีความห่างเหินกันมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ด้วยมอญและกะเหรี่ยงต่างก็ไปวัดทำบุญยังวัดของตนเอง กะเหรี่ยงในฝั่งไทยจะไปทำบุญไหว้พระที่วัดนิเถะ ขณะที่มอญพลัดถิ่นก็จะไปวัดทำบุญที่วัดวังกั๋ จะมียะเพียงมอญและกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ด้วยกันตามหมู่บ้านรอบ ๆ อำเภอ ซึ่งหลวงพ่อดุตตะมะได้ไปสร้างวัดไว้ให้เท่านั้นที่มอญและกะเหรี่ยงในหมู่บ้านยังทำบุญร่วมกันอยู่และถ้ามีงานสำคัญ ๆ ที่วัดนิเถะชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่โดยรอบ รวมถึงที่อยู่ในป่าทุ่งใหญ่นเรศวรก็จะพากันไปชุมนุมที่วัดนิเถะอย่างหนาแน่น

ส่วนมอญนั้นถ้าเป็นการทำบุญไหว้พระและไปวัดเนื่องในงานบุญเทศกาลต่าง ๆ ก็จะมีการประกอบพิธีกรรมในส่วนของตนเอง อย่างไรก็ตามเมื่อมีงานสำคัญ เช่น งานฉลองวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ ซึ่งจะจัดขึ้นราวเดือน ๔ ของทุกปี ก็จะเห็นทั้งมอญ กะเหรี่ยงและไทยมาชุมนุมกันที่วัดวังกั๋ อย่างแน่นขนัด

เมื่อมีงานฉลองอายุหลวงพ่อดุตตะมะนั้นมักจะมีการแสดงและการละเล่นต่าง ๆ ของมอญและกะเหรี่ยงบริเวณลานหน้าเจดีย์พุทธคยา พร้อมกับการสวดมนต์เย็นที่วัดก่อนถึงวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะถึง ๗ วัน ๗ คืน ทุกคืนจะมีมหรสพและการออกร้านขายของ ซึ่งมีตั้งแต่หนังกลางแปลงจากฝั่งไทย ไปจนถึงละครมอญที่มาจากฝั่งพม่า แม่ค้าแม่ขายในท้องถิ่นจะออกมาค้าขายสิ่งของต่าง ๆ ตั้งแต่ขนม อาหาร สิ่งละอันพันละน้อย ไปจนถึงเสื้อผ้า เครื่องใช้อุปโภคบริโภค ซึ่งจะมีพ่อค้าแม่ค้าคนไทยจากเมืองมาออกร้านขายของด้วยจำนวนมาก เมื่อถึงวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะก็จะมีพิธีรดน้ำหลวงพ่อบริเวณหน้าอุโบสถวัดวังกั๋เวการาม นอกจากชาวมอญและชาวกะเหรี่ยงในสังขละบุรีจะมาร่วมงานแล้ว ยังมีคนไทยทั้งที่อยู่ในพื้นที่และนอกพื้นที่ ตลอดจนพวกมอญจากฝั่งพม่า เข้ามารดน้ำหลวงพ่อกันอย่างล้นหลาม

นอกจากงานฉลองอายุหลวงพ่อดุตตะมะ มอญและกะเหรี่ยงยังคงมีประเพณีที่ยังกระทำเหมือนกันอยู่ คือ พิธีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ประเพณีนี้คล้ายกับการลอยกระทงของไทย โดยมีตำนานเล่าว่า เมื่อเจ้าเมืองสะเทิม กษัตริย์พม่าได้ครอบครองเมืองมอญ ต้องการที่จะเผยแพร่พุทธศาสนาแก่ชาวพม่า จึงได้ให้พระภิกษุมอญชื่อพระพุทธโกษาไปคัดลอกพระไตรปิฎกที่ศรีลังกา ภายหลังคัดลอกพระไตรปิฎกจนเสร็จระหว่างที่พระพุทธโกษาเดินทางกลับได้เจอพายุกลางทะเล ทำให้การเดินทางล่าช้า เจ้าเมืองสะเทิมร้อนใจจึงให้คนต่อเรือขนาดใหญ่พร้อมเสบียงอาหารมากมายไปรอรับ ชาวบ้านจึงได้มารวมกันเพื่อทำพิธีสะเดาะเคราะห์ให้เรือเดินทางกลับมาโดยปลอดภัย ในที่สุดเรือพระไตรปิฎกก็กลับมาโดยปลอดภัยและเป็นที่มาของการทำพิธีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ของชาวมอญและกะเหรี่ยงในสังขละบุรี

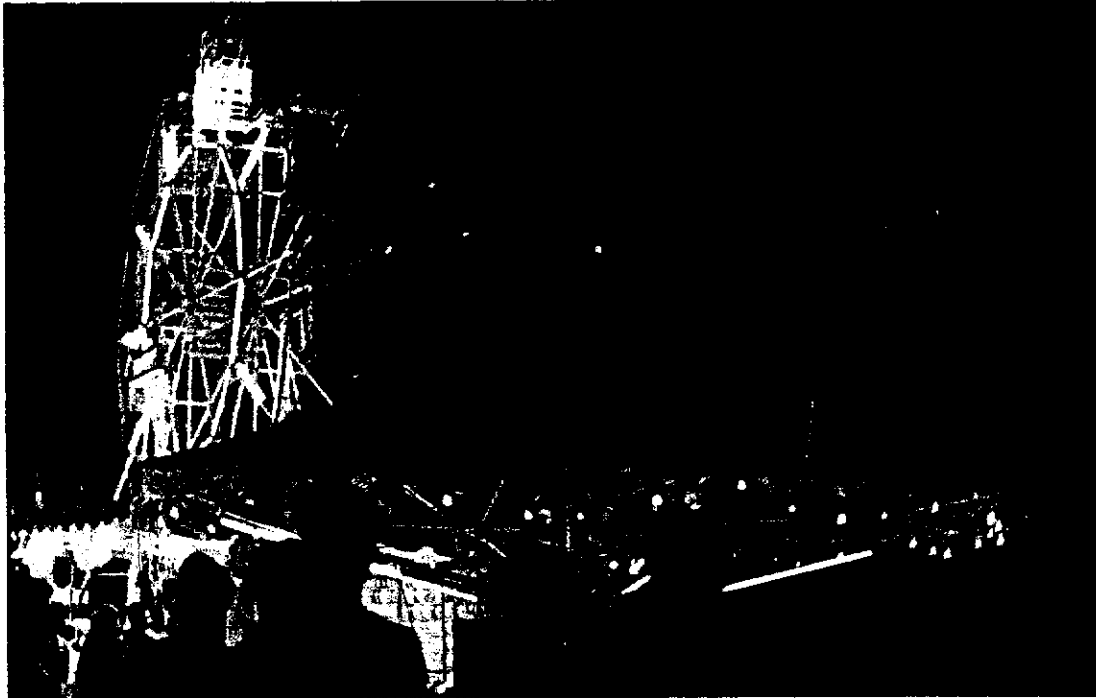
ในอดีตนั้นชาวบ้านจะเริ่มเตรียมขนม รมกระดาดและดอกไม้ ในคืนวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เพื่อนำไปวางในเรือไม้ไผ่ที่มีการจัดทำขึ้นที่วัดในช่วงเช้ามืดของวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เมื่อนำของไปวางนั้นก็อธิษฐานให้สิ่งไม่ดีออกไปจากชีวิต ให้มีแต่สิ่งดี ๆ หลังจากนั้นประมาณ ๖ โมงเช้า หลวงพ่อดุตตะมะจะลงมาสวดให้ศีลให้พร เมื่อถึงเช้าวันแรม ๑ ค่ำ ชาวบ้านก็จะมาช่วยกันลากเรือใส่แพ แล้วลากแพเพื่อนำเรือไปปล่อยลงกลางน้ำ โดยปัจจุบันชาวบ้านมักไม่เตรียมเครื่องบูชาด้วยตนเอง เพราะมีธง รมและอาหารไว้จำหน่ายที่วัด ทั้งยังมีประเพณีถวายเทียนตามวันเกิดเพิ่มเข้ามาด้วย ชาวบ้านจะมาซื้อเครื่องบูชาและนำไปวางไว้ที่เรือ ในตอนเช้ามืดจะมีหนุ่มสาวชาวมอญแต่งกายตาม

ประเพณีมาสวดอิติปิโส ๑๐๘ จบ ซึ่งเป็นพิธีที่ชมรมศิษย์เก่าโรงเรียนวัดวังกั๊ก ริเริ่มขึ้นมาเพิ่มเติม ก่อนที่หลวงพ่อ และพระสงฆ์ในวัดจะลงมาสวดให้ศีลให้พร

พิธีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ที่สังฆะบุรีปัจจุบันนั้น ไม่ได้มีเพียงชาวมอญและชาวกะเหรี่ยงมาร่วมเท่านั้น หากแต่จะมีคนไทยและนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่ มาร่วมในพิธีด้วยเป็นจำนวนมาก จนกระทั่งทางอำเภอเห็น ว่าน่าจะเป็นวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นได้ จึงให้ชาวบ้านเปลี่ยนมาทำพิธีในเดือน ๑๒ ในช่วงเทศกาล ลอยกระทง เพื่อเป็นจุดขายในการท่องเที่ยวด้วย ชาวบ้านซึ่งต้องการรักษาประเพณีเดิมเอาไว้ จึงต้องทำพิธีลอย เรือสะเดาะเคราะห์ขึ้นถึง ๒ ครั้ง ครั้งหนึ่งจัดตามประเพณีในเดือน ๑๐ และจะจัดขึ้นอีกครั้งในเดือน ๑๒ ตามคำแนะนำของทางราชการ

ชาวมอญทำพิธีสวดมนต์ก่อนรดน้ำต้นไม้ในวันมาฆบูชา

การออกฐานในงานเฉลิมฉลองวันเกิดหลวงปู่อดุลมะ

อาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองในสังขละบุรี มีผลสำคัญต่อการแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มและพื้นที่ในการสังสรรค์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ กระเหรี่ยง ตลอดจนคนไทยและกลุ่มคนอื่น ๆ โดยในอดีตนั้นนับว่ามีการกลืนกลายกันทั้งในพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางวัฒนธรรม แต่ละกลุ่มมีการรักษาแบบแผนทางวัฒนธรรมของตนเอง ขณะเดียวกันก็มีการยอมรับซึ่งกันและกันด้วยว่าการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและการพัฒนากลับจุดกระชากผู้คนแต่ละกลุ่มออกจากกันและมีความขัดแย้งกันมากยิ่งขึ้น เช่น มอญจะมองว่ากระเหรี่ยงนั้นมีโอกาสทางสังคมมากกว่าตนเพราะได้สิทธิในสัญชาติไทย ขณะที่คนไทยที่เข้ามาทำการค้าบริเวณชายแดน ก็จะมีมองว่าพวกมอญมาแย่งแผ่นดินของคนไทยอยู่และกีดกันโอกาสทางการค้าของคนไทย

นอกเหนือจากแรงบีบรัดจากเศรษฐกิจสังคมรอบด้าน นโยบายในการจัดการต่อชนกลุ่มน้อยและผู้พลัดถิ่นในยุคปัจจุบันยังมีนัยสำคัญต่ออคติเชิงชาติพันธุ์ การแบ่งแยกและการขูดเยียดความรู้สึกต่ำต้อยทางวัฒนธรรมให้กับคนเหล่านั้น

บ้านเรือนชาวมอญที่มีฐานะยากจน

การดำเนินการเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยและผู้พลัดถิ่นในสังขละบุรีนั้น จะแบ่งคนออกเป็น ๔ กลุ่มด้วยกันคือ กลุ่มแรกคือพวกผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า ส่วนใหญ่เป็นมอญที่อพยพเข้าสู่ประเทศไทยก่อนปี พ.ศ.๒๕๑๙ ซึ่งทางราชการจะออกบัตรสิทธิให้ อีกกลุ่มคือ พวกผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติพม่า เป็นชาวมอญที่อพยพเข้ามาภายหลังปี พ.ศ.๒๕๑๙ ซึ่งทางราชการออกบัตรสิทธิให้ นโยบายต่อผู้พลัดถิ่นและผู้หลบหนีเข้าเมืองนี้ คือการจำกัดเขตที่อยู่อาศัยและไม่มีสิทธิต่าง ๆ ในสังคมไทย ส่วนลูกหลานที่เกิดในประเทศไทยนั้น อนุญาตให้เรียนหนังสือไทยได้ถึงชั้นมัธยมปีที่ ๖ และห้ามไม่ให้ออกไปนอกพื้นที่

อย่างไรก็ตามลูกหลานของผู้พลัดถิ่นที่มีบัตรสิทธิ ซึ่งเกิดระหว่างวันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๑๕ ถึง ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕ ลูกหลานจะได้รับสัญชาติไทย สามารถเดินทางออกนอกพื้นที่ได้โดยการยื่นเรื่องขออนุญาตต่อผู้ว่าราชการจังหวัด ส่วนกะเหรี่ยงนั้นถูกจัดเป็นบุคคลบนพื้นที่สูง มีการออกบัตรสิทธิให้และถ้าเป็นกะเหรี่ยงที่เข้ามาอาศัยในประเทศไทยนานแล้ว จะได้สัญชาติไทย ในขณะที่ผู้อพยพมาภายหลัง ปัจจุบันจะมีการพิจารณาให้สัญชาติเป็นราย ๆ ไป กลุ่มคนที่มีบัตรสิทธินี้สามารถเดินทางออกนอกพื้นที่ได้ ทว่าต้องยื่นเรื่องขออนุญาตจากผู้ว่าราชการจังหวัดทุกครั้ง ส่วนกลุ่มสุดท้าย คือพวกที่ได้สัญชาติและได้รับบัตรประชาชนไทยแล้ว

การแบ่งแยกกลุ่มและจำกัดสิทธิต่าง ๆ ในสังคมไทย โดยเฉพาะการไม่อนุญาตให้ออกนอกพื้นที่ได้สร้าง ความกดดันอย่างหนักให้กับชาวมอญมากกว่าชาวกะเหรี่ยง เนื่องจากอย่างน้อยกะเหรี่ยงสามารถที่จะเลือกอาศัย อยู่ในพื้นที่ของตนและอาศัยการผลิตในระบบไร่หมุนเวียนเพื่อการดำรงชีพ หรือการขออนุญาตเดินทางไปทำงาน ในเมือง ส่วนมอญนั้นต้องเผชิญกับปัญหาทางเศรษฐกิจค่อนข้างมากจากนโยบายดังกล่าว

มอญพลัดถิ่นและผู้หลบหนีเข้าเมืองนั้นเมื่ออพยพขึ้นมาอาศัยอยู่ ณ ชุมชนวัดวังกะ เหนืออ่างเก็บน้ำ เขื่อนเขาแหลม ต่างมีข้อจำกัดในที่ดินทำกินซึ่งถูกน้ำท่วมไปเสียเป็นส่วนใหญ่ และด้วยความเป็นผู้พลัดถิ่นหรือผู้ หลบหนีเข้าเมือง ทำให้พวกเขาไม่ได้รับการจัดสรรที่ดินทำกินให้ บางครอบครัวอาจจะเหลือที่ดินทำกินอยู่บ้างแต่ก็ มีอยู่เพียงจำนวนน้อยเท่านั้น ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจทำให้กลุ่มคนส่วนใหญ่ที่ขาดโอกาสดิ้นรนเพื่อความอยู่ รอดในทุก ๆ วิธีการ ไม่ว่าจะเป็นการเข้าไปทำงานเป็นแรงงานรับจ้างในไร่ของชาวกะเหรี่ยงและคนไทย การ ทำงานรับจ้างในรีสอร์ท สวนยาง หรือโรงงานเย็บผ้า

เมื่อพิจารณาถึงแรงกดดันทางเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพเพื่อความอยู่รอดของชาวมอญนั้น พบว่า มักเกิดกับกลุ่มชนชั้นล่างในสังคมมอญ โดยผู้ที่ค่อนข้างมีฐานะหรือมีโอกาสทางสังคมจะประกอบอาชีพค้าขาย เป็นส่วนใหญ่ นอกจากจะมีกลุ่มที่ค้าขายเล็กน้อยในชุมชนโดยเปิดบ้านเป็นร้านค้าหรือขายของอยู่ที่ตลาดวัดวังกะ ยังมีกลุ่มที่มีเงินลงทุนทำการค้าบริเวณด้านเจดีย์สามองค์ ซึ่งส่วนใหญ่จะค้าผ้าหรือเครื่องไม้และอัญมณีที่ไปนำ เข้ามาจากฝั่งพม่า บางกลุ่มจะค้าขายอยู่ที่ร้านค้าบริเวณเจดีย์พุทธคยา ซึ่งมีลูกค้าส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวหรือ กลุ่มคนที่เข้ามานมัสการพระเจดีย์

กล่าวกันว่ากลุ่มคนที่มีโอกาสทางการค้าและการประกอบอาชีพเหล่านี้ มักเป็นกลุ่มคนที่ใกล้ชิดกับหลวง พ่อบุตรตามะ มีโอกาสในการหาเครือข่ายและความช่วยเหลือจากภายนอกจนสามารถลงทุนทำธุรกิจต่างๆ ได้ คน เหล่านี้บ้างก็ใช้วิธีการแต่งงานกับคนไทยหรือคนมอญในที่อื่น ๆ ซึ่งทำให้มีสิทธิบางประการเพิ่มขึ้น เช่น การข้าม เข้ามาทำธุรกิจการค้ายังฝั่งไทย การเข้าไปติดต่อธุรกิจในเมืองได้โดยสะดวกมากขึ้น บ้างก็มีวิธีการเพื่อให้ตนเองได้ สัญชาติหรือบัตรประชาชนโดยการเข้าหาข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ในพื้นที่

กลุ่มคนที่ค่อนข้างขาดโอกาสนั้น เมื่ออับจนหนทางก็จะหลบหนีเข้าไปทำงานในเมือง ซึ่งก่อนหน้านี้เคยมี การจับได้บ่อยครั้ง ในอดีตนั้นทางการจะอะลุ่มอล่วยให้นายจ้างเข้ามารับแรงงานมอญเข้าไปทำงานได้โดยถูกต้อง แต่ในระยะหลังได้ยกเลิกไป ทำให้ชาวมอญเดือดร้อนมากขึ้น

ความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจและแรงกดดันต่าง ๆ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ก่อให้เกิด ปัญหารอบด้าน ทั้งปัญหาด้านศีลธรรม ความเป็นอยู่และความเสื่อมทรามของสังคมทำให้มีการก่อตัวของคน มอญบางกลุ่มที่เล็งเห็นปัญหาเหล่านี้ โดยพยายามเคลื่อนไหวและรื้อฟื้นประเพณีที่ดีงามของมอญ เช่น การก่อตั้ง กลุ่มชมรมศิษย์เก่าวัดวังกะ ซึ่งได้ทำการรวบรวมประวัติตลอดจนการประกอบประเพณีพิธีกรรมของมอญเอาไว้ ชมรมศิษย์เก่าวัดวังกะ ยังรื้อฟื้นประเพณีการแต่งกายแบบมอญ ศิลปะการแสดงและการละเล่นอื่น ๆ ทั้งนี้นอก จากจะเผยแพร่ให้คนมอญเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเองแล้ว ยังเป็นการแสดงตนต่อคนกลุ่มอื่น ดัง ได้เข้าร่วมกิจกรรมของทางอำเภอและจังหวัดในโอกาสต่าง ๆ อยู่เสมอ

หญิงมอญไปส่งข้าวญาติผู้ใหญ่ที่วัดในวันพระ

ผู้มีบทบาทหลักในชมรมศิษย์เก่าวัดวังก์ ฯ กล่าวว่า ปัจจุบันสังคมมอญเสื่อมทรามลงมากเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ขณะเดียวกันกลุ่มกรรมการวัดหรือคนที่ใกล้ชิดกับหลวงพ่อก็คอยแต่แสวงหาผลประโยชน์ให้กับกลุ่มและพวกของตนเอง โดยมีได้คำนึงถึงอนาคตของชาวมอญโดยรวม หากแต่ปล่อยปละละเลยต่อปัญหาที่เกิดขึ้น ในขณะที่หลวงพ่อดูดีแต่ตนเองชราภาพลงมากแล้ว และไม่อาจจะดูแลคุ้มครองชาวมอญในทุก ๆ ด้านได้

เช่นในอดีต ชุมชนฯ ได้พยายามอย่างยิ่งที่จะทำให้ชาวมอญยึดมั่นในคำสอนของหลวงพ่อ ที่ไม่ให้ประพฤติดั้ง
ต่อการลักขโมย การเสพยาเสพติดหรือการผิดกฎหมายชาวบ้าน และควรตระหนักต่อพระคุณของแผ่นดินไทย
และคนไทย ที่เอื้อเฟื้อพื้นที่ให้คนมอญได้พึ่งพิง เพราะไม่อาจมีหลักประกันได้ว่าเมื่อสิ้นหลวงพ่อดุตตะแล้ว
อนาคตของชุมชนมอญพลัดถิ่นแห่งนี้จะเป็นอย่างไร

หญิงสาวชาวมอญออกไปทำงานรับจ้างนอกหมู่บ้าน

ความเคลื่อนไหวของชาวกะเหรี่ยงก็เช่นกัน แม้ว่าชาวกะเหรี่ยงในเขตเมืองจะมีได้รับแรงกดดันมากเหมือนชาวมอญ แต่ก็มี ความพยายามในการรื้อฟื้นการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านการแต่งกายและการฟื้นฟูศิลปะการแสดงของกะเหรี่ยงโดยการนำของกลุ่มครูและข้าราชการที่เป็นกะเหรี่ยง ทว่า การเคลื่อนไหวต่อสู้ของชาวกะเหรี่ยงในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรนั้นกลับดำเนินไปอย่างเข้มข้น อันเนื่องมาจากปัญหาการพัฒนาที่ละเลยต่อมิติทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณของชาวกะเหรี่ยง

ดังกล่าวแล้วว่ากะเหรี่ยงในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรนั้นมีการผลิตซ้ำอุดมการณ์เกี่ยวกับลัทธิฤๅษี และการครองตนอย่างมีศีลมีธรรม ไม่ละโมภ ตามวิถีกะเหรี่ยงที่แท้ อุดมการณ์เหล่านี้มักถูกนำมาใช้เสมอเมื่อเกิดปัญหาระหว่างชาวกะเหรี่ยงกับรัฐหรือการละเมิดวิถีของชาวกะเหรี่ยงจากคนภายนอก

มีเรื่องเล่ากันในหมู่ชาวกะเหรี่ยงว่า ในสมัยของฤๅษีจิงยุ ได้มีการอธิษฐานเพื่อทำนายอนาคตของชุมชนกะเหรี่ยง โดยนำเมล็ดแตง เมล็ดพริกมาคว่ำและอธิษฐานว่า ถ้าดินแดนของฤๅษีจะยังคงศักดิ์สิทธิ์ ผู้คนมีศีลมีธรรมอยู่ ขอให้เมื่อหว่านเมล็ดแตงและเมล็ดพริกในลงพื้นดินก็งอกอย่าได้งอกงาม แต่ถ้าดินแดนศักดิ์สิทธิ์ของฤๅษีจะเสื่อมลง และผู้คนไม่มีศีลมีธรรมอีกต่อไปแล้ว ขอให้เมล็ดแตง เมล็ดพริกนั้นได้งอกงามขึ้น เมื่ออธิษฐานแล้วก็เห็นว่าเมล็ดพริกดังกล่าวงอกบนลานขี้เถ้า หลังจากนั้นเมล็ดพืชที่ถูกคว่ำไฟแล้วยังงอกงามออกมา ทำให้ฤๅษีจิงยุเกิดความเสียใจว่าสังคมกะเหรี่ยงคงต้องเปลี่ยนแปลงไปในที่สุด จึงกระโดดลงไปฆ่าตัวตายในกองไฟ

เรื่องเล่าดังกล่าวนอกจากจะเป็นการทำนายถึงความเป็นไปในสังคมกะเหรี่ยงแล้ว ยังเป็นกลไกสำคัญในการตอกย้ำความเสียสละและการธำรงรักษาความเป็นกะเหรี่ยง ที่ยังคงสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีคนหนุ่มสาวเป็นจำนวนมากเข้าร่วมกระบวนการดังกล่าวเพื่อต่อต้านการพัฒนา และกล่าวต่อผู้อื่นเสมอว่า “คนกะเหรี่ยงอยู่ในป่าก็เหมือนสัตว์ป่า เมื่อแก่งกวางมองเห็นกะเหรี่ยง ก็ไม่ต่างไปจากการมองเห็นสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ที่อยู่ในป่า”

ความมั่นคงในการจัดการทรัพยากรในเขตป่า นับเป็นประเด็นล่อแหลมและมีความสำคัญยิ่งต่อการดำรงอยู่ของชาวกะเหรี่ยงในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร นับแต่การปะทุของกระแสการอพยพชาวกะเหรี่ยงออกจากป่า เมื่อกว่า ๑๐ ปีก่อน ภายใต้แนวคิดของรัฐที่ว่าคนคือตัวการสำคัญในการทำลายป่า แต่แนวคิดดังกล่าวก็ได้รับการคัดค้านอย่างเข้มข้นจากชาวบ้าน นักวิชาการและผู้ que ศึกษาถึงระบบไร่หมุนเวียนและความรู้ทางนิเวศวิทยาของชาวกะเหรี่ยง เพื่อเป็นการพิสูจน์ว่าการสั่งสมความรู้ ระบบคุณค่า และจิตวิญญาณดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงเท่านั้น ที่จะรักษาป่าให้คงอยู่ไว้ได้ และการจะรักษาป่าให้คงอยู่ได้ สังคมก็ควรจะเรียนรู้ถึงระบบคุณค่า และแบบแผนทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่อยู่กับป่ามาเป็นเวลานานด้วย จนถึงปัจจุบันแม้กระแสของการย้ายชุมชนกะเหรี่ยงออกจากป่าทุ่งใหญ่นเรศวรจะสงบลงแล้วเป็นการชั่วคราว ทว่าภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของชาวกะเหรี่ยง ก็ยังคงถูกท้าทายท่ามกลางความพยายามในการรักษาวิถีแบบกะเหรี่ยงกับกระแสแห่งการพัฒนาในปัจจุบัน

๓.กะเหรี่ยงราชบุรี : การรื้อฟื้นอัตลักษณ์ในกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลง

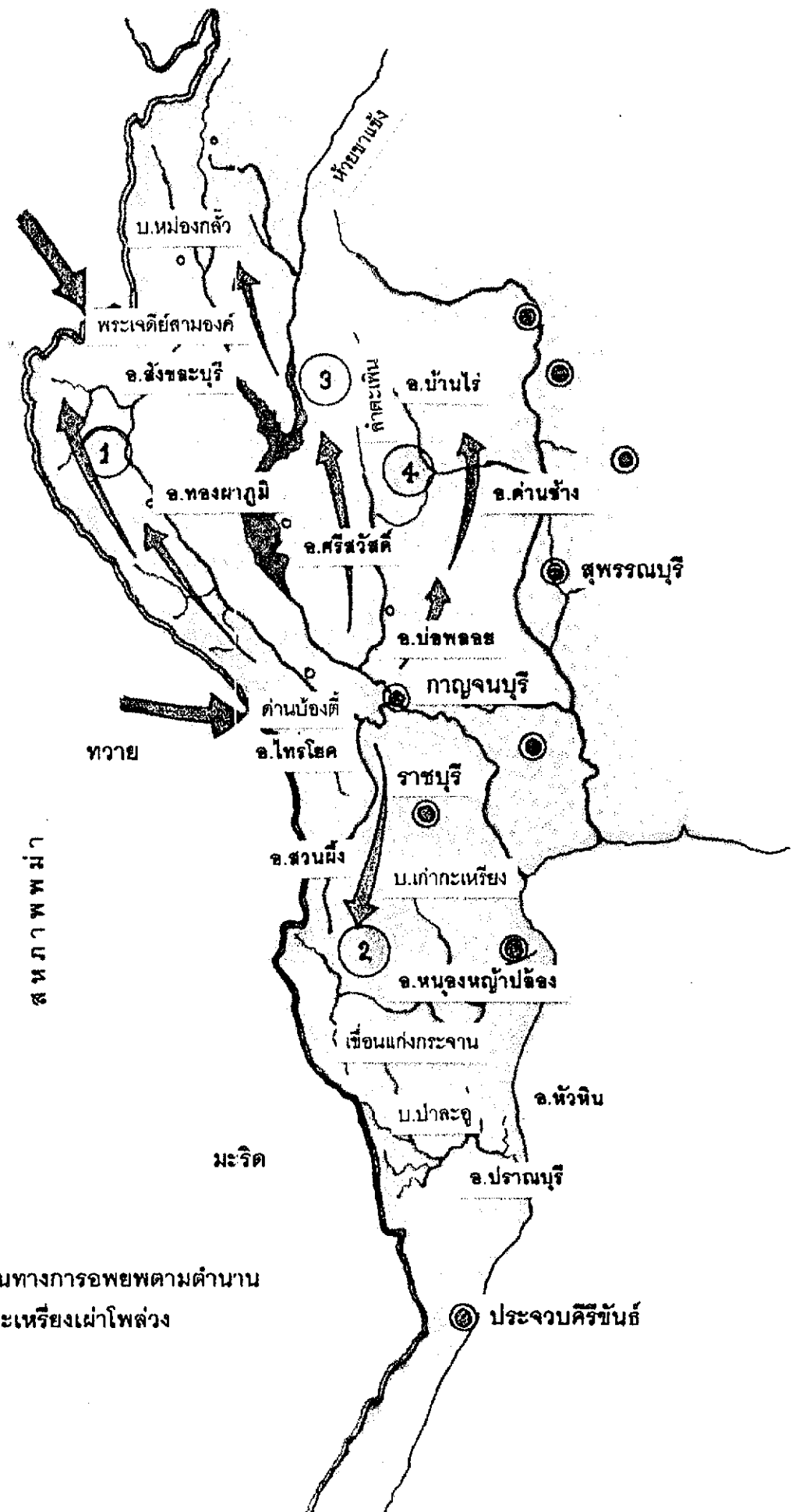
ราชบุรีในร่มเงาของภูมิภาคตะวันตก เป็นดินแดนอีกแห่งหนึ่งที่เต็มไปด้วยความแตกต่างหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยมีทั้งกลุ่มคนไทย คนลาว เขมร มอญ จีนและกะเหรี่ยง อาศัยอยู่ร่วมกัน เดิมนั้นความแตกต่างหลากหลายของสภาพแวดล้อม ทำให้คนแต่ละกลุ่มอาจแยกกันอยู่เป็นแห่ง ๆ ไปในหมู่บ้านและชุมชนของตนเอง แม้จะมีการสังสรรค์กันอยู่บ้างผ่านการค้าและการแลกเปลี่ยนทรัพยากรในเขตเมืองและย่านตลาดต่าง ๆ แต่ก็มิได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับชนแต่ละกลุ่มมากนัก ทว่าการรุกร้าของเมืองในปัจจุบัน ได้ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของบ้านเมืองในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่เข้ามาพร้อมกับคนกลุ่มใหม่อันนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงและการกลืนกลายลักษณะทางชาติพันธุ์ในที่สุด

ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชาวกะเหรี่ยงในราชบุรีนั้นพบว่ามีกรอพยพเข้ามาหลายทางด้วยกัน งานศึกษาส่วนใหญ่มักเชื่อว่าชาวกะเหรี่ยงในภูมิภาคตะวันตกทั้งกะเหรี่ยงที่กาญจนบุรีและกะเหรี่ยงราชบุรี ตลอดจนกลุ่มที่อาศัยอยู่แถบจังหวัดอุทัยธานีและอำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี ต่างก็อพยพเข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ แต่การเคลื่อนไหวเพื่อค้นคว้าประวัติความเป็นมาของตนเอง ทำให้ชาวกะเหรี่ยงราชบุรีเสนอว่าแม้จะมีชาวกะเหรี่ยงราชบุรีบางส่วนอพยพเข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์แล้วค่อยอพยพลงมาทางตอนใต้ แต่ชาวกะเหรี่ยงที่ราชบุรีส่วนใหญ่ น่าจะอพยพเข้ามาทางด่านบ้องตี้แล้วกระจายเข้าสู่จังหวัดราชบุรีทางลุ่มน้ำภาชี ทั้งชาวกะเหรี่ยงราชบุรีส่วนใหญ่ยังเป็นกะเหรี่ยงที่อพยพมาจากเมืองทวาย ซึ่งเป็นคนละกลุ่มกับกะเหรี่ยงที่กาญจนบุรีซึ่งส่วนใหญ่อพยพมาจากเมืองมะละแหม่ง

ชาวกะเหรี่ยงในเขตจังหวัดราชบุรี จะกระจายตัวอยู่ตามเทือกเขาตะนาวศรีแถบริมลำน้ภาชี บางส่วนอพยพลงไปทางตอนใต้ อาศัยอยู่ในตำบลยางหัก อำเภอปากท่อ และบางส่วนได้ไปอยู่แถบต้นน้ำเพชรบุรีที่บ้านห้วยแห้ง บ้านพุทูล อำเภอหนองหญ้าปล้อง บ้านสองพี่น้อง บ้านวังวนในอำเภอแก่งกระจาน และยังมีกะเหรี่ยงบางส่วนอาศัยอยู่บริเวณป่าละอู จ.ประจวบคีรีขันธ์ แต่ส่วนมากเป็นกะเหรี่ยงสะกอ หรือกะหรั่ง โดยในจังหวัดราชบุรีนั้นพื้นที่ที่มีชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่มากที่สุดคือในตำบลสวนผึ้ง บ้านบ่อ บ้านคาและตำบลตะนาวศรี ในเขตอำเภอสวนผึ้ง และที่บ้านโป่งกระทิงบน กิ่งอำเภอบ้านคา

อำเภอสวนผึ้งนับเป็นอำเภอชายแดนตะวันตกของราชบุรี ที่เดิมนั้นเต็มไปด้วยป่าเขารกทึบและยากต่อการเดินทางเข้าไปถึง ผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นี้ส่วนใหญ่จึงมีแต่พวกกะเหรี่ยงเท่านั้น แต่ด้วยพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรจากป่าและแร่ธาตุ ทำให้สวนผึ้งเป็นแหล่งสัมปทานเหมืองแร่ที่มีนายทุนจากภายนอกเข้าไปเปิดเหมืองขุดแร่ และการลำเลียงแร่นี้เอง ที่ได้เปิดถนนสายแรกเข้าสู่สวนผึ้งอันทำให้มีผู้คนจากท้องถิ่นอื่น อพยพเข้าไปอยู่อาศัยกันมากขึ้นในภายหลัง

เมฆะตะมะ

แผนที่แสดงเส้นทางการอพยพตามตำนาน
ของกะเหรี่ยงเผ่าโพล่ง

เมื่อมีผู้คนเข้าไปอยู่อาศัยมากขึ้น สวนผึ้งจึงได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นกิ่งอำเภอ โดยแยกตัวออกมาจาก อำเภอจอมบึง เมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๗ และยกขึ้นเป็นอำเภอเมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๕ ซึ่งนอกเหนือจากคนไทยและคนจีนจากราชบุรี นครปฐมจะอพยพเข้าไปบุกเบิกพื้นที่เพื่อการทำไร่แล้ว การเป็นพื้นที่ชายแดนของสวนผึ้งยังทำให้มีผู้อพยพชาวพม่าหลบหนีเข้ามาอยู่อาศัย จนบางแห่งกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ เช่น บ้านหัวสาม หรือศูนย์อพยพชาวพม่าบ้านถ้ำหิน กระทั่งกองกำลังของกลุ่มกะเหรี่ยงก๊อดอาร์มีที่อยู่ประชิดแนวชายแดนจนเกิดเหตุปะทะกันบ่อยครั้งเมื่อกว่า ๒ ปีก่อน

แม้จะกล่าวกันว่ากะเหรี่ยงราชบุรีเป็นคนละกลุ่มกับกะเหรี่ยงที่กาญจนบุรี ทว่าต่างก็เป็นกะเหรี่ยงโป หรือ โพล่ง หรือ โพล่ง เหมือนกัน ประเพณีวัฒนธรรมทั่วไปมีความคล้ายคลึงกันหากมีความแตกต่างกันที่สำเนียง ภาษา การแต่งกายและคติความเชื่อบางประการ

ดังกล่าวแล้วว่ากะเหรี่ยงราชบุรีเป็นกลุ่มที่ถูกข่มขู่ด้วยดาบสีแดง ทว่ายังมีการนับถือรุกขเจี๋ย หรือเจ้าคุ้มครองดินไม้ประจำหมู่บ้านเช่นเดียวกับพวกกะเหรี่ยงด้ายขาวที่กาญจนบุรี จะมีการทำพิธีไหว้ต้นไม้ใหญ่ในเดือน ๖ โดยการนำของเซยคู่เช่นเดียวกัน แต่ของเซยไหว่นั้นจะแตกต่างกับกะเหรี่ยงที่กาญจนบุรีซึ่งต้องมีการฆ่าสัตว์เช่นอื่น เพื่อเซ่นไหว้ โดยกะเหรี่ยงราชบุรีจะเซ่นไหว้ด้วยอาหารคาวหวาน เหล้า ดอกไม้ธูปเทียน ข้าวปากหม้อมะพร้าวอ่อน ไก่และไข่ต้ม

นอกจากการไหว้รุกขเจี๋ยเป็นประจำทุกปี กะเหรี่ยงราชบุรียังมีประเพณีการไหว้เจดีย์และเสาหงส์ ประเพณีการไหว้เจดีย์นั้นเป็นการคลี่คลายมาจากความเชื่อเกี่ยวกับเสาหลักบ้าน เมื่อกะเหรี่ยงในราชบุรีมีการยอมรับนับถือศาสนาพุทธ ก็ได้แปลงเสาหลักบ้านเป็นเจดีย์ ทั้งยังมีการตั้งเสาหงส์ควบคู่กันไปด้วย ซึ่งตามปกติจะมีพิธีเวียนเทียนรอบเจดีย์และเสาหงส์ในเดือน ๕ พร้อมกับทำพิธีแห่ฉัตรในเดือน ๑๑ อย่างไรก็ตามพิธีไหว้เจดีย์และเวียนเทียนนี้ได้สูญหายไปจากสังคมกะเหรี่ยงเป็นเวลานานกว่า ๓๐ ปี หลายหมู่บ้านเจดีย์หรือเสาหลักบ้านถูกทิ้งร้างและผุพังลง เพิ่งจะมีการริเริ่มบูรณะเจดีย์และรื้อฟื้นประเพณีการไหว้เจดีย์และเสาหงส์ ขึ้นมาใหม่เมื่อปี ๒๕๔๐ นี้เอง

ประเพณีอันถือเป็นเอกลักษณ์ของกะเหรี่ยงที่ราชบุรี คือ ประเพณีผูกแขนเรียกขวัญวันกินข้าวห่อ ซึ่งมีที่มาจากความเชื่อเรื่องขวัญของชาวกะเหรี่ยง กะเหรี่ยงราชบุรีเชื่อว่าคนเรามีขวัญที่สำคัญอยู่ ๗ ขวัญถ้าขวัญออกจากตัวหรือไปเที่ยวไม่กลับมา ก็จะทำให้คนเราเจ็บป่วยหรือถูกผีทำร้ายเอาได้ จึงจะต้องมีพิธีเรียกขวัญเป็นประจำทุกปี โดยพิธีเรียกขวัญนี้จะกระทำในราวเดือน ๙ ซึ่งนอกจากในระดับครอบครัวคนเฒ่าคนแก่จะทำพิธีผูกขวัญให้กับเด็ก ๆ และสมาชิกในครัวเรือนแล้ว พวกหนุ่มสาวจะตระเวนเที่ยวไปในชุมชนแต่ละบ้านก็นำข้าวห่อมาแจกจ่ายกัน และจะมีการตั้งปะรำพิธีขึ้นกลางหมู่บ้าน เพื่อให้แต่ละครอบครัวได้มากินข้าวห่อร่วมกัน นับเป็นช่วงที่หมู่บ้านเต็มไปด้วยความสามัคคีกลมเกลียวและความสนุกสนานรื่นเริง เป็นโอกาสในการพบปะกันของหนุ่มสาวด้วย

นอกจากความเชื่อและพิธีกรรมผูกแขนเรียกขวัญและการกินข้าวห่อแล้ว ชาวกะเหรี่ยงราชบุรียังมีการรวมตัวกันในงานชุมนุมปีใหม่ที่วัดแจ้งเจริญ ที่อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี ภายใต้ความศรัทธาต่อพระอธิการ

นวม อดีตเจ้าอาวาสวัดแจ้งเจริญ ที่กล่าวขวัญกันมานาน "หลวงพ่อกะเหรียง" ซึ่งเล่ากันว่า พระอธิการนวมซึ่งเป็นพระภิกษุชาวไทยได้ลุดงค์เข้าไปในดินแดนของกะเหรียงเพื่อหาที่สงบในการวิปัสสนากรรมฐาน เมื่อประมาณ ๑๐๐ กว่าปีก่อน ซึ่งชาวกะเหรียงในขณะนั้นจะมีคาถาอาคมและคุณไสยต่าง ๆ ถ้ามีคนแปลกหน้าเข้าไปในท้องถิ่นก็จะโดนลงคาถาอาคม เมื่อหลวงพ่อกะเหรียงเข้าไปจึงเกิดการลงคาถาอาคมกันขึ้นระหว่างพระอธิการนวมกับหัวหน้ากะเหรียง ปรากฏว่าหัวหน้ากะเหรียงพ่ายแพ้ต่อความศักดิ์สิทธิ์และคาถาอาคมของพระอธิการนวม จึงเกิดความศรัทธา เมื่อพระอธิการนวมกลับไปจำพรรษาที่วัดแจ้งเจริญ ได้มีพวกกะเหรียงตามไปและมีการลงวิชากันอีกครั้ง จนชื่อเสียงของพระอธิการนวมขจรขยายไปในหมู่ชาวกะเหรียง

หลังจากนั้นจึงมีชาวกะเหรียงพากันมากราบไหว้นมัสการพระอธิการนวมและบนบานขอความช่วยเหลือเป็นอันมาก จนเกิดเป็นประเพณีชุมนุมกะเหรียงที่วัดแจ้งเจริญ ซึ่งจะยึดเอาวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ ทำพิธีสงฆ์ น้ำพระอธิการนวมเนื่องในโอกาสปีใหม่ ในวันนี้พวกผู้ชายจะพากันนอนกับพื้นเพื่อให้พระอธิการนวมเดินเหยียบหลังไปกลับจากสงฆ์ จนพระอธิการนวมได้สมญาว่า "หลวงพ่อกะเหรียง"

ภายหลังเมื่อพระอธิการนวมมรณภาพ ก็ยังคงมีการมาชุมนุมกันเพื่อสงฆ์น้ำรูปหล่อของท่านและสงฆ์น้ำเจ้าอาวาสวัดแจ้งเจริญรูปต่อ ๆ มาที่ได้รับการเรียกขานว่าหลวงพ่อกะเหรียงเช่นกัน

ประเพณีการชุมนุมในวันปีใหม่ทีวัดแจ้งเจริญนี้ ชี้ให้เห็นถึงการที่ชาวกะเหรียงกลืนกลายเข้ามาในพระพุทธศาสนา ทั้งยังเป็นการสร้างสำนึกร่วมระหว่างชาวกะเหรียงราชบุรีด้วยกัน กล่าวกันว่าเมื่อมีงานชุมนุมวันปีใหม่ทีวัดแจ้งเจริญจะมีชาวกะเหรียงทั้งในราชบุรี และญาติพี่น้องที่อยู่แถบกาญจนบุรี เพชรบุรีมาร่วมงานกันอย่างคับคั่ง ภายหลังเมื่อมีการยอมรับนับถือพระอธิการนวมทำให้ชาวกะเหรียงนิยมการบวชเณรและบวชชีพราหมณ์ เพื่อแก้บนเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย และการชุมนุมวันปีใหม่ทีวัดแจ้งเจริญนี้นับเป็นประเพณีสำคัญที่ไม่เคยสูญหายไปจากสังคมกะเหรียงที่ราชบุรี

กล่าวได้ว่าชาวกะเหรียงราชบุรีเป็นกลุ่มที่มีแบบแผนและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง อย่างไรก็ตามแม้พื้นที่อยู่อาศัยของชาวกะเหรียงในราชบุรีเดิมจะเป็นเขตป่าเขาที่อุดมสมบูรณ์และค่อนข้างห่างไกล ทำให้กะเหรียงอยู่รวมกันในกลุ่มของตนเองเป็นส่วนใหญ่ ทว่าการรุกร้าเข้ามาของความเจริญและการเติบโตของเมือง ก็จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม ที่อยู่อาศัยและตลอดจนแบบแผนการดำรงชีพและลักษณะทางวัฒนธรรม

ภายหลังจากที่ราชบุรีได้ก้าวเข้าสู่การเป็นหัวเมืองการค้าที่สำคัญของภูมิภาคตะวันตก ทำให้มีผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ทะลักเข้ามาอยู่อาศัยในราชบุรี พร้อมกับการบุกเบิกพื้นที่ใหม่ ๆ ในการทำไร่ทำสวน ตลอดจนการเข้าไปเปิดพื้นที่ป่าอันเป็นที่อยู่อาศัยของชาวกะเหรียงเพื่อทำเหมืองแร่ ในระยะแรกการบุกเบิกป่ายังมีน้อยและผืนป่าทางด้านตะวันตกของราชบุรีก็นับเป็นแหล่งแร่ธาตุและทรัพยากรจากป่าที่สำคัญ ที่ตอบสนองความต้องการสินค้าจากป่าของผู้คนในเมืองและผู้คนจากถิ่นอื่นที่อพยพมาอยู่ในราชบุรี สินค้าจากป่าที่สำคัญได้แก่ เขาสัตว์ น้ำผึ้ง เครื่องเทศและสมุนไพรตลอดจนไม้สำหรับสร้างบ้านเรือน ในยุคนั้นชาวกะเหรียงจึงมีการติดต่อสัมผัสกับคน

เมืองและคนกลุ่มอื่น ๆ มากขึ้นผ่านการค้าขายของป่า นอกจากชาวกะเหรี่ยงบางกลุ่มจะนำของป่ามาขายในเมืองราชบุรีด้วยตัวเอง ยังมีคนกลางอย่างพวกลาวยวนขึ้นไปรับของป่าจากกะเหรี่ยงมาขายต่อให้กับคนในเมืองราชบุรี นครปฐมและกรุงเทพฯ บ้างก็เป็นการนำเอาสมุนไพรต่าง ๆ ไปส่งตามร้านขายเครื่องยาด้วย

อย่างไรก็ตามนับแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นต้นมา ราคาดีบุกในตลาดโลกถีบตัวสูงขึ้น กิจกรรมเหมืองแร่จึงมีความก้าวหน้ามาก นำมาซึ่งการพัฒนาเครื่องจักรกลและเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการทำเหมืองแร่ มีการว่าจ้างแรงงานจำนวนมากเข้ามาทำงานในเหมือง พร้อมกับการเปิดป่าเพื่อตัดถนนสำหรับลำเลียงเครื่องจักรกลเข้าไปในเหมืองและขนแร่ออกนอกพื้นที่ นอกจากแรงงานในเหมือง ยังมีคนในจังหวัดใกล้เคียงอพยพเข้าไปทำกินในเขตเหมือง เหมืองแร่ในสวนผึ้งจึงกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีสภาพเป็นเมืองย่อม ๆ มีไฟฟ้า ประปา วัด โรงเรียน สถานีอนามัย ร้านค้า พื้นที่ป่าของสวนผึ้งจึงกลายเป็นพื้นที่โล่งในเวลาอันรวดเร็ว (สุตวรา สุจฉายาและสาธิมา พุ่มศิริ ๒๕๔๑:๙๐)

นอกจากธุรกิจการทำเหมืองแร่แล้ว หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ยังมีการขยายตัวของอุตสาหกรรมการทำไร่ พื้นที่ป่าทั้งในสวนผึ้งและจอมบึงจึงถูกบุกรุกและแผ้วถางอย่างรวดเร็ว ขณะเดียวกันก็มีชาวบ้านนิยมไพรจากในเมืองและกรุงเทพฯ พากันเข้าไปล่าสัตว์เพื่อความสนุกสนานกันบ่อยครั้ง

เมื่อถึงยุคของการทำไร่ พื้นที่ป่าที่ถูกเปิดออกตั้งแต่ยุคการทำเหมืองแร่และการตัดโค่นต้นไม้มาใช้ในอุตสาหกรรมการทำไร่ จึงมีผู้คนเข้าไปจับจองป่าที่ถูกบุกรุกเพื่อเป็นพื้นที่ทำไร่ โดยระยะแรกเป็นการทำข้าวไร่และไร่ข้าวโพด ซึ่งดำเนินไปพร้อมกับการลักลอบตัดไม้และหาของป่า จนกระทั่งมีการประกาศให้พื้นที่ป่าสมบูรณ์ ผังซ้ายของแม่น้ำภาชีเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ชาวบ้านจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำภาชีจึงเข้ามาจับจองพื้นที่ป่าเปิดมากขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งพื้นที่ส่วนใหญ่ในเขตอำเภอสวนผึ้ง จอมบึงและกิ่งอำเภอบ้านคากลายเป็นเขตเพาะปลูกพืชไร่ไปในที่สุด

การเข้ามาของคนต่างถิ่นหลากหลายกลุ่มเหล่านี้ บางส่วนได้เข้ามาอยู่ปะปนในพื้นที่ที่เป็นหมู่บ้านกะเหรี่ยง ในขณะเดียวกันชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่เหล่านี้ต่างก็ได้รับอิทธิพลจากภายนอก เมื่อผืนป่าถูกโค่นทำลายลงเสียเป็นส่วนใหญ่ผลผลิตจากการทำไร่ข้าวไม่สามารถหล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คนในชุมชนได้ และการหาของป่าล่าสัตว์ก็กลายเป็นสิ่งผิดกฎหมาย กะเหรี่ยงจึงต้องเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพไปตามแบบคนเมืองมากขึ้น เช่น เปลี่ยนจากการทำไร่ข้าวไปทำนาหว่าน บ้างก็อพยพโยกย้ายไปจับจองพื้นที่เพื่อทำไร่ข้าวโพดเช่นเดียวกับคนเมือง และเข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อการค้าในที่สุด

การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและการเกิดเมือง ตลอดจนการสังสรรค์กับผู้คนจากภายนอกทำให้กะเหรี่ยงในราชบุรี สูญเสียแบบแผนการดำเนินชีวิตและจิตวิญญาณแห่งความเป็นกะเหรี่ยงแบบเดิมมากขึ้นเรื่อย ๆ และต่างก็ตกอยู่ในกระแสของการพัฒนาที่ไม่ต่างจากชุมชนท้องถิ่นทั่วไป ที่ถูกดูดกระซากเข้าสู่กระแสนของการผลิต จนสูญเสียวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง ทั้งยังต้องพึ่งพิงการบริโภคและสินค้าต่าง ๆ จากภายนอกพร้อมกับการรับค่านิยมจากเมืองเข้าไปด้วย

ในยุคของการพัฒนา ประเพณีวัฒนธรรมของกะเหรี่ยงในราชบุรีจึงถูกละทิ้งไปเป็นเวลายาวนานกว่า ๓๐ ปี หม่อมสาวชาวกะเหรี่ยงไม่นิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าแบบกะเหรี่ยงอีกต่อไป แม้จะยังคงพูดภาษากะเหรี่ยงแต่พวกเขาก็สามารถสื่อสารด้วยภาษาไทยได้เป็นอย่างดี คงมีแต่คนเฒ่าคนแก่เท่านั้น ที่ยังพยายามรักษาวินัยแบบเดิมของตนเองด้วยการสืบทอดประเพณีพิธีกรรมบางอย่างเอาไว้ เช่น ประเพณีการไหว้รุกขจี๋ นับเป็นประเพณีที่มีความสืบเนื่องในชุมชนกะเหรี่ยงหลายแห่ง แม้ว่าในพื้นที่บางแห่ง เช่น ที่บ้านป้อ อำเภอสวนผึ้ง รุกขจี๋ ได้แปรเปลี่ยนเป็นเจ้าพ่อ มีการสร้างศาลแบบเดียวกับศาลผีบรรพบุรุษของคนไทยและมีรูปปั้นแต่งกายแบบกะเหรี่ยงอยู่ในศาล ทั้งยังมีการกราบไหว้บูชา บนบาน ในลักษณะที่เป็นปัจเจกมากขึ้น และยังมีคนกลุ่มอื่น ๆ ในท้องถิ่น เช่น คนจีน เข้ามากราบไหว้ อันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสัญลักษณ์ในพิธีกรรม ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนแปลงและผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

กระแสแห่งการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนเสียงเรียกร้องให้มีการทบทวนแนวทางการพัฒนาเมื่อเศรษฐกิจพอเพียงในสังคมไทยแตกลงเมื่อปลายปี ๒๕๓๙ ดูจะเป็นตัวจักรสำคัญให้มีการเคลื่อนไหวและการฟื้นฟูพลังของชุมชนท้องถิ่นในที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศโดยการกลับไปหาสิ่งดีงามในอดีต ภายใต้หลักการแห่งยุคเศรษฐกิจพอเพียง การผลิตแบบพอมีพอกิน การอนุรักษ์สภาพแวดล้อมและการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน อันเป็นวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิมในสังคมไทยได้รับการกล่าวถึงขึ้นมาอีกครั้ง การกลับไปสู่วัฒนธรรมดั้งเดิมนี้นี้เกิดขึ้นพร้อมกับการรื้อฟื้นขนบประเพณีพิธีกรรมในอดีตของท้องถิ่นต่าง ๆ ขึ้นมาพร้อมกับการสร้างกระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภายใต้การสนับสนุนของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

จังหวัดราชบุรีก็เป็นจังหวัดหนึ่งที่ได้รับกระแสแห่งการรื้อฟื้นวัฒนธรรมท้องถิ่นเหล่านี้ และประเพณีวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยง ก็เป็นสิ่งที่ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นจุดขายในการท่องเที่ยว พร้อมกับการส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมของชนกลุ่มอื่น ๆ เช่น มอญและลาวโซ่ง

การรื้อฟื้นประเพณีวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวนี้ ด้านหนึ่งอาจก่อให้เกิดผลเสียขึ้น ถ้าหน่วยงานรัฐและข้าราชการในท้องถิ่น ไม่มีความเข้าใจที่ถ่องแท้ถึงอัตลักษณ์และพลวัตทางวัฒนธรรมของชนกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้การฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมนั้นมีลักษณะหยุดนิ่ง เป็นเพียงการรื้อฟื้นรูปแบบทางวัฒนธรรมในลักษณะการแสดงที่ขาดการคำนึงถึงจิตวิญญาณและระบบคุณค่าที่อยู่เบื้องหลัง เช่น ปัญหาการจัดพื้นที่และล้อมรั้วหมู่บ้านกะเหรี่ยงที่บ้านโป่งกระหิงบนเพื่อการประกวด หรือการจัดงานของดีราชบุรีเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๓ ที่มีการนำกะเหรี่ยงพม่าในค่ายอพยพบ้านถ้ำหินมาร่วมขบวนท้องถิ่น สะท้อนให้เห็นถึงการขาดความเข้าใจต่อลักษณะทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่มีความละเอียดอ่อนอย่างยิ่ง

การฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวนี้เอง ที่ทำให้มีการรื้อฟื้นประเพณีดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงราชบุรีหลายประการที่ไม่มีความสืบเนื่องมาเป็นเวลานาน เช่น ประเพณีผูกแขนเรียกขวัญวันกินข้าวหอ ประเพณีเวียนเทียนรอบเจดีย์และการแห่จัดรอบเสาหงส์

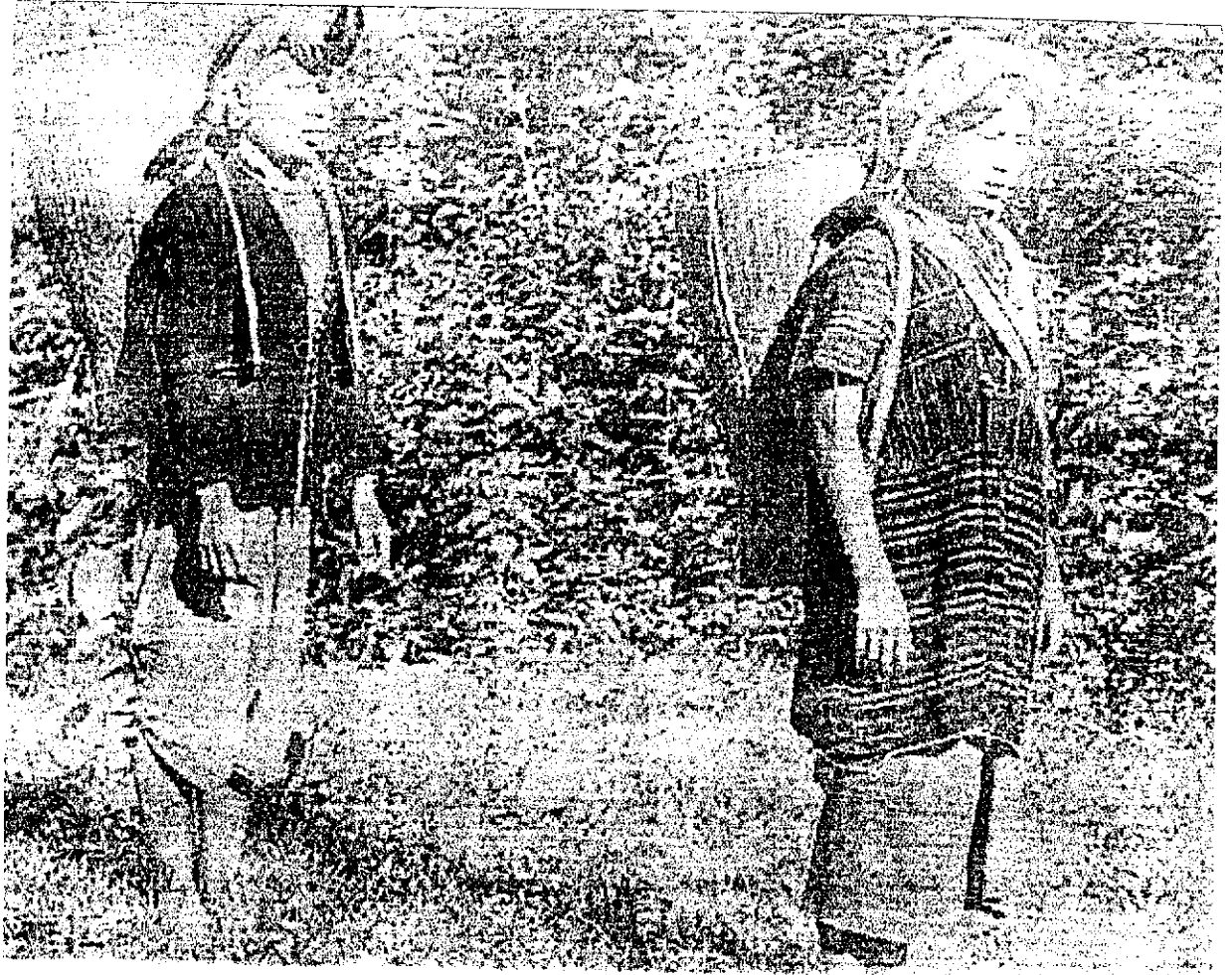
ข้อสังเกตต่อการรื้อฟื้นอัตลักษณ์ของชาวกะเหรี่ยงในจังหวัดราชบุรี คือ การจัดงานประเพณีต่าง ๆ จะมีลักษณะเป็นทางการมากขึ้นและมีการกลืนกลายกับวัฒนธรรมภายนอกสูง เนื่องจากมักมีการเข้าร่วมของหน่วย

งานราชการ ผู้ว่าราชการจังหวัดและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งต่างเป็นการตอบสนองประโยชน์ต่อกัน เนื่องจากชาว
กะเหรี่ยงเองก็ต้องการการยอมรับจากคนภายนอกและหน่วยงานราชการในท้องถิ่น ในฐานะส่วนหนึ่งของสังคม
ไทย ในขณะที่การเคลื่อนไหวและรื้อฟื้นประเพณีต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรมถือเป็นผลงานในการสร้างความเข้มแข็งให้
กับชุมชนของหน่วยงานราชการทางหนึ่ง

สิ่งที่เป็นจุดแข็งและมีความสำคัญต่อการรื้อฟื้นประเพณีพิธีกรรมของชาวกะเหรี่ยงที่ราชบุรี ก็คือการเปิด
โอกาสให้ผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมของตนเองอย่างแท้จริง ดินตัวที่จะกลับไปค้นหาอดีตและประวัติความเป็นมา
ของตนเอง เป็นโอกาสให้คนเฒ่าคนแก่มีโอกาสที่จะบอกเล่าเรื่องราวในอดีตให้กับคนรุ่นปัจจุบัน การฟื้นฟู
ประเพณีวัฒนธรรมกะเหรี่ยงในเขตวัฒนธรรมราชบุรีจึงเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นประเพณีการผูกแขน
เรียกขวัญวันกินข้าวห่อ ประเพณีการแต่งกายแบบกะเหรี่ยง การยกเจดีย์หรือเสาหลักบ้านและเสาหงส์ขึ้นมาใหม่
พร้อมกับการริเริ่มการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมที่สูญหายไปกว่า ๓๐ ปีให้กลับคืนมา กระทั่งความ
เคลื่อนไหวในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นที่อำเภอสวนผึ้ง หรือการลุกขึ้นสำรวจตรวจสอบบันทึกทางประวัติ
ศาสตร์โดยคนนอกที่ผิดพลาด ซึ่งถือเป็นความเคลื่อนไหวในการรื้อฟื้นอัตลักษณ์ และบอกกล่าวต่อสังคมว่าตน
เองเป็นใคร

ที่สำคัญคือกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงและรื้อฟื้นอัตลักษณ์ใหม่ของชาวกะเหรี่ยงราชบุรีนี้ มิได้เกิด
ขึ้นในลักษณะหยุดนิ่ง หรือกลับไปหาประเพณีเก่าแก่เพียงประการเดียว หากแต่มีการค้นคว้า ตีความและนิยาม
ความหมายใหม่อยู่ตลอดเวลา ด้วยการผสมผสานความรู้จากภายนอกและคติทางพุทธศาสนาซึ่งเป็นที่ยอมรับ
ของสังคม เช่น การให้ความหมายแก่เสาหลักบ้านที่ยกขึ้นเป็นเจดีย์ การจัดประเพณีเวียนเทียนรอบเจดีย์ หรือ
กระทั่งการแห่หงส์ขอฝนก็ตาม

กระบวนการรื้อฟื้นอัตลักษณ์นี้ มิได้เกิดขึ้นในระดับเดียวกันในหมู่ชาวกะเหรี่ยงราชบุรีทั้งหมด หากแต่ยัง
มีเงื่อนไขปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ความเข้มแข็งของผู้นำชาวกะเหรี่ยงและการสืบทอดความรู้ดั้งเดิมในพื้นที่
ที่ การตระหนักต่อสำนึกในความเป็นกะเหรี่ยง และแรงกดดันที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาและการถูกรุกรานจากภาย
นอก จึงอาจกล่าวได้ว่าแม้จะมีการรื้อฟื้นประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นมาใหม่ แต่สำนึกแห่งความเป็นกะเหรี่ยงก็มี
ระดับความเข้มข้นมากน้อยต่างกันไป เช่น ที่บ้านโป่งกระทิงล่าง ซึ่งปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่กลายเป็นพื้นที่ทำไร่
ชาวบ้านจำนวนมากเปลี่ยนแปลงตนเองไปเป็นชาวลาว บ้างก็ออกมาตั้งบ้านเรือนในที่ทำกินของตนเอง ไม่ได้อยู่
อาศัยรวมกันเป็นกลุ่มก้อนเช่นในอดีต แม้จะมีการประกอบประเพณีพิธีกรรมบางอย่าง เช่น การผูกแขนเรียกขวัญ
กินข้าวห่อ แต่ชาวบ้านกล่าวว่าไม่มีใครจะมีความเคร่งครัดหรือให้ความสำคัญต่อพิธีกรรมมากนัก และคนส่วนใหญ่
ก็ต้องการที่จะเป็นคนไทย มากกว่าเป็นกะเหรี่ยง ในขณะที่พื้นที่บางแห่ง เช่น ที่บ้านบ่อ ตำบลสวนผึ้ง ยังมีผู้อาวุโส
ที่สืบทอดประเพณีวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงและถ่ายทอดความรู้ตลอดจนเรื่องราวในอดีตให้กับคนรุ่นหลัง ทำ
ให้บ้านบ่อเป็นพื้นที่ที่มีทั้งคนเฒ่าคนแก่และคนหนุ่มสาวเข้าร่วมในการรื้อฟื้นประเพณีพิธีกรรมขึ้นมาใหม่อย่างเข้ม
แข็ง

กะเหรี่ยงโพธารนง สมัยมณฑลราชบุรี พ.ศ. ๒๔๖๘
ชายและหญิงในชุดแบกใจไปทำไร่

ชาวกะเหรี่ยงราชบุรีนำของป่าไปขาย
ที่ร้านชาฮสาไทยสมบูรณ์ เมืองราชบุรีในอดีต

ผู้เฒ่าชาวกะเหรี่ยงผูกแขนเรียกขวัญให้ผู้ว่าราชการจังหวัดราชบุรี

ชาวกะเหรี่ยงสร้างน้ำเจ้าอาวาสวัดแจ้งเจริญ หลวงพ่อกะเหรี่ยงองค์ปัจจุบัน

พิธียกเสาเจดีย์หรือเสาหลักบ้านขึ้นใหม่

๔. บทสรุป

ภูมิภาคตะวันตก เป็นดินแดนที่ประกอบไปด้วยผู้คนหลากหลายเผ่าพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นมอญ กะเหรี่ยง ยางแดง ละว้าหรือคนไทย ที่ต่างเคลื่อนไหวยู่ในพื้นที่แถบนี้ เนื่องด้วยพื้นที่เหล่านี้อยู่บนเส้นทางคมนาคมโบราณ ที่เชื่อมโยงเอาบ้านเมืองทางฝั่งประเทศพม่าเข้ากับบ้านเมืองในลุ่มน้ำเจ้าพระยา และการติดต่อกับสังคมภายนอกทางทะเลเข้าไว้ด้วยกัน

กลุ่มคนเหล่านี้เดินทางเคลื่อนไหว สังสรรค์สัมพันธ์กันมาเป็นเวลานาน กระทั่งการสัมพันธ์กับรัฐในโครงสร้างการปกครองของไทยสมัยโบราณตั้งแต่สมัยปลายกรุงศรีอยุธยาจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ แม้จะมีการสุมทับอำนาจ การจัดตั้งเมืองด่านและแต่งตั้งหัวหน้านามอญและกะเหรี่ยงในท้องถิ่นขึ้นเป็นเจ้าเมือง เกณฑ์กำลังคนเข้าทำการรบ การสังสรรค์เหล่านี้ก็ยังมีได้มีลักษณะของการครอบงำทางวัฒนธรรม หากแต่มีการยอมรับซึ่งกันและกันในความแตกต่างและการดำรงอยู่ของแต่ละฝ่าย

ในอดีตกลุ่มคนต่างวัฒนธรรมเหล่านี้ จึงสามารถดำรงอยู่ สืบทอด และธำรงเอกลักษณ์ของตนเองมาเป็นเวลาช้านาน แม้ในทางปฏิบัติจะมีการสังสรรค์ รับ-ส่ง และกลืนกลายทางวัฒนธรรมผ่านการแต่งงาน การค้า และกิจการอื่น ๆ ก็ตาม หากแต่การสังสรรค์สัมพันธ์กันดังกล่าวกลับมีลักษณะของการบูรณาการทางสังคมอยู่สูงมาก ดังเห็นได้จากการสังสรรค์สัมพันธ์ระหว่างมอญกับกะเหรี่ยงที่สังขละบุรีในระยะแรก ก่อนการสร้างเขื่อนเขาแหลม ภายใต้การนำของหลวงพ่อดุตตะมะ มอญและกะเหรี่ยงสามารถที่จะผสมกลมกลืน และอยู่ร่วมกันอย่างสันติท่ามกลางการรักษาเอกลักษณ์และแบบแผนทางวัฒนธรรมในส่วนของตนเอง

ทว่า การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาในโครงสร้างการปกครองและการสถาปนารัฐไทยสมัยใหม่ ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมากต่อการธำรงชาติพันธุ์และการสังสรรค์ทางวัฒนธรรมของผู้คนอันหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้มโนคติเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยและเชื้อชาติไทย ในการเบียดบังและสร้างความเป็นอื่นให้กับผู้คนกลุ่มต่าง ๆ พร้อมกันนั้นก็ได้อำนาจในการพัฒนาและ “การเปลี่ยนให้เป็นไทย” กับคนเหล่านั้น กระทั่งมีคำเรียกขานชื่อชนชาติใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากมาย เช่น ไทยรามัญ ไทยกะเหรี่ยง หรือไทยตะนาวศรี เป็นต้น

การครอบงำและความสัมพันธ์กับรัฐในโครงสร้างการปกครองสมัยใหม่จึงก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมความรู้สึกต่ำต้อยทางวัฒนธรรม และการสูญเสียพื้นที่ทางวัฒนธรรมของตนเองมากขึ้นเรื่อยๆ การพัฒนาแบบทุนนิยมที่เห็นความสำคัญของวัตถุเป็นด้านหลักจึงเข้าครอบงำคุณค่าและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีมาแต่เดิม แม้แต่ มอญและกะเหรี่ยงซึ่งมีการสืบทอดความรู้และแบบแผนทางวัฒนธรรมของตนเองมาช้านาน ก็ไม่อาจต้านทานกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงได้ แรงบีบคั้นทางเศรษฐกิจและการถูกจำกัดสิทธิในด้านต่าง ๆ ยังเป็นแรงผลักดันสำคัญให้ผู้คนละทิ้งวิถีดั้งเดิม ดันรนเพียงเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอดต่อไป ในขณะที่กลุ่มคนที่มีโอกาสทางสังคมมากกว่าก็จะพากันฉกฉวยผลประโยชน์และเอาตัวรอด ยิ่งทำให้เกิดความแปลกแยกและความขัดแย้งในคนกลุ่มเดียวกันมากยิ่งขึ้น

ในระดับท้องถิ่นแรงผลักดันนี้ยังก่อให้เกิดความขัดแย้งและอคติทางวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น เช่นในสังขละบุรี มอญจะมองว่ากะเหรี่ยงมีสถานภาพและโอกาสทางสังคมที่ต่ำกว่าตน เพราะอย่างน้อยก็ได้รับสัญชาติไทย ส่วนคนไทยที่มาจากเมืองหรือเข้ามาทำการค้าบริเวณชายแดน ก็มองว่าคนมอญมาแย่งแผ่นดินไทยอยู่และกีดกันโอกาสทางการค้าของคนไทย เป็นต้น

กระบวนการแห่งปัญหาและความขัดแย้งนี้ มิได้เกิดจากการกระทำจากฝ่ายรัฐเพียงด้านเดียวเท่านั้น จะเห็นได้ว่า ชุมชนต่าง ๆ ได้มีการปรับตัวและการตอบโต้การพัฒนาโดยปราศจากความเข้าใจจากรัฐในหลายรูปแบบด้วยกัน

มอญ ซึ่งเป็นกลุ่มที่ถือว่าตนมีวัฒนธรรมสูงและมีหลวงพ่อดูตมะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่สำคัญนั้น เลือกการรื้อฟื้นอัตลักษณ์บางประการ เช่น การแต่งกาย การฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการรณรงค์ให้ชาวบ้านยึดมั่นในคำสั่งสอนของหลวงพ่อดูตมะ คือ การดำรงตนอยู่ในความดี ไม่เสพสุรา ยาเสพติด ไม่ลักทรัพย์ และไม่พยายามที่จะฝ่าฝืนกฎหมายของบ้านเมืองในการออกไปทำงานนอกพื้นที่ ซึ่งนอกจากจะเป็นการพยายามฟื้นฟูสิ่งดีงามในสังคมแล้ว ด้านหนึ่งยังเป็นการแสวงหาการยอมรับจากสังคมไทยด้วย ทว่าในความเป็นจริงนั้นไม่อาจกล่าวได้ว่าความพยายามดังกล่าวจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ ภายใต้ภาวะแห่งการไร้ซึ่งสิทธิใดใด แม้แต่การสร้างกฎเกณฑ์และการควบคุมลงโทษทางศีลธรรมในสังคมของตนเองเช่นที่เคยมีมาในอดีต

กะเหรี่ยงในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร นับเป็นกลุ่มที่มีการสืบทอดความรู้และใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับการพัฒนาของรัฐได้อย่างเข้มข้น ด้วยการผลิตซ้ำอุดมการณ์เกี่ยวกับลัทธิฤๅษีเพื่อตอบโต้ต่อความเปลี่ยนแปลง และรื้อยัดเอาความเชื่อแบบพุทธ-ผี-ธรรมชาติและการอยู่ในศีลในธรรม ไม่ละโมภตามวิถีกะเหรี่ยงที่แท้ มาได้จนถึงปัจจุบัน แม้จะความเปลี่ยนแปลงภายในหลายประการทั้งการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์ของสมาชิกในชุมชน อย่างไรก็ตามความสืบเนื่องของการรักษาอัตลักษณ์ของกะเหรี่ยงในป่าทุ่งใหญ่นเรศวรน่าจะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขปัจจัยหลายประการ ทั้งในแง่ภูมิศาสตร์ที่มีการอยู่อาศัยในเขตป่าที่การพัฒนาและคนนอกไม่อาจเข้าถึงได้โดยง่าย การสืบทอดความรู้ระหว่างคนรุ่นต่าง ๆ และเสถียรภาพในการจัดการทรัพยากรและระบบนิเวศที่ได้รับการพิสูจน์แล้วว่ามีความมั่นคงและกลมกลืนไปกับวิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยงในระดับหนึ่ง

ต่างจากการเปลี่ยนแปลงและกระบวนการปรับตัวของชาวกะเหรี่ยงในเขตวัฒนธรรมราชบุรี ซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่คนภายนอกและการพัฒนาสามารถเข้าถึงได้ง่ายกว่า ชาวกะเหรี่ยงในเขตวัฒนธรรมราชบุรีส่วนใหญ่จึงมีการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพและการผสมกลมกลืนกับคนกลุ่มอื่น ๆ สูงกว่าชาวกะเหรี่ยงในเขตทุ่งใหญ่นเรศวร ทั้งยังมีการปรับเปลี่ยนพิธีกรรมความเชื่อมาเป็นพุทธ ซึ่งเป็นเงื่อนไขให้มีการบูรณาการทางวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ นำไปสู่การฟื้นฟูประเพณีพิธีกรรมความเชื่อต่าง ๆ เพื่อยึดโยงสำนึกแห่งความเป็นกะเหรี่ยงเข้าไว้ด้วยกัน

แม้สภาพการณ์เกี่ยวกับการยอมรับ-การเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมไทยโดยรวมจะเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ทว่า ปัญหาความไม่เข้าใจต่อลักษณะทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนและท้องถิ่นต่าง ๆ ที่สั่งสมมาเป็นเวลานานนั้นทำให้ยังไม่มีกรอบทบทวนนโยบายและท่าทีในการดำเนินการต่อชนกลุ่มน้อยและผู้พลัดถิ่น

ในสังคมไทยแต่อย่างใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งนอกเหนือจากการส่งเสริมให้มีการฟื้นฟูเอกลักษณ์และประเพณีพิธีกรรมในท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวแล้ว รัฐควรตระหนักในการส่งเสริมการพัฒนาที่มีใช้การมุ่งทำลายวัฒนธรรม หรือการนำวัฒนธรรมมาปรับใช้มิติทางเศรษฐกิจแต่เพียงด้านเดียว หากแต่ควรคำนึงถึงระบบคุณค่าและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของผู้คนต่างวัฒนธรรมกลุ่มต่าง ๆ ด้วย

บรรณานุกรม

ชาญชัย วรรณวงศ์. "บทบาทมอญในประวัติศาสตร์สงครามไทย-พม่า" ใน วารสารเมืองโบราณ ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๒๗) หน้า ๒๔-๒๗.

ธิดา สาระยา. "จากชายขอบรัฐทวารวดีถึงเมืองด่านในประวัติศาสตร์ยุคหลัง" ใน รัฐโบราณในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: กำเนิดและพัฒนาการ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๒๗.

เบญจรัตน์ เมืองไทย. พิธีทรงเจ้า: พิธีกรรมกับโครงสร้างสังคมที่หนองขาว. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๓.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. ภูมิปัญญาในเวศวิทยาชนพื้นเมือง: ศึกษากรณีชาวกะเหรี่ยงในป่าหุบใหญ่ นครสวรรค์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โลกดูดยภาพ, ๒๕๓๔.

วรวิธ สุวรรณฤทธิ์. "เมืองด่านตะวันตกกรมัญ ๗ เมือง" ใน วารสารเมืองโบราณ ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๖ (เมษายน ๒๕๓๓) หน้า ๖๘-๘๐.

ศรีศักร วัลลิโภดม. "ลุ่มน้ำแม่กลอง" ใน พัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมในลุ่มน้ำแม่กลอง. ปราณี วงษ์เทศ.(บรรณาธิการ) กรุงเทพฯ, มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๔.

สุจิตลักษณ์ ตันตุงและสรินยา คำเมือง. สารานุกรมวัฒนธรรมกะเหรี่ยงไป. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐.

สุดารา สุกฉายาและสาธิตา พุ่มศิริ. ราชบุรี. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สารคดี, ๒๕๔๑.

สุกอร์ม โอเจริญ. "ชาวมอญในประเทศไทย" ใน วารสารเมืองโบราณ ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๒๗) หน้า ๑๔-๒๒.

สุเอ็ด คชเสนี. "วัฒนธรรมประเพณีมอญ" ใน วารสารเมืองโบราณ ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๒๗) หน้า ๕๐-๖๓.

อมรา พงศาพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

อรศิริ ปาณินทร์. เรือนพื้นถิ่นไทย-มอญที่สังขละบุรี. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร